

ISSN 1727-7531

АВІФАУНА УКРАЇНИ

Випуск 5

2014

Над випуском працювали:

відповідальні редактори – В.М. Грищенко, І.В. Скільський
відповідальні секретарі – Є.Д. Яблоновська-Грищенко, Л.І. Мелешук
комп'ютерний макет – В.М. Грищенко

1 стор. обкладинки – вільшанка (*Erithacus rubecula*), 23.04.2009 р., Канівський
природний заповідник, Черкаська обл., фото В.М. Грищенка
видання та розповсюдження – І.В. Скільський

Адреса: І.В. Скільський,
а/с 532,
58001, м. Чернівці,
Україна

Address: I.V. Skilsky
P.O. Box 532
58001, Chernivtsi
Ukraine

e-mail: aetos@narod.ru
<http://aetos.kiev.ua/>

Додаток до журналу
Беркут

Avifauna of Ukraine
Supplement to the journal *Беркут*. Issue 5. 2014

Edited by V.N. Grishchenko & I.V. Skilsky

ЗНАХІДКИ ПТАХІВ ІЗ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА НА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЯХ

Повідомлення 1

І.В. Скільський¹, Б.Й. Годованець², В.В. Бучко³, Н.А. Смірнов¹,
М.С. Атаманюк⁴, Л.І. Мелешчук⁵

¹ Чернівецький обласний краєзнавчий музей; а/с 532, м. Чернівці, 58001, Україна
Chernivtsi Regional Museum; P.O. Box 532, Chernivtsi, 58001, Ukraine

² Карпатський біосферний заповідник; вул. Красне Плесо, 77, м. Рахів, 90600,
Закарпатська обл., Україна

*Carpathian Biosphere Reserve; Krasne Pleso str., 77, Rakhiv, 90600, Transcarpathian region,
Ukraine*

³ Галицький національний природний парк; вул. Галич-Гора, 1, м. Галич, 77100, Івано-
Франківська обл., Україна

Halych National Park; Halych-Hora str., 1, Halych, 77100, Ivano-Frankivsk region, Ukraine

⁴ Українське товариство охорони птахів; с. Джурів, Снятинський р-н, Івано-Франківська
обл., 78354, Україна

*Ukrainian Society for the Protection of Birds; Dzhuriv, Snyatin district, Ivano-Frankivsk
region, 78354, Ukraine*

⁵ Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича; а/с 532, м. Чернівці,
58001, Україна

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; P.O. Box 532, Chernivtsi, 58001, Ukraine

✉ І.В. Скільський (I.V. Skilsky), e-mail: skilsky@rambler.ru

**Records of birds from the Ukrainian Red Book in Chernivtsi region and adjacent ter-
ritories (West Ukraine). Part 1. - I.V. Skilsky, B.I. Godovanets, V.V. Buchko, N.A. Smirnov,
M.S. Atamanyuk, L.I. Meleshchuk. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - Data were collected in
1970–2013. Information about 14 species is presented. [Ukrainian].**

Key words: fauna, rare species, distribution.

Дані було зібрано в 1970–2013 рр. Наведено інформацію для 14 видів. [Ukrainian].

Ключові слова: фауна, раритетні види, поширення.

Матеріали зібрано протягом 1970–2013 рр. на території Вижницького (сміт Берегомет, села Виженка, Долішній Шепіт, Лопушна і Лукавці), Герцаївського (села Куликівка, Луковиця, Молниця і Остриця), Глибоцького (с. Турятка), Заставнівського (села Веренчанка і Дорошівці), Кельменецького (с. Вороновиця), Кіцманського (села Коростувата, Оршівці, Реваківці й Шипинці), Новоселицького (с. Остриця), Путильського (села Бісків, Петраші, Поркулин, Руська, Сарата, Товарниця, Усть-Путилка, Фошки, Хорови і Шепіт та лісоділ. Перкалаб), Сокирянського (села Кормань і Селище), Сторожинецького (сміт Красноільськ і с. Спаська) та Хотинського (села Ворничани і Данківці) районів Чернівецької, Верховинського (села Буркут і Явірник та лісоділ.

Перкалаб), Городенківського (с. Поточище) та Снятинського (с. Джурів) районів Івано-Франківської й Заліщицького (с. Дзвиняч) району Тернопільської областей. Використано також окремі відомості з мережі Інтернет.

Рожевий пелікан (*Pelecanus onocrotalus*). У липні 2011 р. птаха виявили на ставку на південній околиці с. Оршівці. Пелікан, злякавшись спостережника, швидко піднявся в повітря і покинув водойму.

Чорний лелека (*Ciconia nigra*). З середини 2000-х рр. нами зібрано нові дані про перебування (гніздування) виду в досліджуваному регіоні. 5.05.2006 р. – 1 ос. кружляла над острівним лісом, окол. с. Дзвиняч. 05–07.2007 р. – 1 ad. (протягом тривалого часу птах постійно прилітав на одне й те ж місце і ловив лосося-кумжу (*Salmo trutta* (morpha fario)) на мілководдях річки), окол. с. Джурів. Літо 2007 р. – 6 ос. (згряя) шукали поживу на мілководдях ставка, окол. с. Селище. Середина липня 2008 р. – 1 ос. кружляла над луками і лісом, окол. с. Спаська. 12.08.2008 р. – 1 ос. пролетіла над полем, окол. с. Остриця (Герц.). 13.08.2008 р. – 1 ос., долина р. Прут, східна окол. м. Чернівці. 13.08.2008 р. – 1 ос., долина р. Прут, окол. с. Остриця (Герц.). Гніздовий період 2008 р. – пара біля гнізда на дубі, дубовий ліс, окол. с. Куликівка. Гніздовий період 2008 р. – пара біля гнізда на дубі, дубовий ліс, окол. с. Турятка. 15.09.2008 р. – 2 ос. пролетіли над лісом, окол. с. Джурів. Початок жовтня 2008 р. – 11 ос. (згряя) шукали поживу на полі та луках, окол. с. Ворничани. 22.10.2008 р. – 1 ос. кружляла над луками, полями й острівним лісом, окол. с. Ворничани. 22.10.2008 р. – 1 ос. літала над острівним лісом, окол. с. Данківці. 8.05.2009 р. – 1 ос., долина р. Прут, окол. с. Молниця. 16.09.2009 р. – близько 130 ос. (згряя), мілководдя ставків, зволожені луки, південно-західніше с. Дорошівці. 27.03.2010 р. – 27 ос. (згряя) пролетіли над селом у південно-східному напрямку (очевидно локальна кормова міграція в бік р. Черемош), с. Джурів. 29.03.2010 р. – 1 ad. на гнізді на буці, Джурівський ліс, окол. с. Джурів. 20.04.2010 р. – 1 ос., стариця р. Прут, окол. с. Рєваківці. 23.05.2010 р. – 1 ad. шукав поживу на стариці р. Рибниця, окол. с. Джурів. 19.06.2010 р. – 1 ad. пролетів над берегом р. Дністер, окол. с. Поточище. 18.05.2011 р. – 18 ос. (згряя) мігрували над ялиновим лісом у південно-східному напрямку, окол. с. Руська. 7.06.2011 р. – 1 ос. пролетіла над буково-ялицевим лісом, ур. Стебник, НПП «Вижницький», південно-західніше смт Берегомет. 7.06.2011 р. – 1 ос., мілководдя р. Мала Виженка, ур. Мала Виженка, НПП «Вижницький», південно-східніше с. Виженка. 11.07.2011 р. – 1 ос. пролетіла над р. Прут, окол. с. Коростувата. 09.2011 р. – 1 ос., мілководдя р. Прут, окол. с. Остриця (Новос.). 13.04.2012 р. – 2 ос. (очевидно пара) кружляли над долиною р. Прут, м. Чернівці. 17.03.2013 р. – 1 ос. шукала поживу на мілководдях р. Рибниця (птах підпустив спостережника на віддаль 60–70 м), окол. с. Джурів. 22.03.2013 р. – 1 ос., мілководдя ставка, близько 3 км

північно-західніше с. Веренчанка. 4.04.2013 р. – очевидно територіальна пара: 1 ос. шукала поживу на луках (автомобіль спостережників птах підпустив на віддалі 30 м, згодом полетів у напрямку до найближчого лісу), ще 1 ос. на віддалі близько 60 м від попередньої (птах шукав поживу на луках), 2 км південніше с. Лопушна. 15.04.2013 р. – 1 ос. на гнізді на буці (птах підпустив спостережника на віддалі 100 м, на краях гнізда є послід; чотири роки лелеки не виводили пташенят: у 2008 р. гніздо було заселене, а у 2009 р. вже ні), буковий ліс, окол. с. Джурів.

Червоновола казарка (*Branta ruficollis*). Відомі дві осінні знахідки в долині середньої течії р. Прут. У другій половині 1970-х рр. птаха здобуто зі зграї, яка налічувала трохи більше 10 ос., в окол. м. Снятин, а наприкінці 1970-х рр. казарку здобуто зі зграї близько 20 птахів неподалік від с. Оршівці.

Гоголь (*Bucephala clangula*). 15.03.2009 р. не менше 5 ос. (пролітна зграйка) трималися на ставках біля с. Шипинці.

Скопа (*Pandion haliaetus*). У першій декаді березня 2000 р. 1 ос. спостерігали над р. Прут в околицях с. Коростувата. 12.09.2008 р. полюючого птаха виявили на р. Черемош неподалік від с. Джурів.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). Протягом літа 2002 р. двічі спостерігали по 1 ос. (птахи носили пійманих рептилій очевидно до гнізда), ялиновий ліс, г. Гнетеса, вище 1000 м н. р. м., лісоділ. Перкалаб (Верхов.). 1.04.2013 р. 1 ос. пролетіла в північно-західному напрямку (птах мічений свого часу в Польщі радіопередавачем*), узлісся дубового лісу, луки, поле, окол. с. Луковиця.

Орел-карлик (*Hieraetus pennatus*). 5.07.2009 р. – 1 ос. кружляла над ялиновим лісом і луками, долина р. Сарата, підніжжя хр. Яровиця, лісоділ. Перкалаб (Пут.). 6.07.2009 р. – 1 ос. літала над долиною р. Сучава, окол. с. Руська. 2.06.2011 р. – 1 ос. (темна морфа) сиділа на верхівці дерев'яної опори ЛЕП і злетіла, коли поруч (на віддалі 70 м) проїжджав автомобіль зі спостережниками (згодом цього птаха виявили трохи далі на сусідній опорі ЛЕП), луки з деревами і кущами в долині р. Сіретель (поруч буково-ялицевий ліс), окол. смт Красноільськ.

Беркут (*Aquila chrysaetos*). 15.11.2011 р. дорослу особину спостерігали в бінокль із віддалі майже 300 м поблизу с. Руська. Птах пролетів над ялиновим лісом у південному напрямку.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Протягом останніх років вірогідно залітних птахів спостерігали тричі. 20.12.2009 р. – 1 ос., прибережна частина Дністровського водосховища, окол. с. Вороновиця. 11.2011 р. – 1 ос. кружляла над поверхнею Дністровського водосховища, окол. с. Кормань. 27.05.2013 р. – 1 ad. полював на рибу на р. Сірет, окол. с. Лукавці.

* <http://www.lto.org.pl/Short-toed%20eagle%20%28Circaetus%20gallicus%29%20migration%20map.html>

Сапсан (*Falco peregrinus*). У 2002 р. протягом репродуктивного періоду виявляли поодиноких особин поблизу г. Чивчин (1300–1500 м н. р. м.) в окол. с. Буркут. Очевидно, що десь поблизу в румунській частині Карпат ці птахи гніздяться.

Тетерук (*Lyrurus tetrix*). Весна 1991 р. – 5–7 самців, луки, пер. Шурдин, 1000–1200 м н. р. м., окол. с. Долішній Шепіт. Весна 1993 р. – до 10 самців, луки, пер. Шурдин, 1000–1100 м н. р. м., окол. с. Фошки. Кінець 1990-х рр. – виявляли поодиноких особин, гірські луки, вирубки, окол. с. Усть-Путила. Кінець вересня 2000 р. – 30 ос. (зграя), луки, г. Чивчин, 1600–1700 м н. р. м., окол. с. Буркут. 25.07.2002 р. – кілька особин, полонини, окол. с. Явірник. 10.2009 р. – самець, заростаюча вирубка, пер. Семенчук, окол. с. Сарата.

Глухар (*Tetrao urogallus*). 28.07.2003 р. – самка (злетіла з кущів, коли спостережники наблизилися на віддаль близько 30 м), узлісся ялинового лісу, долина р. Чорний Черемош, ур. Чемірний, окол. с. Буркут. 10.2009 р. – самець, ялиновий ліс, окол. с. Руська. 10.2009 р. – самець, ялиновий ліс, окол. с. Шепіт. Літо 2010 р. – 6 молодих особин (виводок, ще погано літали; одного птаха піймано місцевим жителем для утримання в неволі, самка), узлісся ялинового лісу, окол. с. Петраші.

Рябчик (*Tetrastes bonasia*). 07.1987 р. – 3 ос., хвойний ліс, ур. Стебник, окол. смт Берегомет. 13.07.1988 р. – близько 5 самок з виводками, ялиновий ліс, ур. Лаура, окол. смт Красноільськ. 4.07.1989 р. – 1 ос., хвойний ліс, ур. Стебник, окол. смт Берегомет. 5–27.07.1989 р. – самець, ялиновий ліс, окол. с. Долішній Шепіт. 19.09.1989 р. – 1 ос., ялицево-ялиновий ліс, ур. Лужки, окол. с. Виженка. 20.09.1989 р. – 1 ос., ялицево-ялиновий ліс, ур. Протяте Каміння, окол. с. Хорови. 10–12.07.1990 р. – 6 ad., ялиновий ліс, окол. с. Поркулин. Післягніздовий період 1991 р. – кілька зграй до 60 ос. у кожній (птахи кормилися ягодами), заростаючі вирубки, лісосідл. Перкалаб (Пут.). 12.07.1991 р. – 1 ос., ялицево-ялиновий ліс, г. Магура, 1300 м н. р. м. окол. с. Долішній Шепіт. 31.07.1991 р. – 2 ос., хвойний ліс, окол. с. Виженка. 13.08.1991 р. – 15 і 6 ос. (зграї), узлісся ялинового лісу, г. Великий Камінь, 1400 м н. р. м., лісосідл. Перкалаб (Пут.). 14.08.1991 р. – 1 ос., заростаюча вирубка, лісосідл. Перкалаб (Пут.). Гніздовий період 1992 р. – кілька особин, ялиновий ліс, окол. с. Виженка. 24.07.1992 р. – 1 ос., ялиновий ліс, долина р. Петровець, окол. с. Долішній Шепіт. 18.09.1993 р. – 3 ос., ялиновий ліс, г. Фрунтя, окол. с. Долішній Шепіт. 16–22.07.1994 р. – 15 ос., ялиновий ліс, окол. с. Долішній Шепіт. 25.07.2000 р. – кілька особин (зграя), вирубка, окол. с. Усть-Путила. 28.06.2001 р. – 2 ос., ялиновий ліс, окол. с. Бісків. 28.06.2001 р. – 1 ос., ялиновий ліс, окол. с. Товарниця. 31.07.2002 р. – 1 ос., ялиновий ліс, підніжжя г. Чивчин, 1000 м н. р. м., окол. с. Буркут. 19.05.2003 р. – 3 ос., узлісся ялинового лісу, г. Гнетеса, вище 1000 м н. р. м., лісосідл. Перкалаб (Верхов.). 9.01.2010 р. – самка і самець, узлісся хвойного лісу, окол. с. Руська.

Великий кроншнеп (*Numenius arquata*). Відомі дві знахідки мігруючих птахів відносно високо в горах. 10.2009 р. – 6 ос. (згряя) під вечір пролетіли з голосним криком досить низько над долиною р. Чорний Черемош, до 900 м н. р. м., окол. с. Буркут. 10.2009 р. – 1 ос. злетіла налякана проїжджаючим автомобілем (птах шукав поживу на луках біля узбіччя дороги), пер. Шурдин, близько 800 м н. р. м., окол. с. Фошки.

Подяки

Автори висловлюють щирю подяку І.М. Агатію, В.І. Бабуху, І.В. Бойчуку, В.В. Буджаку, П.В. Бундзяку, А.Д. Волуці, О.Д. Волуці, П.І. Гаврилащук, В.М. Грищенку, М.Л. Клестову, Я.М. Когутяку, Д.Д. Манілічу, Р.І. Мелещуку, Д.А. Смірнову, А. Соколовському, М.М. Суслику, М.М. Суслику (мол.), І.Б. Термені, І.І. Чорнею, Л.В. Шкільній, І.С. Шкільному та деяким іншим дослідникам за надання неопублікованих даних чи/ї допомогу у проведенні спостережень.

* * *

Публікацію підготовано в рамках виконання теми «Організація моніторингу сучасних тенденцій динаміки раритетної флори і фауни Буковини у зв'язку зі змінами клімату з використанням ГІС-технологій» (№ держреєстрації 0113U003244).

ДО ОРНИТОФАУНИ ВЕРХНЬОЇ ТЕЧІЇ р. ІНГУЛЕЦЬ

А.О. Шевцов

Українське товариство охорони птахів; вул. Героїв Сталінграду, 19, кв. 26, м. Олександрія, Кіровоградська обл., 28008, Україна

Ukrainian Society for the Protection of Birds; Heroyiv Stalingradu str. 19/26, Olexandriya, Kirovograd region, 28008, Ukraine

✉ shevcov_anatolii@mail.ru

To ornithofauna of the upper part of the Ingulets river (Central Ukraine). - A.O. Shevtsov. - **Avifauna of Ukraine. 5. 2014.** - The head of the Ingulets river is situated in Kirovograd region. Data about 18 bird species were collected during an expedition on 18–21.07.2007. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, number, rare species.

Наводяться дані про 18 видів птахів, зібрані під час експедиції 18–21.07.2007 р. у Знам'янському, Олександрівському та Олександрійському районах Кіровоградської області.

Ключові слова: фауна, поширення, чисельність, рідкісний вид.

Матеріал для даного повідомлення зібраний 18–21.07.2007 р. під час пішохідної експедиції від витоку р. Інгулець вниз по течії до м. Олександрії.

Досліджена ділянка русла річки довжиною 87 км, а загальна протяжність маршруту становила близько 130 км. Додатково під час нетривалих зупинок проводилося обстеження деяких лісових масивів, ярів, гранітних і вугільних кар'єрів, а також приток річки. Незважаючи на те що експедиція проходила у час, коли гніздовий період у багатьох птахів завершився, вдалося зібрати багато цікавих відомостей про поширення деяких регіонально рідкісних видів.

Експедиція проходила по території Кіровоградської області за таким маршрутом. Знам'янський район: с. Топило – с. Кучерівка, Олександрівський район: смт Єлизаветградка – ст. Цибулеве – с. Михайлівка, Знам'янський район: с. Цибулеве – с. Чорноліска – с. Веселий Кут – с. Калинівка – с. Дмитрівка – с. Диківка, Олександрійський район: с. Ясинуватка – с. Бандурівка – с. Олівка – с. Протопопівка – с. Войнівка – м. Олександрія.

На даній ділянці русло р. Інгулець зарегульоване 6 ставками і 2 водосховищами (Диківським та Інгулецьким). Береги водойм і саме русло дуже заросли очеретом та іншою водно-болотяною рослинністю. Незважаючи на межень, вільних від рослинності мілководних ділянок виявлено вкрай мало.

Значний вплив на чисельність, розміщення і видовий склад птахів досліджуваної території мали метеорологічні умови. Тривала посуха супроводжувалася надзвичайно високими температурами (до +40 °С), а рівень води в руслі р. Інгулець за останнє десятиліття опустився до найнижчих показників. Видимий невеликий водотік почав спостерігатися лише в районі с. Ясинуватка, тобто на відстані близько 60 км від витoku. Рівень води в Диківському водосховищі був нижчий на 2,5 м, а в Інгулецькому – на 1 м від звичайного.

Великий норець (*Podiceps cristatus*). На ставу в с. Дмитрівка, що розташований у гирлі р. Рудної (права притока Інгульця), 19.07 відмічена пара із 3 молодими птахами.

Квак (*Nycticorax nycticorax*). 19.07 у вершині великого ставу в с. Цибулеве виявлене нове поселення з 20–25 пар. Гнізда розташовані на заламах очерету, рогозу і засохлих кушах верби. Біля більшості гнізд ще трималися дорослі пташенята.

Велика біла чапля (*Egretta alba*). Зустрічалася протягом усього маршруту, але в невеликій кількості. 20.07 на мілководді водосховища в с. Диківка спостерігалася скупчення з 10 особин. Зустрічальність виду становила 2,3 ос./10 км русла.

Мала біла чапля (*E. garzetta*). 20.07 дві особини спостерігалися в різних місцях на мілководді водосховища у с. Диківка.

Сіра чапля (*Ardea cinerea*). Звичайний вид протягом усього маршруту. Зустрічальність становила 6,3 ос./10 км русла.

Руда чапля (*A. purpurea*). Один птах відмічений 19.07 на мілководді ставу в с. Цибулеве.

Білий лелека (*Ciconia ciconia*). Всього в долині Інгульця було зареєстровано 18 гнізд лелек, 17 з яких були заселені. З них 14 (77,7%) збудовані на стовпах і по 2 – на деревах і дахах сараїв. Найбільше гнізд виявлено в с. Дмитрівка – 4, смт Єлизаветградка і с. Ясинуватка – по 3. Вперше відмічено гніздування лелек в адміністративних межах м. Олександрія (мікрорайон Новолипиівка), чого раніше ніколи не спостерігалось (Шевцов, 2002).

Кількість пташенят вдалося полічити в 16 гніздах. В одному з гнізд у с. Дмитрівка лелечата напередодні залишили гніздо і їх точну кількість встановити не вдалося. В 1 (6,2%) виводку було 1 пташеня, у 5 (31,2%) – по 2, в 4 (25,0%) – по 3 і в 6 (37,5%) – по 4. У середньому лелеки вивели 2,93 пташеняти на успішну пару. 19.07 на скошених луках біля с. Чорноліска кормилися 5 літуючих лелек.

Сіра гуска (*Anser anser*). 20.07 у вершині Диківського водосховища на мілководді сиділа зграя з 58 гусей і ще 8, можливо виводок, відпочивали на невеличкому острові посеред водойми. Гніздування гусей у цьому місці відмічалось й раніше (Шевцов та ін., 2004).

Лебідь-шипун (*Cygnus olor*). Безпосередньо на Інгульці відмічено гніздування 2 пар: на ставу в с. Цибулеве – пара з 4 молодими і пара на Інгулецькому водосховищі, кількість пташенят у якої встановити не вдалося. У с. Дмитрівка на р. Рудній спостерігалися 2 гніздові пари на різних ставках, в одній з яких було 5 пташенят.

У результаті опитування місцевих жителів вдалося встановити нерегулярні місця гніздування лебедів і в інших місцях, які раніше не були відомі (Шевцов, 1996; Шевцов та ін., 2004). Так, на риборозплідних ставках, що входять до каскаду ставків на р. Інгулець у с. Кучерівка у 2005 р. гніздилося 2 пари лебедів, у яких вивелось 8 і 9 пташенят. Ще на одному ставку в цьому ж селі у 2004 р. гніздилося 2 пари, в яких було 9 і 11 пташенят.

Лучний лунь (*Circus pygargus*). 19.07 дорослий птах полював низько над заболоченими луками долини р. Інгулець біля с. Чорноліска.

Очеретяний лунь (*C. aeruginosus*). У межах досліджуваної ділянки русла Інгульця є звичайним видом (Ветров и др., 2003). Незважаючи на те що гніздовий період у більшості пар завершився, зустрічальність виду у гніздових біотопах була досить високою – 1,2 пар/10 км русла річки.

Звичайний канюк (*Buteo buteo*). 18.07 в невеликому байрачному лісі на правому березі Інгульця біля с. Кучерівка відмічений виводок канюків із 3 погано літаючих молодих. Ще 3 дорослі канюки спостерігалися 19.07 в різних місцях на ділянці маршруту між селами Чорноліска і Калинівка.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). 20.07 дорослий птах полював низько над заболоченими луками правого берега Інгульця в районі с. Бандурівка.

Могильник (*Aquila heliaca*). 19.07 дорослий птах спостерігався над долиною р. Ингулець біля с. Черноліска. Після тривалого ширяння він попрямував у напрямку Чутянського лісу, де ще відмічається його гніздування (Милобог и др., 2002).

Чайка (*Vanellus vanellus*). Незважаючи на велику кількість місць, придатних для гніздування і живлення, чисельність виду виявилася дуже низькою. 19.07 біля с. Калинівка зареєстрований пролітаючий птах, 20.07 на мілководді Диківського водосховища годувалися 5 особин.

Сільська ластівка (*Hirundo rustica*). Гніздування 3 пар ластівок на гранітних скелях затопленого кар'єру виявлене 20.07 в околицях с. Оліївка (заказник «Велика і Мала скелі»). У 2006 р. тут гніздилося 5 пар. Це перший достовірний випадок гніздування сільських ластівок у природних біотопах на території Кіровоградської області. Найближче місце, де реєструвалися подібні випадки гніздування, – гранітні береги р. Південний Буг у Первомайському районі Миколаївської області (Кошелев, Корзюков, 1986).

Берегова ластівка (*Riparia riparia*). Гніздування в корінних берегах Ингульця протягом усього маршруту не виявлене через відсутність придатних для гніздування обривів. Єдина маленька колонія з 5 жилих нір знайдена в піщаному обриві затопленого гранітного кар'єру в околицях с. Цибулеве на лівому березі річки.

Жовтоголова плиска (*Motacilla citreola*). У межах досліджуваного регіону вперше на гніздуванні виявлена в 1993 р. (Шевцов, 2001). Нове поселення пликос з 5–8 гніздових пар знайдено на заболочених луках правого берега Ингульця між селами Ясинуватка і Бандурівка.

Подяки

Автор щиро вдячний С.Д. Коломойцю і Д.В. Коніку за участь у експедиції.

ЛІТЕРАТУРА

- Ветров В.В., Милобог Ю.В., Стригунов В.И. (2003): Болотный лунь в бассейне р. Ингулец. - Мат-лы 4 конф. по хищным птицам Северной Евразии. Пенза. 162-164.
- Кошелев А.И., Корзюков А.И. (1986): О гнездовании деревенской ласточки на скалах в нижнем течении р. Южного Буга. - Орнитология. М.: МГУ. 21: 161-163.
- Милобог Ю.В., Ветров В.В., Стригунов В.И. (2002): Современное состояние хищных птиц бассейна реки Ингулец. - Бранта. 5: 14-24.
- Шевцов А.А. (1996): Новые данные о лебеде-шипуне в Кировоградской области. - Мат-ли конфер. 7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин. Київ. 47-49.
- Шевцов А.О. (2001): Гніздування жовтоголової пликоси на Кіровоградщині. - Беркут. 10 (1): 19.
- Шевцов А.О. (2002): Чисельність і деякі особливості екології білого лелеки в Олександрійському районі Кіровоградської області. - Беркут. 11 (2): 154-157.
- Шевцов А.О., Санжаровський Ю.О., Соріш Р.В., Єфремов В.Л. (2004): Нові, рідкісні та малочисельні птахи Кіровоградської області. - Беркут. 13 (1): 13-17.

АВІФАУНІСТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У 2013 р.

В.М. Грищенко, Є.Д. Яблоновська-Грищенко

Канівський природний заповідник, м. Канів, 19000, Черкаська обл., Україна
Kaniv Nature Reserve, Kaniv, 19000, Ukraine

✉ В.М. Грищенко (V.N. Grishchenko), e-mail: vgrishchenko@mail.ru

Avifaunistic observations in the south of Ukraine in 2013. - V.N. Grishchenko, E.D. Yablonovska-Grishchenko. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - Data about 21 species collected in southern regions of Ukraine are presented. Summering flocks of White Storks and Common Cranes were observed in the northern part of Sivash. There are evidencies of expansion and number increasing of the Nightingale in the North-West Crimea. Perhaps, it replaces the Thrush Nightingale in xerophilous habitats. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, number, migration, summering.

Наводяться дані про 21 вид птахів, зібрані в південних областях України. У Північному Присивашші спостерігалися літуючі зграї білих лелек і сірих журавлів. Є дані про розселення і зростання чисельності західного соловейка на північному заході Криму. Можливо він витісняє східного соловейка, принаймні у ксерофільних біотопах.

Ключові слова: фауна, поширення, чисельність, міграція, літування.

Матеріал зібраний під час експедицій у південних областях протягом травня – серпня. Значна частина даних отримана попутно в ході досліджень географічної мінливості пісні зяблика (*Fringilla coelebs*), вивчення межі ареалу та моніторингу популяції білого лелеки (*Ciconia ciconia*).

Для ряду видів, які відносно звичайні в південних областях, ми наводимо дані лише про зустрічі великих зграй та скупчень.

Чорношия гагара (*Gavia arctica*). У серпні відмічалися літуючі птахи: 3.08 одна, а пізніше – дві гагари у прибережній смузі Азовського моря біля Арабатської Стрілки між селами Щасливцеве і Стрілкове Генічеського району Херсонської області; 23–24.08 – поодинокі гагари у двох місцях біля південного берега Тарханкутського п-ова на схід від с. Окунівка (Чорноморський район АР Крим).

Сірошокий норець (*Podiceps grisegena*). 5.05 два птахи зареєстровані біля берега Чорного моря на схід від Євпаторії.

Рожевий пелікан (*Pelecanus onocrotalus*). 30.06 зграя з 18 птахів спостерігалася на Східному Сиваші біля п-ова Тюп-Тархан (Джанкойський район АР Крим).

Білий лелека (*Ciconia ciconia*). 8.05 один птах пролітав на північ над степом західніше с. Чайкине Джанкойського району АР Крим.

У кінці липня зграї бродячих лелек неодноразово спостерігалися в Північному Присивашші в Херсонській області. Всього відмічено 5 зграй загаль-

ною чисельність близько 210 особин: 29.07 – понад 100 птахів біля каналу західніше с. Новодмитрівка Генічеського району; близько 50 лелек разом із сірими журавлями (*Grus grus*), качками, мартинами та іншими птахами – на озері між селами Новомихайлівка та Овер'янівка Новотроїцького району; 21 – годувалися у степу на схід від с. Василівка Новотроїцького району; 30.07 – 20 лелек годувалися на стерні на полі південніше с. Новомиколаївка Новотроїцького району; 18 лелек відмічені на полі біля поду Шпидіяр на північний схід від с. Червоний Чабан Каланчацького району. 22–24.08 зграй білих лелек у Присивашші ми вже не спостерігали.

За даними місцевих жителів, у червні близько 10 лелек трималися в заплаві р. Молочної біля с. Костянтинівка Мелітопольського району Запорізької області.

Косар (*Platalea leucorodia*). 29.07 – 6, а 22.08 – 5 дорослих і молодих птахів годувалися на мілководді опрісненої затоки Сиваша біля с. Василівка Новотроїцького району Херсонської області.

Огар (*Tadorna ferruginea*). 29.07 32 птахи трималися на озері між селами Новомихайлівка та Овер'янівка, 5 – на затоці Сиваша біля с. Василівка Новотроїцького району Херсонської області. 24.08 біля Василівки серед інших птахів було 10 огарів.

Скопа (*Pandion haliaetus*). Увечері 22.08 дорослий птах відмічений на південний захід від с. Володимирівка Чорноморського району АР Крим. Скопа влаштувалася на ночівлю на невисокому дереві обабіч пожвавленої дороги на відстані близько 5 км від берега моря. Піднята спостерігачем, вона перелетіла в лісосмугу серед полів.

Під час міграцій скопа, як відомо, мігрує широким фронтом, не притримуючись водойм (Галушин, Нанкинов, 1982; Грищенко, 2011), про що свідчить і дане спостереження.

Осоїд (*Pernis apivorus*). Увечері 10.05 згряя з 5 пролітних птахів, які летіли на північ, відмічена південніше с. Стульневе Чернігівського району Запорізької області.

Чорний шуліка (*Milvus migrans*). 10.05 поодинокі птахи спостерігалися в долині р. Обиточної південніше с. Шевченкове Бердянського району і над ставком біля с. Черешневе Куйбишевського району Запорізької області.

21.06 шуліка пролітав над дорогою біля с. Луканівка Кривоозерського району Миколаївської області.

29.06 шуліка відмічений на Олешківських пісках – птах зі здобиччю в лапах пролетів на північ через дорогу південніше с. Підстепне Цюрупинського району Херсонської області.

2.07 шуліка спостерігався над дорогою східніше с. Іскра Великоновосілківського району Донецької області.

23.08 пролітний птах відмічений у степу на півдні Тарханкутського п-ова на схід від с. Окунівка (Чорноморський район АР Крим).

Могильник (*Aquila heliaca*). 22.08 дорослий птах спостерігався у степу на схід від с. Василівка Новотроїцького району Херсонської області.

Степовий канюк (*Buteo rufinus*). 30.06 поодинокі дорослі птахи спостерігалися у степу біля сіл Завіт-Ленінський та Солонцеве Джанкойського району АР Крим.

28.07 дорослий птах відмічений у долині р. Юшанли біля с. Ударник Токмацького району Запорізької області.

Лучний лунь (*Circus pygargus*). 22.08 в Північному Присивашші та на північному заході Криму зустрічалися поодинокі молоді пролітні птахи – у степу біля с. Василівка Новотроїцького району, на поді Шпиндіяр біля с. Червоний Чабан Каланчацького району Херсонської області та на Бакальській косі (Роздольненський район АР Крим).

Звичайний боривітер (*Falco tinnunculus*). 4.05 колонія з 10–15 пар виявлена в нішах берегових урвищ Перекопської затоки біля с. Ставки Каланчацького району Херсонської області.

Сірий журавель (*Grus grus*). Зграї та невеликі групи літуючих журавлів зустрічалися в Північному Присивашші. 29.07 120 журавлів трималися на мілководді опрісненого присиваського озера між селами Новомихайлівка та Овер'янівка, 4 птахи – на мілководді опрісненої затоки Сиваша біля с. Василівка Новотроїцького району Херсонської області. 24.08 на озері біля Новомихайлівки спостерігалось вже 400 журавлів.

Увечері 1.08 поодинокий птах пролетів над степом північніше с. Пташкине Ленінського району АР Крим.

Степовий журавель (*Anthropoides virgo*). 5.05 два птахи пролітали над полями неподалік від смт Кача у Криму.

Дрохва (*Otis tarda*). 1.08 5 птахів відмічені на полі східніше с. Мар'ївка Ленінського району АР Крим.

Малий грицик (*Limosa lapponica*). 8.05 поодинокий самець і зграя з 6 птахів спостерігалися на березі коси у верхній частині п-ова Тюп-Тархан (на схід від с. Мисове Джанкойського району АР Крим).

Мородунка (*Xenus cinereus*). 7.05 один птах тримався на березі Казантипської затоки біля с. Азовське Ленінського району АР Крим.

М.М. Бескараваний (2012) зазначав, що мородунка – лише осінньопролітний вид рівнинної частини Криму і Керченського п-ова, який зустрічається в невеликій кількості з третьої декади липня до третьої декади серпня.

Чорноголова плиска (*Motacilla feldegg*). 23.06 пара птахів спостерігалася на околиці с. Червонопілля Бобринецького району Кіровоградської області.

Західний соловейко (*Luscinia megarhynchos*). У лісосмугах уздовж залізниці й каналу південніше с. Суворове Красноперекоського району АР Крим 4.05 зареєстровано 5 співаючих самців. У 2010–2011 рр. тут ми відмічали від 2 до 4 співаючих самців (Грищенко, Яблонівська-Грищенко, 2012). Отже, це поселення західного соловейка стало вже постійним, і чисельність його зростає.

О.М. Цвельх (2009) писав про гніздування в цьому місці тільки східного соловейка (*L. luscinia*). Західний, ареал якого у Криму розширюється, доходив лише до с. Магазинка Красноперекоського району (Цвельх, 2011). Тобто наші дані свідчать про подальше розселення виду, а можливо і про витіснення ним східного соловейка, принаймні у ксерофільних біотопах. Як відомо, в зонах симпатрії західний соловейко віддає перевагу більш сухим біотопам, а східний – більш вологим (Белик и др., 1989). Цілком імовірно, що саме із заміщенням одного виду іншим пов'язана відсутність східного соловейка в тих місцях на півночі Криму, де він раніше відмічався (Кинда и др., 2003), і наявність там зараз західного (Цвельх, 2009).

8.05 співаючі самці зареєстровані у трьох місцях у лісосмузі вздовж Північно-Кримського каналу біля с. Победне Джанкойського району АР Крим.

Лиса кам'янка (*Oenanthe pleschanka*). 9.05 самець спостерігався біля р. Обиточної південніше с. Шевченкове Бердянського району Запорізької області.

ЛІТЕРАТУРА

- Белик В.П., Казаков Б.А., Петров В.С. (1989): Распространение и характер взаимоотношений двух видов соловьев на Северном Кавказе. - Вестн. зоол. 5: 17-23.
- Бескаравайный М.М. (2012): Птицы Крымского полуострова. Симферополь: Бизнес-Информ. 1-336.
- Галушин В.М., Нанкинов Д.Н. (1982): Скопа. - Миграции птиц Вост. Европы и Сев. Азии. М.: Наука. 7-21.
- Грищенко В.Н. (2011): Сроки миграций скопы на территории Украины. - Беркут. 20 (1-2): 143-152.
- Грищенко В.М., Яблонівська-Грищенко Є.Д. (2012): Нові дані по рідкісних та маловивчених видах птахів Степової зони України. - Беркут. 21 (1-2): 1-8.
- Кинда В.В., Бескаравайный М.М., Дядичева Е.А., Костин С.Ю., Попенко В.М. (2003): Ревизия редких, малоизученных и залетных видов воробьинообразных (Passeriformes) птиц в Крыму. - Бранта. 6: 25-58.
- Цвельх А.Н. (2009): О распространении обыкновенного соловья (*Luscinia luscinia*) на Крымском полуострове и на сопредельных территориях. - Бранта. 12: 169-172.
- Цвельх А.Н. (2011): Встречное расширение ареалов южного, *Luscinia megarhynchos* и обыкновенного, *L. luscinia*, соловьев (Aves, Turdidae) на Крымском полуострове и сопредельных территориях. - Вестн. зоол. 44 (6): 519-523.

К ОРНИТОФАУНЕ ЧИШМИНСКОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН

В.А. Валувев

Башкирский государственный университет, Зоологический музей; ул. З. Валиди, 32, г. Уфа, 450076, Республика Башкортостан, Россия

Bashkir State University, Zoological Museum; 32 Zaki Validi Street, Ufa, 450076, Republic of Bashkortostan, Russia

✉ ValuyevVA@mail.ru

To the ornithofauna of Chishmy district of Bashkortostan (Russia). - V.A. Valuyev. - **Avifauna of Ukraine. 5. 2014.** - 168 bird species were registered in 2001–2013. 141 from them were breeding, 1 – probably breeding, 16 – migrating, 9 – vagrant. Status of one species is unclear. Number of many species were decreased. [Russian].

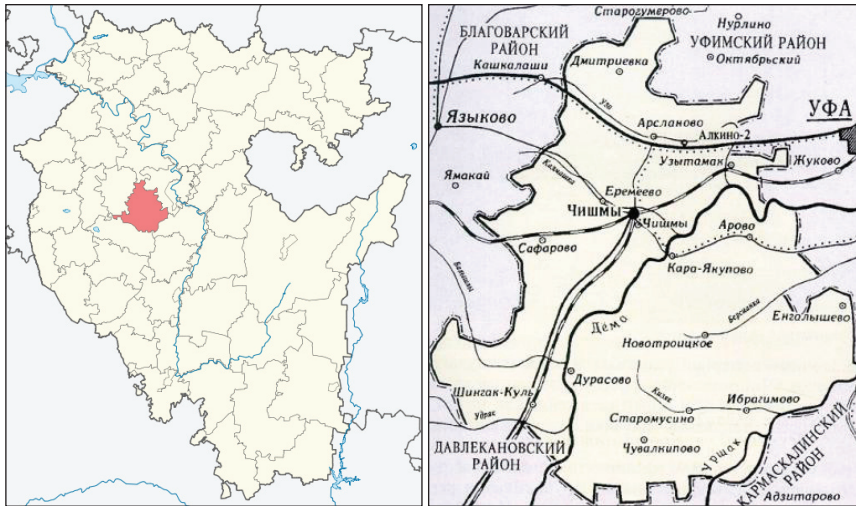
Key words: fauna, community, abundance, number, count.

В 2001–2013 гг. в районе зарегистрировано 168 видов птиц. Из них 141 – гнездящиеся, 1 – вероятно гнездящийся, 16 – пролетные, 9 – залетные. Статус одного вида неясен. Отмечено снижение численности многих видов птиц.

Ключевые слова: фауна, население, обилие, численность, учет.

Чишминский район Республики Башкортостан расположен к юго-западу от г. Уфы (рис.). Площадь его составляет 1842 км². Район примечателен тем, что через него протекает одна из главных водных артерий республики – р. Дёма и поблизости от его восточной границы впадает в самую крупную реку региона – Белую. Причем Дёма протекает здесь в широтном направлении, а Белая – в долготном, что обуславливает весьма благоприятную среду для полета водных и околотовных видов птиц. Наличие в пойме Дёмы многочисленных мелких озёр, в чьих окрестностях формируется до 60–70% орнитофауны района; а также фильтрационных прудов Чишминского сахарного завода, где численность некоторых видов птиц превышает их численность в естественных условиях в десятки раз, вносит свою лепту в формирование состава орнитофауны и населения птиц района.

Кроме того, наличие рек Уршак и Калмашка, а также поросшего на 80–90% тростником оз. Шингак-куль площадью 240 га, которое служит важным местом для отдыха многих водоплавающих видов птиц (плотная стена тростника надежно защищает открытые зеркала водной поверхности, расположенные посередине озера, от проникновения на них охотников), также вносят весомый вклад в поддержание миграционного потока именно через территорию Чишминского района. Не зря П.П. Сушкин еще в XIX в. уделял особое внимание этой территории, проводя свои наблюдения как в пойме р. Дёма, так и на оз. Шингак-куль. Данные об орнитофауне этого района

Чишминский район Республики Башкортостан.

Study area.

весьма скудны – за 200 последних лет опубликованы лишь отрывочные сведения о состоянии некоторых видов (Сушкин, 1897; Ильичев, Фомин, 1988; Валуев, 2003в, 2006). За последние 13 лет публиковались, в основном, лишь краткие сведения о регистрации здесь редких для республики видов птиц: красношейной поганки (*Podiceps auritus*), большой белой цапли (*Egretta alba*), турпана (*Melanitta fusca*), краснозобика (*Calidris ferruginea*), курганника (*Buteo rufinus*), могильника (*Aquila heliaca*), дроздовидной камышовки (*Acrocephalus arundinaceus*) и др. (Валуев, Валуев, 2001, 2010; Валуев, 2002, 2003а, 2003б, 2004а, 2005, 2008а, 2008б, 2010, 2012а, 2012б, 2012в; Валуев и др. 2007).

В настоящей статье мы приводим все имеющиеся данные о видовом составе птиц Чишминского района (кроме зимнего периода и поселений человека) и их обилии за период 2001–2013 гг.

Материал и методика

Исследования в Чишминском районе проводились с середины апреля по 1 ноября каждый год (с 2001 по 2013 гг.). Каждый учетный маршрут был не короче 5 км, как того требует методика. После каждого учета проводился расчет обилия – сколько особей приходится на 1 км². Учеты проводились по методике Ю.С. Равкина (1967). При анализе общего обилия применялся понижающий коэффициент «ПК» (Валуев, 2004б, 2012б).

Данный коэффициент призван «срезать» всплески численности редких видов при работе с этой методикой. Так, по методике Ю.С. Равкина (1967), особь, встретившаяся от наблюдателя до 25 м, располагается в градации с коэффициентом «40».

Пример 1. Если учетчик выходя из-за кустов наткнулся на обедающего могильника, то при вычислении обилия вида по прохождении данного маршрута будет следующая картина:

1 (количество встреченных особей) $\times 40$ (величина коэффициента) : 5 (протяженность маршрута) = 8 ос./км².

В таком случае в Чишминском районе должно быть: 1842 км² $\times 8$ особей/км² = 14736 особей могильника.

Пример 2. При проведении даже 100 учетных маршрутов длиной по 5 км каждый, при которых могильник больше не встречался, обилие этого вида будет составлять:

1 (количество встреченных особей) $\times 40$ (величина коэффициента) : общую протяженность маршрутов (100×5 км) = $0,08$ ос./км².

В таком случае в Чишминском районе должно быть: 1842 км² $\times 0,08$ ос./км² = 147 особей; т.е. одна птица на $12,6$ км², что означает присутствие одного орла в квадрате со сторонами примерно $3,5$ км. Понятно, что это не реально и набор даже 100 маршрутов не может показать истинную ситуацию.

Чтобы избежать данного всплеска численности вида, было предложено ввести понижающий коэффициент (ПК), смысл которого заключается в том, чтобы цифровой показатель обилия, полученный по методике Ю.С. Равкина (1967), умножать на количество учетов, на которых встретился вид и делить это произведение на общее количество учетов. Т.е. в приведенном выше примере это будет выглядеть следующим образом, согласно примеру (2):

$0,08$ ос./км² $\times 1$ (количество учетов на которых встретился этот вид) : 100 (общее количество проведенных учетов) = $0,0008$ ос./км².

В таком случае в Чишминском районе должно быть: 1842 км² $\times 0,0008$ ос./км² = $1,5$ особей или один могильник на квадрат со сторонами 35 км. Наши учеты показывают, что в районе гнездится одна пара этих орлов. В таблице в колонке «Количество особей в районе с ПК» указано обилие $8,76$ ос./км², а в колонке «Количество особей в районе без ПК» – 127 ос./км²! Поэтому мы считаем употребление ПК применительно к методике Ю.С. Равкина (1967) целесообразным. Но, поскольку не все коллеги согласны с этим, мы, с целью сохранения возможности сравнения данных, приводим в статье оба значения обилия.

Чтобы представить видовой состав и обилие птиц в Чишминском районе за последние 13 лет, мы приняли за основу условие, при котором эти 13 лет являются расчетной хронометрической единицей. За эту единицу времени

нами было проведено 29 учетов. Таким образом, среднее значение обилия вида высчитывалось как сумма его обилия, полученная за каждый учет по методике Ю.С. Равкина за все годы, деленное на 29 маршрутов. В колонке «Среднее значение с ПК» представлены цифры, которые получились в результате умножения «обилия по Ю.С. Равкину» на понижающий коэффициент (ПК) – т.е. на «количество учетов, на которых встречен вид, деленное на все пройденные 29 учетов». Результаты такого анализа представлены в таблице.

Русские и латинские названия, а также порядок следования видов приводится в соответствии со «Списком птиц Российской Федерации» (Коблик и др., 2006). Оценка обилия представлена по А.П. Кузякину (1962), оценка обилия хищных птиц – по В.А. Валуеву (2007).

Результаты и обсуждение

Всего за 13 лет в Чишминском районе нами пройдено на учетных маршрутах около 200 км и зарегистрировано 168 видов птиц.

Анализ проведенных учетов показал, что по сравнению с концом XIX ст. произошла значительная деградация населения птиц. Так, из 168 видов, зарегистрированных на территории Чишминского района в начале XXI ст., к многочисленным относятся только 7 (4,2% от общего количества, обилие приводится в ос./км²): кряква (*Anas platyrhynchos*) – 15,8, озерная чайка (*Larus ridibundus*) – 18,6, береговая ласточка (*Riparia riparia*) – 51,0, обыкновенный скворец (*Sturnus vulgaris*) – 13,2, варакушка (*Luscinia svecica*) – 11,2, пухляк (*Parus montanus*) – 11,8 и камышовая овсянка (*Emberiza schoeniclus*) – 13,4. К категории «обыкновенный» относятся 34 вида (20,2%).

11 видов (орлан-долгохвост (*Haliaeetus leucoryphus*), орлан-белохвост (*H. albicilla*), серая куропатка (*Perdix perdix*), золотистая ржанка (*Pluvialis apricaria*), краснозобик (*Calidris ferruginea*), кольчатая горлица (*Streptopelia decaocto*), ушастая сова (*Asio otus*), длиннохвостая неясыть (*Strix uralensis*), зеленый дятел (*Picus viridis*), седой дятел (*P. canus*) и пищуха (*Certhia familiaris*)) хотя на маршрутных учетах и не встречались, но на территории района все же регистрировались, поэтому они помещены в таблицу без указания обилия. Залет трех особей кваквы (*Nycticorax nycticorax*) зарегистрировали в 1999 г. в окрестностях пос. Чишмы (Валуев, Валуев, 2001). Золотистую ржанку мы не наблюдали, но включили в список как вид, зарегистрированный другим лицом (мы видели чучело этой птицы, добытой на территории фильтрационных прудов Чишминского сахарного завода); поэтому обилие этого вида в таблице также не указано.

Исчезновение сов произошло в течение 30 последних лет. Еще в 1980-х гг. практически на каждом стогу можно было наблюдать ушастых и болотных

Обилие и численность птиц Чишминского района за период 2001–2013 гг.
Abundance and numbers of birds of Chishmy district in 2001–2013

Вид	Статус вида	Обилие за 13 лет с ПК (ос./км ²)	Обилие за 13 лет без ПК (ос./км ²)	Кол-во особей в районе с ПК	Кол-во особей в районе без ПК
1	2	3	4	5	6
Gaviiformes					
<i>Gavia arctica</i>	Прол	0,00039	0,01	0,7	21
Podicipediformes					
<i>Podiceps nigricollis</i>	ГН	4,75	11,48	8 751,3	21 149
<i>P. auritus</i>	ГН	0,0054	0,078	10,0	144
<i>P. cristatus</i>	ГН	0,778	3,20	1 433,7	5 940
Ciconiiformes					
<i>Botaurus stellaris</i>	ГН	0,17	0,80	321,4	1 554
<i>Nycticorax nycticorax</i>	Зал	0,0023	0,069	4,4	127
<i>Egretta alba</i>	ГН	0,0012	0,035	2,2	64
<i>Ardea cinerea</i>	ГН	0,67	1,30	1 235,6	2 389
Anseriformes					
<i>Anser albifrons</i>	Прол	0,004	0,10	7,3	212
<i>Cygnus olor</i>	ГН	0,065	0,47	120,0	870
<i>Tadorna ferruginea</i>	ГН	0,046	0,40	85,4	826
<i>Anas platyrhynchos</i>	ГН	15,80	19,10	29 150,3	35 223
<i>A. crecca</i>	ГН	1,00	3,10	2 001,7	5 805
<i>A. strepera</i>	ГН	0,485	2,30	893,6	4 319
<i>A. penelope</i>	ГН	0,23	1,67	424,9	3 081
<i>A. acuta</i>	ГН	0,0795	0,77	146,5	1 416
<i>A. querquedula</i>	ГН	2,43	5,00	4 481,6	9 283
<i>A. clypeata</i>	ГН	0,95	3,40	1 756,7	6 368
<i>Aythya ferina</i>	ГН	2,47	7,96	4 550,7	14 663
<i>A. fuligula</i>	ГН	1,24	4,00	2 298,9	7 407
<i>A. marila</i>	Прол	0,0059	0,17	11,0	318
<i>Clangula hyemalis</i>	Прол	0,002	0,069	4,4	127
<i>Bucephala clangula</i>	ГН	0,265	1,50	488,5	2 834
<i>Melanitta fusca</i>	Прол	0,001	0,03	2,0	56
<i>Mergus albellus</i>	Прол	0,004	0,058	7,3	106
Falconiformes					
<i>Milvus migrans</i>	ГН	1,258	2,40	2 317,1	4 480
<i>Circus cyaneus</i>	ГН	0,013	0,10	23,5	227
<i>C. macrourus</i>	ГН	0,0006	0,017	1,1	32
<i>C. pygargus</i>	ГН	0,0004	0,01	0,8	23

Продолжение таблицы

Continuation of the Table

1	2	3	4	5	6
<i>C. aeruginosus</i>	Гн	0,70	1,08	1 375,7	1 995
<i>Accipiter gentilis</i>	Гн	0,0036	0,03	6,6	64
<i>A. nisus</i>	Гн	0,002	0,03	4,4	64
<i>Buteo rufinus</i>	Зал	0,0048	0,069	8,8	127
<i>B. buteo</i>	Гн	0,12	0,29	219,9	531
<i>Aquila heliaca</i>	Гн	0,0048	0,069	8,8	127
<i>Haliaeetus leucorhynchus</i>	Зал	–	–	–	–
<i>H. albicilla</i>	Гн	–	–	–	–
<i>Falco subbuteo</i>	Гн	0,005	0,04	9,3	67
<i>F. vespertinus</i>	Гн	0,0005	0,007	0,9	13
<i>F. tinnunculus</i>	Гн	0,0024	0,036	4,6	67
Galliformes					
<i>Tetrao urogallus</i>	Зал	0,0004	0,01	0,7	21
<i>Perdix perdix</i>	Гн	–	–	–	–
<i>Coturnix coturnix</i>	Гн	0,059	0,40	108,3	785
Gruiformes					
<i>Grus grus</i>	Гн	0,0012	0,03	2,2	64
<i>Rallus aquaticus</i>	Гн	0,012	0,30	21,9	635
<i>Porzana porzana</i>	Гн	0,17	0,97	309,4	1 795
<i>Crex crex</i>	Гн	0,19	0,90	354,9	1 715
<i>Gallinula chloropus</i>	Гн	0,048	1,40	87,6	2 541
<i>Fulica atra</i>	Гн	0,20	0,96	426,6	1 767
Charadriiformes					
<i>Pluvialis apricaria</i>	Прол	–	–	–	–
<i>Charadrius dubius</i>	Гн	0,69	2,50	1 268,3	4 597
<i>Vanellus vanellus</i>	Гн	5,10	9,95	9 483,9	18 335
<i>Himantopus himantopus</i>	Гн	0,043	0,40	78,9	762
<i>Haematopus ostralegus</i>	Гн	0,039	0,38	72,1	697
<i>Tringa ochropus</i>	Гн	1,58	4,57	2 905,2	8 425
<i>T. glareola</i>	Гн	4,02	12,97	7 411,8	23 882
<i>T. nebularia</i>	Гн	0,17	1,00	318,7	1 848
<i>T. totanus</i>	Гн	2,49	4,80	4 592,1	8 878
<i>T. stagnatilis</i>	Гн	1,80	5,7	3 252,5	10 480
<i>Actitis hypoleucos</i>	Гн	0,20	1,00	448,0	1 856
<i>Xenus cinereus</i>	Гн	0,20	1,60	408,4	2 961
<i>Phalaropus lobatus</i>	Прол	0,20	3,30	420,5	6 098
<i>Phylomachus pugnax</i>	Гн	5,30	16,97	9 698,4	31 250
<i>Calidris minuta</i>	Прол	0,02	0,28	35,0	508
<i>C. temminckii</i>	Прол	0,0048	0,10	8,8	254

Продолжение таблицы

Continuation of the Table

1	2	3	4	5	6
<i>C. ferruginea</i>	Зал	–	–	–	–
<i>C. alpina</i>	Прол	0,027	0,38	48,2	699
<i>Limnocryptes minimus</i>	Прол	0,048	1,38	87,6	2 541
<i>Gallinago gallinago</i>	ГН	2,30	8,40	4 273,5	15 491
<i>G. media</i>	Прол	0,008	0,24	15,1	438
<i>Limosa limosa</i>	ГН	1,49	3,60	2 742,0	6 627
<i>Larus ridibundus</i>	ГН	18,6	33,70	34 206,7	62 000
<i>L. heuglini barabensis</i>	ГН	1,20	3,25	2 271,1	5 987
<i>L. canus</i>	ГН	0,40	1,40	796,2	2 565
<i>Rissa tridactyla</i>	Зал	0,01	0,30	19,7	572
<i>Chlidonias niger</i>	ГН	1,60	4,20	2 933,6	7 734
<i>Ch. leucopterus</i>	ГН	0,50	2,45	936,6	4 527
<i>Sterna hirundo</i>	ГН	2,00	4,80	3 689,5	8 916
<i>S. albifrons</i>	ГН	0,006	0,187	11,9	344
Columbiformes					
<i>Columba palumbus</i>	ГН	1,40	2,78	2 651,3	5 126
<i>Streptopelia decaocto</i>	ГН	–	–	–	–
Cuculiformes					
<i>Cuculus canorus</i>	ГН	0,40	1,00	814,4	1 968
Strigiformes					
<i>Asio otus</i>	ГН	–	–	–	–
<i>Aegolius funereus</i>	ГН	0,0004	0,01	0,7	21
<i>Strix uralensis</i>	ГН	–	–	–	–
Apodiformes					
<i>Apus apus</i>	ГН	0,70	3,00	1 336,4	5 537
Coraciiformes					
<i>Alcedo atthis</i>	ГН	0,04	0,38	72,6	702
<i>Merops apiaster</i>	ГН	0,004	0,05	6,7	96
Piciformes					
<i>Jynx torquilla</i>	ГН	0,02	0,18	35,1	339
<i>Dryocopus martius</i>	ГН	0,00007	0,02	1,3	38
<i>Picus viridis</i>	ГН?	–	–	–	–
<i>P. canus</i>	ГН	–	–	–	–
<i>Dendrocopos major</i>	ГН	0,02	0,16	40,6	294
<i>D. leucotos</i>	ГН	0,008	0,12	15,0	217
<i>D. minor</i>	ГН	0,058	0,56	106,6	1 031
<i>Picoides tridactylus</i>	ГН	0,001	0,037	2,4	68
Passeriformes					
<i>Riparia riparia</i>	ГН	51,00	87,00	93 950,1	160 268

Продолжение таблицы

Continuation of the Table

1	2	3	4	5	6
<i>Hirundo rustica</i>	Гн	0,004	0,12	7,6	219
<i>Melanocorypha calandra</i>	Зал	0,0025	0,07	4,7	135
<i>Alauda arvensis</i>	Гн	1,15	3,3	2 110,1	6 119
<i>Anthus trivialis</i>	Гн	0,07	0,71	137,0	1 325
<i>Motacilla flava</i>	Гн	4,80	9,90	8 802,0	18 233
<i>M. lutea</i>	Гн	2,48	8,97	4 561,2	16 534
<i>M. citreola</i>	Гн	2,27	5,47	4 175,4	10 091
<i>M. alba</i>	Гн	7,20	13,00	13 243,3	24 003
<i>Lanius collurio</i>	Гн	0,18	1,28	325,7	2 361
<i>L. excubitor</i>	Прол	0,0007	0,02	1,4	39
<i>Oriolus oriolus</i>	Гн	0,23	0,55	419,4	1 013
<i>Sturnus vulgaris</i>	Гн	13,20	34,80	24 302,8	64 071
<i>Garrulus glandarius</i>	Гн	0,038	0,22	69,9	406
<i>Pica pica</i>	Гн	3,80	6,49	7 007,7	11 954
<i>Corvus monedula</i>	Гн	0,016	0,20	28,7	417
<i>C. frugilegus</i>	Гн	1,80	10,60	3 365,5	19 520
<i>C. cornix</i>	Гн	2,96	4,50	5 449,1	8 317
<i>C. corax</i>	Гн	0,69	1,30	1 276,8	2 468
<i>Locustella luscinioides</i>	Гн	0,0004	0,013	0,8	24
<i>L. fluviatilis</i>	Гн	0,29	1,40	533,2	2 577
<i>L. naevia</i>	Гн	0,30	2,40	614,9	4 458
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Гн	3,60	8,63	6 583,9	15 911
<i>A. agricola</i>	Зал	0,0006	0,0172	1,1	32
<i>A. dumetorum</i>	Гн	0,40	1,65	733,5	3 039
<i>A. palustris</i>	Гн	2,29	5,54	4 224,1	10 208
<i>A. scirpaceus</i>	Зал	0,0012	0,0345	2,2	64
<i>A. arundinaceus</i>	Гн	0,066	0,48	121,4	880
<i>Hippolais icterina</i>	Гн	0,002	0,06	4,1	118
<i>H. caligata</i>	Гн	0,20	1,34	425,0	2 465
<i>Sylvia atricapilla</i>	Гн	0,10	1,13	216,0	2 088
<i>S. borin</i>	Гн	1,80	3,80	3 392,0	7 026
<i>S. communis</i>	Гн	0,55	2,28	1 015,7	4 208
<i>S. curruca</i>	Гн	0,32	2,34	593,5	4 303
<i>Phylloscopus trochilus</i>	Гн	0,074	1,07	136,4	1 978
<i>Ph. collybita</i>	Гн	0,073	0,43	135,1	784
<i>Ph. trochiloides</i>	Гн	0,007	0,10	13,4	195
<i>Ph. inornatus</i>	Прол	0,019	0,27	34,6	502

Окончание таблицы

End of the Table

1	2	3	4	5	6
<i>Ficedula hypoleuca</i>	ГН	0,098	0,94	180,4	1 744
<i>F. albicollis</i>	ГН	0,0004	0,013	0,8	24
<i>Muscicapa striata</i>	ГН	0,03	0,48	61,0	884
<i>Saxicola rubetra</i>	ГН	1,20	4,85	2 157,7	8 939
<i>Oenanthe oenanthe</i>	ГН	0,039	0,37	71,0	686
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	ГН	0,08	0,58	148,2	1 075
<i>Erithacus rubecula</i>	ГН	0,043	0,41	78,9	762
<i>Luscinia luscinia</i>	ГН	0,60	1,96	1 121,0	3 612
<i>L. svecica</i>	ГН	11,20	15,40	20 554,1	28 384
<i>Turdus pilaris</i>	ГН	2,89	6,30	5 189,3	11 576
<i>T. merula</i>	ГН	0,0029	0,066	4,2	122
<i>T. iliacus</i>	ГН	0,0013	0,012	2,4	34
<i>T. philomelos</i>	ГН	0,04	0,40	80,6	779
<i>T. viscivorus</i>	ГН	0,0004	0,01	0,8	23
<i>Aegithalos caudatus</i>	ГН	0,01	0,17	21,3	308
<i>Remiz pendulinus</i>	ГН	1,39	5,00	2 552,2	9 252
<i>Parus montanus</i>	ГН	0,03	0,33	63,1	610
<i>P. caeruleus</i>	ГН	0,027	0,80	50,5	1 466
<i>P. cyanus</i>	?	0,009	0,27	16,9	489
<i>P. major</i>	ГН	0,45	1,60	829,4	3 007
<i>Sitta europaea</i>	ГН	0,003	0,08	5,4	155
<i>Certhia familiaris</i>	ГН	–	–	–	–
<i>Passer montanus</i>	ГН	11,80	20,20	21 806,3	37 199
<i>Fringilla coelebs</i>	ГН	2,47	5,50	4 556,8	10 165
<i>Chloris chloris</i>	ГН	0,76	2,00	1 402,4	3 697
<i>Carduelis carduelis</i>	ГН	0,97	3,50	1 780,9	6 456
<i>Acanthis cannabina</i>	ГН	0,30	1,20	547,3	2 267
<i>Carpodacus erythrinus</i>	ГН	0,59	2,10	1 084,1	3 930
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	ГН	0,04	0,39	73,6	712
<i>Emberiza citrinella</i>	ГН	2,40	4,60	4 403,8	8 514
<i>E. schoeniclus</i>	ГН	13,38	21,60	24 639,2	39 696
<i>E. rustica</i>	Прол	0,0007	0,02	1,4	39
<i>E. aureola</i>	ГН	0,458	3,30	843,9	6 118
<i>E. hortulana</i>	ГН	0,67	3,86	1 226,5	7 114
Общее количество птиц в районе (в среднем за 13 лет)				444 204,0	1 001 379
Обилие птиц в районе (в среднем на 1 км²)				241,2	544

(*Asio flammeus*) сов. Среди неясителей преобладала серая (*Strix aluco*). 25–30 лет тому назад, неясителей регистрировали даже во время дневной их охоты. Причиной падения численности этих птиц, как мы предполагаем, может служить борьба государственных структур с грызунами и лисами (*Vulpes vulpes*) с помощью ядов. Совы, наевшись отравленных грызунов, получают такую дозу яда, что или погибают сами, или погибает их потомство. Вскрытие таких погибающих сов на территории Уфы и Уфимского района показали наличие у них заболеваний половой системы и надпочечников (Валуев, 2008в). Также вызывает тревогу падение численности водоплавающей дичи. Старые охотники уверяют, что издавна пойма Дёмы с ее бесчисленными озерами являлась богатейшей охотничьей территорией. В начале нынешнего столетия мы еще отмечали здесь если и не массовый, то все же оживленный пролет птиц отряда Гусеобразных. В последние же годы осенней охоты, как таковой, не существует – речь уже идет не о том, кто, сколько и чего добыл, а кто что-нибудь увидел. Травник (*Tringa totanus*), ранее один из наиболее часто добываемых куликов, практически исчез (Кунсбаева, Валуев, 2011). Горлица (*Streptopelia turtur*), которую и за трофей здесь когда-то не считали, поскольку ее легче всего можно было добыть, исчезла полностью, и ее собираются внести в список Красной книги Республики Башкортостан (Валуев, 2011, 2013). Кобчик (*Falco vespertinus*) встречается единично и не каждый год, хотя 30 лет назад это был повсеместно наблюдаемый вид. Обыкновенная пустельга (*F. tinnunculus*) также практически исчезла с территории района. Еще в 1980-х гг. по шкале оценки хищных птиц она относилась к категории «весьма многочисленный вид», сейчас перешла в категорию «редкий», и то за счет встреч этого хищника до 2004 г. (включительно). Глухарь (*Tetrao urogallus*) встречен лишь один раз – в конце апреля 2001 г. в посадке из 4 рядов березы в открытом поле. Каким образом он очутился там, где никогда глухари не водились, остается загадкой. Самец был здоров, когда заглушили двигатель машины для проведения видеосъемки – он улетел. Очень сильно упала и численность коростеля (*Crex crex*): если 15–20 лет назад это был основной добываемый вид на охоте с легавыми, то в настоящее время его обилие составляет лишь 0,2 ос./км².

В Чишминском районе с 2001 по 2013 гг. гнездилился 141 вид из 12 отрядов. Из них из отрядов Podicipediformes и Ciconiiformes – по 3 вида, Anseriformes – 12, Falconiformes – 13, Galliformes – 2, Gruiformes – 6, Charadriiformes – 21, Columbiformes – 2, Cuculiformes – 1, Strigiformes – 3, Apodiformes – 1, Coraciiformes – 2, Piciformes – 7 и Passeriformes – 65. Для зеленого дятла ни гнезда, ни слетков не регистрировали, но брачное поведение самца и самки на протяжении двух недель на одном и том же месте располагают к тому, чтобы считать этот вид возможно гнездящимся. К пролетным отнесены 16

видов: Gaviiformes – 1, Anseriformes – 5, Charadriiformes – 7 и Passeriformes – 3. Однако следует указать, что серый сорокопут (*Lanius excubitor*) гнездится восточнее (в Зауральской части республики) и в 100 км севернее Чишминского района (на территории Башкортостана), а дупель (*Gallinago media*) и овсянка-ремез (*Emberiza rustica*) – в 100–150 км восточнее – в горах Южного Урала, также на территории Башкортостана. Но поскольку на гнездовании в районе они не отмечены, мы решили отнести их к пролетным видам. Залетными являются 9 видов – кваква, курганник, орлан-долгохвост, глухарь, краснозобик, моевка (*Rissa tridactyla*), степной жаворонок (*Melanocorypha calandra*), индийская (*Acrocephalus agricola*) и тростниковая (*A. scirpaceus*) камышевки. Глухарь, безусловно, является оседлым видом. Но ближайшая территория, где он гнездится, находится в сотне километров от Чишминского района. Здесь два пути – или назвать его пролетным, или залетным. Мы выбрали второе. Статус князька (*Parus cyanus*) остается неясным. Самым многочисленным видом в Чишминском районе является береговая ласточка (*Riparia riparia*) – около 100 тысяч особей.

ЛИТЕРАТУРА

- Валуев В.А. (2002): К авифауне лесостепи Предуралья Башкирии. - Мат-лы к распростран. птиц на Урале, в Приуралье и Зап. Сибири. Екатеринбург: Изд-во «Екатеринбург». 69-71.
- Валуев В.А. (2003а): Обзор некоторых редких видов птиц Башкирии. - Охрана растительного и животного мира Поволжья и сопредельных территорий. Пенза. 66-69.
- Валуев В.А. (2003б): Новые данные по авифауне лесостепных районов Предуралья Башкортостана. - Итоги биологических исследований. 2001 г. Уфа, РИО БашГУ. 7: 51-54.
- Валуев В.А. (2003в): К распространению трясогузок в Башкирии. - Мат-лы к распростран. птиц на Урале, в Приуралье и Зап. Сибири. Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та. 71-73.
- Валуев В.А. (2004а): Обзор летней орнитофауны Предуралья и Южного Урала Башкортостана. - Вестн. Башкирского ун-та. Уфа. 1: 35-41.
- Валуев В.А. (2004б): Экстраполяционный коэффициент как дополнение к учету численности по методике Ю.С. Равкина (1967) для территорий со значительной ландшафтной дифференциацией. - Вестн. охотоведения. 1 (3): 291-293.
- Валуев В.А. (2005): Кулики (Limicoli) Башкортостана. - Вестн. Башкирского ун-та. 2 (2): 48-55.
- Валуев В.А. (2006): К семейству Чайковые (Laridae) Башкортостана. - Зоол. журн. 85 (7): 865-870.
- Валуев В.А. (2007): Подход к оценке обилия хищных птиц. - Сохранение разнообразия животных и охотничье хозяйство России. Мат-лы 2-й Междунар. научно-практич. конфер. М.: МСХА им. К.А. Тимирязева. 350-351.
- Валуев В.А. (2008а): К распространению ходулочника в Башкортостане. - Мат-лы к распростран. птиц на Урале, в Приуралье и Зап. Сибири. Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та. 18.
- Валуев В.А. (2008б): Обзор распространения птиц в Башкортостане: отряды Ракшеобразные и Удодообразные (1840–2000 гг.). - Волжско-Камский орнитол. вестн. Чебоксары: Новое время. 2: 4-5.
- Валуев В.А. (2008в): Экология птиц Башкортостана. Уфа: Гилем. 1-712.

- Валуев В.А. (2010): Пребывание пастушка *Rallus aquaticus* и южного подвида среднего кроншнепа *Numenius phaeopus alboaxillaris* в Башкортостане. - Редкие и исчезающие виды животных и растений Республики Башкортостан: Мат-лы ведения Красной книги Республики Башкортостан за 2010 год. Уфа: РИЦ БашГУ. 2: 22-24.
- Валуев В.А. (2011): Сокращение численности птиц в Республике Башкортостан. - Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции «Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2011». Том 24. Медицина, ветеринария и фармацевтика, биология, сельское хозяйство. Одесса: Черноморье. 77-79.
- Валуев В.А. (2012а): Орлан-долгохвост в Башкирии. - Редкие и исчезающие виды животных и растений Республики Башкортостан. Мат-лы ведения Красной книги Республики Башкортостан за 2012 год. Уфа: РИЦ БашГУ. 4: 18.
- Валуев В.А. (2012б): «За» и «против» «понижающего» коэффициента. - Сб. научных трудов SWorld. Мат-лы Междунар. научно-практич. конференции «Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития. 2012». Одесса. 31 (3): 36-43.
- Валуев В.А. (2012в): О статусе черноголового хохотуна, трехпалого дятла и белой лазоревки в Башкирии. - Редкие и исчезающие виды животных и растений Республики Башкортостан: Материалы ведения Красной книги Республики Башкортостан за 2012 год. Уфа: РИЦ БашГУ. 4: 21-23.
- Валуев В.А. (2013): О внесении клинтуха и горлиц в Красную книгу РБ. - Редкие и исчезающие виды животных и растений Республики Башкортостан. Мат-лы ведения Красной книги Республики Башкортостан за 2013 год. Уфа: РИЦ БашГУ. 5: 17.
- Валуев В.А., Валуев К.В. (2001): Новые наблюдения редких птиц в Башкирии. - Итоги биологических исследований. Уфа: Изд-во Башкирского ун-та. 6: 161-163.
- Валуев В.А., Валуев К.В. (2010): Индийская и тростниковая камышевки в Башкортостане. - Мат-лы к распротр. птиц на Урале, в Приуралье и Зап. Сибири. Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та. 36-37.
- Валуев В.А., Полежанкина П.Г., Алексеев В.Н. (2007): Дополнение к редким видам птиц Башкортостана. - Мат-лы к распротр. птиц на Урале, в Приуралье и Зап. Сибири. Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та. 33-35.
- Ильичев В.Д., Фомин В.Е. (1988): Орнитофауна и изменение среды (на примере Южно-Уральского региона). М: Наука. 1-246.
- Коблик Е.А., Редькин Я.А., Архипов В.Ю. (2006): Список птиц Российской Федерации. М.: КМК. 1-256.
- Кузякин А.П. (1962): Зоогеография СССР. - Уч. зап. Моск. обл. пед. ин-та им. Н.К. Крупской. М. 109: 3-182.
- Кунсбаева Г.Б., Валуев В.А. (2011): Падение численности травника *Tringa totanus* в Чишминском районе республики Башкортостан. - Экология и природопользование: прикладные аспекты. Мат-лы I Региональной научно-практич. конфер. студентов, аспирантов и молодых ученых. Уфа: БГПУ. 45.
- Равкин Ю.С. (1967): К методике учета птиц в лесных ландшафтах. - Природа очагов клещевого энцефалита на Алтае. Новосибирск: Наука. 66-75.
- Сушкин П.П. (1897): Птицы Уфимской губернии. М.: Т-во И.Н. Кушнерев и К°. 1-325.

ЗИМОВА ОРНИТОФАУНА ВОДОСХОВИЩА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ АЕС У 2007–2010 рр.

В.П. Ільчук

Українське товариство охорони птахів; вул. Басівкутська, 25, м. Рівне, 33025, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Basivkutska str. 25, Rivne, 33025, Ukraine

✉ v.ilchuk@ukr.net

Winter ornithofauna of the reservoir of Khmelnytsky Nuclear Power Station in 2007–2010. - V.P. Ilchuk. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - The water reservoir-cooler of the power station is situated near the town of Ostrog in West Ukraine. Its area is 22,4 km². The reservoir stays non-freezing during winter. Fauna and number of wintering birds were studied during three seasons in 2007–2010. Birds were counted in western and south-western parts of the reservoir. In total, 55 species from 11 orders were registered on the reservoir and its shores. Coot, Mallard and Goldeneye were the most numerous birds. [Ukrainian].

Key words: fauna, wintering, number, migration.

Став-охолоджувач Хмельницької АЕС розташований біля м. Острог. Обліки чисельності зимуючих птахів проводилися у 2007–2010 рр. у західній і південно-західній його частинах. Всього зареєстровано 55 видів з 11 рядів. Найбільш чисельними є лиска, крижень та гоголь.

Ключові слова: фауна, зимівля, чисельність, міграція.

Водосховище Хмельницької атомної електростанції (ХАЕС) розташоване біля м. Острог Рівненської області. Це став-охолоджувач руслово-наливного типу. Наповнення водойми з 1989 р. відбувається за рахунок акумуляції стоку р. Гнилий Ріг. Об'єм води становить 120 млн. м³, площа водяного дзеркала 22,4 км². Через підвищену температуру води став узимку не замерзає при будь-яких морозах. Крига вкриває лише прибережну смугу на ширину до 200 м.

У гніздовий період на водосховищі птахів майже немає. Під час міграцій їх кількість значно збільшується. Багато видів залишаються тут на зимівлю. Метою нашого дослідження було вивчити видовий склад та чисельність птахів на водосховищі в зимовий період.

Матеріал і методика

Дослідження проводилися з грудня по лютий протягом трьох зимових сезонів у 2007–2010 рр. Довжина облікового маршруту становила близько 6 км. Маршрут починався від в'їзду на дамбу з боку м. Острог Рівненської області й закінчувався біля с. Півнева Гора Хмельницької області (західна та південно-західна частини водойми). Перші 500 м огляд водосховища проводився з дамби. Весь інший відрізок маршруту – це природне підвищення,

поросле пристигаючим лісом. У цій частині спостереження велося безпосередньо з берега або ділянок узлісся з хорошою видимістю. Підрахунок чисельності птахів проводився лише під час руху в одному напрямку, це займало близько 2 год.; видове різноманіття визначилося також по дорозі назад. Весь маршрут проводився пішим ходом з частими зупинками для підрахунку птахів та їх визначення. Для цього було використано 7-кратний бінокль та цифровий фотоапарат із 18-кратним наближенням. Частота виїзду на досліджувану територію становила в середньому два рази на місяць; за весь зимовий період це складало 6–7 разів. Загалом було проведено 21 облік. Деякі обліки виявилися неповними через складні погодні умови і погану видимість.

Результати та обговорення

За період дослідження на водосховищі та прилеглому біотопі (узлісся) відмічено 55 видів птахів з 11 рядів: Gaviiformes – 2, Podicipediformes – 2, Pelecaniformes – 1, Ciconiformes – 2, Anseriformes – 10, Falconiformes – 4, Gruiformes – 1, Charadriiformes – 3, Coraciiformes – 1, Piciformes – 3, Passeriformes – 26. Нижче подаються результати обліку зимуючих водноболотних та навколводних птахів за три зимові періоди. Також наведено дані про птахів, які не зимували на водосховищі, а лише зупинялися тут під час міграцій (табл. 1–3).

Червоношия гагара (*Gavia stellata*). Спостерігалася на водосховищі лише взимку 2008/2009 рр. Птахи зустрічалися протягом більшості обліків. Дві червоношиї гагари було відмічено також під час весняної міграції 22.03.2010 р.

Чорношия гагара (*G. arctica*). Спостерігалася протягом усіх років. Найбільша кількість птахів була відмічена 27.12.2007 р. – 10 особин. Під час спостережень було помічено, що вдень гагари тримаються у внутрішній частині водойми, а під вечір полюють близько біля берега. Тому результати спостережень могли залежати від часу їх проведення. 14.12.2009 р. на березі водосховища знайдено мертвого птаха. Причини загибелі невідомі, на час виявлення тіло гагари було частково розтерзане хижакками.

Великий норець (*Podiceps cristatus*). Постійно зимуючий вид на водосховищі, хоча під час багатьох обліків птахи не відмічалися. Вони могли триматися далеко від берега або перебувати в інших частинах водойми. Вплив погодних умов на присутність виду не відмічений. Найбільша кількість птахів зареєстрована 3.12.2007 р. – 56 особин.

Червоноший норець (*P. auritus*). Спостерігався один раз – 18.01.2010 р. один птах тримався поблизу дамби з боку м. Острог.

Таблиця 1

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2007–2008 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2007–2008

Вид	3.12	27.12	14.01	28.01	11.02	25.02	24.03
<i>Gavia arctica</i>	–	10	–	5	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	56	–	–	13	–	–	13
<i>Phalacrocorax carbo</i>	20	–	–	–	–	–	2
<i>Egretta alba</i>	–	7	–	20	–	19	–
<i>Ardea cinerea</i>	20	18	–	3	3	2	1
<i>Cygnus olor</i>	9	80	100	150	20	7	2
<i>Anas querquedula</i>	–	–	–	–	–	–	10
<i>A. penelope</i>	–	–	–	–	–	–	20
<i>A. platyrhynchos</i>	5000	–	–	–	–	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	–	–	–	20	55	50	30
<i>Bucephala clangula</i>	80	60	400	370	410	270	6
<i>Melanitta fusca</i>	–	–	15	17	–	6	20
<i>Mergus merganser</i>	–	–	9	3	2	14	–
<i>M. albellus</i>	–	–	1	–	–	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	–	2	–	1	2	–	–
<i>Fulica atra</i>	1700	1000	1500	1350	1600	800	400
<i>Larus ridibundus</i>	9	10	26	30	30	21	5
<i>L. cachinnans</i>	10	10	6	10	35	9	–
<i>Panurus biarmicus</i>	–	14	10	–	10	–	–

Великий баклан (*Phalacrocorax carbo*). Перелітний вид, на водосховищі зустрічається під час міграцій. Найпізніша зустріч – 3.12.2007 р., тоді на водоймі налічувалося близько 20 птахів. Навесні 2 баклани відмічені 24.03.2008 р.

Велика біла чапля (*Egretta alba*). Птахи постійно зимують у невеликій кількості. Точну їх чисельність важко визначати через те, що вони переміщуються по водоймі.

Сіра чапля (*Ardea cinerea*). Зимує в невеликій кількості, зустрічалася під час більшості спостережень.

Лебідь-кликун (*Cygnus cygnus*). Птахи спостерігалися двічі: 12.01.2009 р. – 2 особини та 8.02.2010 р. – 14 лебедів, що трималися двома окремими зграями на невеликій відстані одна від одної. В одній зграї було 8 дорослих птахів, у другій – 2 дорослих та 4 молодих.

Лебідь-шипун (*C. olor*). Постійно зимуючий вид. Кількість птахів залежить від погоди. До заморозків та у відлигу спостерігається незначна

Таблиця 2

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2008–2009 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2008–2009

Вид	24.11	15.12	29.12	12.01	2.02	16.02
<i>Gavia stellata</i>	–	3	2	1	1	–
<i>G. arctica</i>	–	–	1	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	12	5	1	–	1	–
<i>Phalacrocorax carbo</i>	9	–	–	–	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	3	9	3	6	21
<i>Ardea cinerea</i>	1	3	5	2	2	2
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	2	–	–
<i>C. olor</i>	37	–	87	155	4	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	–	–	400	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	10	8	3	38	6	6
<i>Bucephala clangula</i>	50	22	110	50	70	39
<i>Melanitta fusca</i>	–	20	18	–	–	–
<i>Mergus merganser</i>	1	–	5	22	36	5
<i>Haliaeetus albicilla</i>	2	–	–	–	–	1
<i>Fulica atra</i>	1700	450	700	500	430	270
<i>Larus ridibundus</i>	–	–	–	–	–	11
<i>L. cachinnans</i>	–	3	15	20	1	23
<i>L. canus</i>	15	–	–	–	–	–
<i>Alcedo atthis</i>	–	–	–	1	–	1

кількість лебедів (часто до 10 птахів), або вони зовсім відсутні. Це пояснюється тим, що птахи тримаються на інших водоймах до їх замерзання, а потім перелітають на водосховище. Так, під час спостережень було відмічено кілька ключів, що прилітали з різних сторін після заморозків та зупинялися на водосховищі. Як показали спостереження в Київській області, зимівлі лебедів взагалі дуже динамічні – вони постійно переміщуються з місця на місце (Грищенко, Сорокун, 1990). Загалом за три зимові періоди найбільша кількість лебедів-шипунів спостерігалася 18.01.2010 р. – 174 птахи.

Протягом зими 2007/2008 рр. на водосховищі трималася сім'я лебедів (2 дорослих та 3 молодих), у якій самець був закільцьований (Gdansk AS-2783). Цього птаха помічено у дворічному віці в Польщі неподалік від Кракова 4.08.1998 р. (ставки біля м. Затор, 50.01 N, 19.24 E). 15.10.2008 р. цей птах був знайдений пораненим на ставку біля с. Дивень Корецького району Рівненської області.

Таблиця 3

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2009–2010 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2009–2010

Вид	30.11	14.12	21.12	8.01	18.01	8.02	22.02	22.03
<i>Gavia stellata</i>	–	–	–	–	–	–	–	2
<i>G. arctica</i>	–	3	7	2	1	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	29	32	5	6	3	3	16	4
<i>P. auritus</i>	–	–	–	–	1	–	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	–	–	6	–	–	1	41
<i>Ardea cinerea</i>	12	1	2	7	–	–	–	2
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	–	–	14	–	–
<i>C. olor</i>	55	88	65	94	174	99	51	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	–	300+	5000	700+	72	103	30
<i>Aythya fuligula</i>	–	51	–	70	60	–	–	–
<i>Bucephala clangula</i>	11	21	75	70	58	83	40	22
<i>Mergus merganser</i>	–	–	11	20	3	1	2	16
<i>M. albellus</i>	–	–	–	–	–	2	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	–	1	–	–	1	–	1	–
<i>Fulica atra</i>	9200	9000	9000	9000	2000+	380	367	150
<i>Larus ridibundus</i>	–	15	30	30	17	8	11	2
<i>L. cachinnans</i>	–	3	–	12	2	20	5	–
<i>Alcedo atthis</i>	–	–	2	–	1	–	–	–

Крижень (*Anas platyrhynchos*). Один із найбільш численних зимуючих видів. Крижні зимують на водосховищі та зупиняються на ньому під час міграцій. 3.12.2007 р. на водоймі налічувалося близько 5000 особин. Згодом крижні відпочували і більше взимку 2007/2008 рр. не спостерігалися. Взимку 2008/2009 рр. ці качки відмічені лише раз – 12.01.2009 р. близько 400 птахів. У 2009/2010 рр. починаючи з 3-ї декади грудня крижні трималися на водоймі постійно. Під час інших обліків часто відмічалася велика кількість птахів, але їх неможливо було рахувати. У сильні морози крижні тримаються далеко від берега, і через туман чи пару їх погано видно. Найбільша кількість на зимівлі зареєстрована 8.01.2010 р. – близько 5000 особин.

Чубата чернь (*Aythya fuligula*). Постійно зимуючий на водосховищі вид. Птахи спостерігалися під час більшості обліків. Найбільша їх кількість була відмічена 8.01.2010 р. – 70 особин.

Гоголь (*Bucephala clangula*). Звичайний зимуючий вид. Найбільше гоголів на водосховищі трималося в сезон 2007/2008 рр.

Турпан (*Melanitta fusca*). Птахи зимували на водосховищі у 2007–2008 рр. та 2008/2009 рр. Вони завжди трималися однією зграєю і спостерігалися в одному й тому ж місці. Найбільша кількість турпанів відмічена 15.12.2008 р. – 20 особин. Взимку 2009/2010 рр. на досліджуваній ділянці вид не спостерігався.

Великий крохаль (*Mergus merganser*). Зимує регулярно, але в невеликій кількості. Крохалі тримаються на водоймі як зграями, так і поодиночки або парно. Найбільша кількість птахів була відмічена 2.02.2009 р. – 36 особин.

Луток (*M. albellus*). Спостерігався один раз – 8.02.2010 р. Пара птахів трималася біля дамби з боку м. Острого.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Щороку відмічалися 1–2 птахи. В основному орлани зустрічалися біля с. Півнева Гора й далі за ним (кілька разів були пройдені довші маршрути). Спостерігалися як молоді, так і дорослі особини.

Лиска (*Fulica atra*). Найчисельніший вид на водосховищі, тримається на водоймі постійно. Взимку 2007/2008 рр. та 2008/2009 рр. кількість птахів була більш-менш стабільною протягом усього сезону. У 2009/2010 рр. кількість лисок на досліджуваній ділянці водойми набагато зменшилася у другій половині зими.

Звичайний мартин (*Larus ridibundus*). Взимку 2007/2008 рр. та 2009/2010 рр. на водосховищі зимувало до 30 особин. Взимку 2008/2009 рр. ці мартини спостерігалися лише раз – 16.02.2009 р.

Жовтоногий мартин (*L. cachinnans*). Зимує щороку в невеликій кількості. Найбільша чисельність відмічена 11.02.2008 р. – 35 птахів.

Голубий рибалочка (*Alcedo atthis*). Взимку 2008/2009 рр. та 2009/2010 рр. відмічалися по 1–2 особини.

Вусата синиця (*Panurus biarmicus*). Птахи зустрічалися лише взимку 2007/2008 рр. Вони годувалися однією або двома зграйками у прибережних заростях. Найбільшу кількість птахів було відмічено 27.12.2007 р. – 14 особин.

Під час осінньої міграції 24.11.2008 р. було відмічено також 15 сивих мартинів (*Larus camus*), під час весняної міграції 24.03.2008 р. зареєстровано близько 20 свищів (*Anas penelope*) та 10 чирків-тріскунців (*A. querquedula*).

30.11 та 14.12.2010 р. на водосховищі з боку м. Острого спостерігалася біла плиска (*Motacilla alba*). В обох випадках птах тримався на одному й тому ж відрізку берега. В усі подальші дні спостережень плиску не було помічено, також не було знайдено її слідів на снігу.

* * *

За три зимові періоди на водосховищі ХАЕС на зимівлі зареєстровано 24 види водоплавних та навколоводних птахів. Частина з них більш численні восени та на початку зими, деякі до середини зими взагалі залишають водо-

сховище. Весною зимуючі птахи можуть затримуватися до кінця березня. Кількість птахів на водосховищі помітно збільшується з посиленням холодів, коли замерзають відкриті ділянки водойм у інших місцях. Кількісний та якісний склад зимуючих птахів неодинаковий у різні роки, він залежить перш за все від погодних умов. Розподіл та динаміка чисельності зимуючих птахів на водосховищі ХАЕС такі ж, як і на інших водоймах такого типу (Гаврилюк та ін., 2009).

Серед зимуючих водоплавних птахів на водосховищі ХАЕС було відмічено 3 види, що раніше не реєструвалися під час зимівлі у Хмельницькій області (Гулай та ін., 1996; Новак, 2003) – червоношия гагара, червоношийй норець і турпан.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилюк М.Н., Домашевський С.В., Грищенко В.М., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2009): Зимівля водоплавних та навколводних птахів у 2008–2009 рр. в районі Кременчуцького водосховища. - Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Біол. науки. 156: 15-20.
- Грищенко В.Н., Сорокун Г.Н. (1990): Зимовки лебедей в антропогенном ландшафті Київської області. - Екологія і охорона лебедей в СРСР. Мелітополь. 1: 22-24.
- Гулай В.І., Матвеев М.Д., Новак В.О. (1996): Птахи Хмельницької області (фауністична характеристика). Кам'янець-Подільський. 1-32.
- Новак В. О. (2003): Зимові орнітофауна східних районів Поділля. - Беркут. 12 (1-2): 14-20.

ЗИМОВКИ ВОДОПЛАВАЮЩИХ ПТИЦ НА КИЕВСКОМ И КАНЕВСКОМ ВОДОХРАНИЛИЩАХ В 2011–2012 гг.

В.А. Костюшин

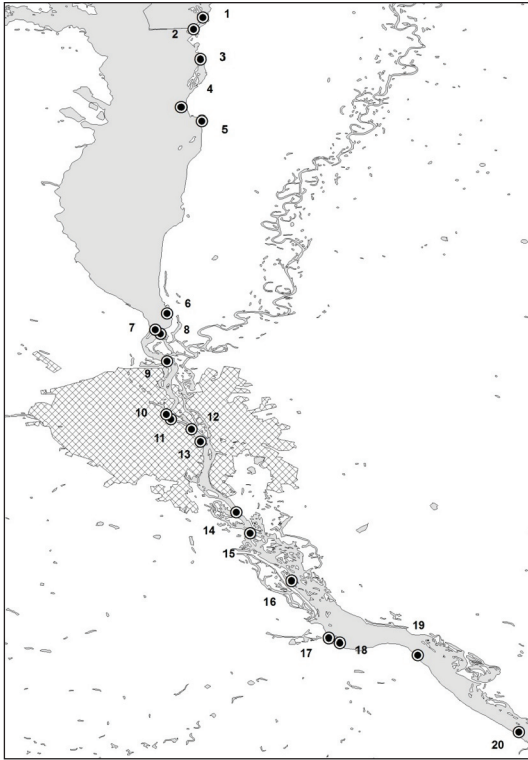
*Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена НАН Украины; ул. Б. Хмельницкого, 15,
г. Киев, 01601, Украина*
Schmalhausen Institute of Zoology; Bohdan Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01601, Ukraine
✉ kost@izan.kiev.ua

Wintering of waterbirds on Kyiv and Kaniv reservoirs in 2011–2012. - V.A. Kostyushin. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - 14,401 birds of 18 species were counted in 20 localities. Mallard (38.85%), Goldeneye (36.39%), Caspian Gull (7.99%) and Goosander (4.24%) were the most numerous. [Russian].

Key words: number, distribution, count, rare species.

Всього в 20 локалітетах учтено 14 401 птицю 18 видів. Найбільше численними були криква (38.85%), гоголь (36.39%), хохотунья (7.99%) і большой крохаль (4.24%).

Ключевые слова: численность, распространение, учет, редкий вид.

Места проведения учетов птиц.

Localities of bird counts.

Киевское в-ще: 1 – «Окуниново», 2 – «Березовый остров», 3 – «Ошитки», 4 – мыс у дачного массива, 5 – окр. с. Ровжи, 6 – Яхт-клуб; **Каневское в-ще:** 7 – нижний бьеф Киевской ГЭС, 8 – залив между Киевской ГЭС и о-вом Великий, 9 – устье Десны, 10 – речной вокзал, 11 – Пешеходный мост, 12 – мост Метро, 13 – мост Патона, 14 – устье Бортнического канала, 15 – окр. о-ва Дикий, 16 – напротив ур. Домаха, 17 – ТЭЦ в пгт Украинка, 18 – с. Триполье, 19 – с. Витачов, 20 – пгт Ржищев.

впадения Бортнического канала (на карте точка 14) – 2336 ос., нижнем бьефе Киевской ГЭС (7) – 1925 ос., устье Десны (9) – 1881 ос., в районе яхт-клуба (6) – 1223 ос., мысе у дачного массива (4) – 1049 ос. В двух учетных пунктах (18 и 20) птицы отсутствовали, несмотря на наличие открытой воды. Под-

В течение двух зимних сезонов (2010/2011 и 2011/2012) были проведены учеты зимующих водно-болотных птиц на участке Днепра от средней части Киевского водохранилища (район охотбазы «Окуниново») и до средней части Каневского водохранилища (пгт Ржищев). Учеты проводились в следующие даты: 20–21.02 в 2011 г., 2.01, 7.01, 9.01, 12–13.02 в 2012 г. Места учетов показаны на рисунке.

На протяжении зимнего сезона 2011/2012 гг. отмечались значительные колебания температуры, открытые участки воды сохранялись в различных частях водохранилищ довольно длительный период, что нехарактерно для более суровых зим, когда открытыми остаются лишь места сброса теплых вод или там, где уровень воды непостоянен – сбросы ТЭЦ и очистительных сооружений, нижние бьефы ГЭС.

Всего в 20 локалитетах была учтена 14401 птица. Наиболее крупные скопления отмечались в месте

Таблиця 1

Результати учетов пtiц 20–21.02.2011 г. (номера локалитетов и даты)
Results of counts on 20–21.02.2011 (numbers of localities and dates)

Вид	8	9	10	11	12	13	14	17
	21.02	21.02	21.02	21.02	21.02	21.02	20.02	20.02
<i>Ardea cinerea</i>	–	–	–	–	–	–	7	–
<i>Cygnus cygnus</i>	–	9	–	–	–	–	6	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	190	60	–	–	10	–	250	25
<i>Aythya fuligula</i>	–	–	–	–	–	–	–	4
<i>Bucephala clangula</i>	2	1 700	8	–	10	–	–	1
<i>Mergus albellus</i>	–	–	–	–	–	–	–	2
<i>M. merganser</i>	75	85	–	60	80	10	96	32
<i>Haliaeetus albicilla</i>	1	2	–	–	–	–	1	–
<i>Larus ichthyaetus</i>	1	–	–	–	–	–	–	–
<i>L. ridibundus</i>	–	–	3	2	–	–	–	–
<i>L. cachinnans</i>	10	25	50	25	160	–	190	–
<i>L. canus</i>	2	–	5	–	–	–	–	–
Всього:	281	1881	66	87	260	10	550	64

Таблиця 2

Результаты учетов пtiц 2 и 7.01.2012 г. (номера локалитетов и даты)
Results of counts on 2 and 7.01.2012 (numbers of localities and dates)

Вид	3	4	5	6	7	1	2	4	5	6	7
	2.01	2.01	2.01	2.01	2.01	7.01	7.01	7.01	7.01	7.01	7.01
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	7	–	–
<i>Cygnus</i> sp.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	20	–	1000	–	–	–	–	400	1200	–
<i>Aythya ferina</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–
<i>Aythya</i> sp.	–	–	800	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Aythya</i> sp. – <i>Anas</i> sp.	450	–	–	–	–	–	–	–	150	–	–
<i>Bucephala clangula</i>	–	910	–	–	–	–	–	950	–	–	–
<i>Mergus merganser</i>	–	16	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	1	3	–	1	–	1	2	1	1	1	–
<i>Larus cachinnans</i>	–	100	50	50	25	50	–	20	–	20	180
<i>L. canus</i>	–	–	–	25	–	–	–	–	–	–	70
<i>Larus</i> sp.	50	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Всього:	501	1049	850	1076	25	51	2	971	558	1223	250

Таблиця 3

Результаты учетов птиц 9.01 и 12–13.2012 г. (номера локалитетов и даты)
Results of counts on 9.01 and 12–13.2012 (numbers of localities and dates)

Вид	15	16	19	14	17	7
	9.01	9.01	9.01	12.02	12.02	13.02
<i>Podiceps</i> sp.	–	–	–	–	1	–
<i>Phalacrocorax carbo</i>	–	–	–	3	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	–	–	1	–	–
<i>Ardea cinerea</i>	–	–	–	10	–	–
<i>Anser anser</i>	–	–	–	1	–	–
<i>Cygnus olor</i>	–	–	–	90	–	–
<i>Cygnus</i> sp.	–	–	–	20	–	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	–	–	1500	140	800
<i>Aythya fuligula</i>	–	–	–	10	15	–
<i>Aythya</i> sp.	–	–	30	–	–	–
<i>Bucephala clangula</i>	–	–	–	500	60	1 100
<i>Mergus albellus</i>	–	–	–	1	1	–
<i>M. merganser</i>	–	–	–	140	6	10
<i>Haliaeetus albicilla</i>	1	–	–	2	–	–
<i>Fulica atra</i>	–	–	–	2	2	–
<i>Larus ridibundus</i>	–	–	–	–	–	5
<i>L. cachinnans</i>	50	70	5	60	–	10
Всего:	51	70	35	2336	224	1925

робная информация представлена в таблицах 1–3. Данные упорядочены по срокам учетов и расположению учетных участков с севера на юг.

Всего было отмечено 17 видов водно-болотных птиц (табл. 4). Учитывались также орланы-белохвосты (*Haliaeetus albicilla*), которые в зимний период держатся вблизи скоплений водно-болотных птиц. Наиболее многочисленными были кряква (*Anas platyrhynchos*) – 5595 ос. (38,85%), гоголь (*Bucephala clangula*) – 5241 ос. (36,39%), хохотунья (*Larus cachinnans*) – 1150 ос. (7,99%), большой крохаль (*Mergus merganser*) – 610 ос. (4,24%). В значительных количествах встречались и нырковые утки рода *Aythya*, не определенные до вида, скорее всего *A. ferina*.

Из видов, занесенных в Красную книгу Украины (Червона книга, 2009), были отмечены гоголь, орлан-белохвост и черноголовый хохотун (*Larus ichthyaeus*). Первый, как обычно в этом регионе, был достаточно многочисленным зимующим видом, а второй – обычным. Встреча же хохотуна 21.02.2011 г. была совершенно неожиданной. Так как освещение было хорошим, а дистанция наблюдения составляла не более 150 м, ошибка в

Таблиця 4

Суммарная численность и соотношение видов птиц, учтенных зимой 2010/2011 и 2011/2012 гг.

Total numbers and relative abundance of bird species counted during winters 2010/2011 and 2011/2012

Вид	Численность (ос.)	Доля участия (%)
<i>Anas platyrhynchos</i>	5 595	38,85
<i>Bucephala clangula</i>	5 241	36,39
<i>Larus cachinnans</i>	1 150	7,99
<i>Aythya</i> sp.	830	5,76
<i>Mergus merganser</i>	610	4,24
<i>Aythya</i> sp. – <i>Anas</i> sp.	600	4,17
<i>Larus canus</i>	102	0,71
<i>Cygnus olor</i>	90	0,62
<i>Larus</i> sp.	50	0,35
<i>Aythya fuligula</i>	29	0,20
<i>Cygnus cygnus</i>	22	0,15
<i>Cygnus</i> sp.	20	0,14
<i>Haliaeetus albicilla</i>	18	0,12
<i>Ardea cinerea</i>	17	0,12
<i>Larus ridibundus</i>	10	0,07
<i>Fulica atra</i>	4	0,03
<i>Mergus albellus</i>	4	0,03
<i>Phalacrocorax carbo</i>	3	0,02
<i>Aythya ferina</i>	2	0,01
<i>Anser anser</i>	1	0,01
<i>Egretta alba</i>	1	0,01
<i>Larus ichthyaetus</i>	1	0,01
<i>Podiceps</i> sp.	1	0,01
Всего:	14 401	100,00

определении исключается. Наблюдаемая птица активно кормилась на большом участке открытой воды несколько ниже Киевской ГЭС.

Интересной также была встреча 17 серых цапель (*Ardea cinerea*) и большой белой цапли (*Egretta alba*), которые держались в нижней части Бортнического канала, по которому теплая вода из городских очистительных сооружений сбрасывается в р. Днепр.

ЛИТЕРАТУРА

Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 1-624.

ЗИМІВЛЯ ВОДОПЛАВНИХ І НАВКОЛОВИДНИХ ПТАХІВ У РАЙОНІ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА В ЗИМОВІ СЕЗОНІ 2010/2011 ТА 2011/2012 рр.

М.Н. Гаврилюк¹, О.В. Ілюха², М.М. Борисенко³,
В.М. Грищенко³, Є.Д. Яблоновська-Грищенко³

¹ Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, каф. екології та агробіології; бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, Україна
Cherkasy National University, dep. of ecology and agrobiolology; Shevchenko str., 81, Cherkasy, 18031, Ukraine

² Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України; вул. Б. Хмельницького, 15, м. Київ, 01601, Україна

Schmalhausen Institute of Zoology; Bohdan Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01601, Ukraine

³ Канівський природний заповідник, м. Канів, 19000, Черкаська обл., Україна
Kaniv Nature Reserve, Kaniv, 19000, Ukraine

✉ М.Н. Гаврилюк (M.N. Gavrilyuk), e-mail: gavrilyuk.m@gmail.com

Wintering of waterbirds in the area of Kremenchuk reservoir in winter seasons 2010/2011 and 2011/2012. - M.N. Gavrilyuk, O.V. Iukha, M.M. Borysenko, V.N. Grishchenko, E.D. Yablonovska-Grishchenko. - *Avifauna of Ukraine*. 5. 2014. - Kremenchuk reservoir is situated on the Dnieper in central Ukraine. 19 counts were carried out during two winter periods. In total, 31 bird species were registered (28 species of waterbirds). Mallard dominated, Goldeneye, Goosander and Common Gull were subdominants. Caspian Gull and White-tailed Eagle regularly wintered too but in smaller numbers. During the hard frosts, the number of birds and its diversity reached the maximum near anthropogenic hydroengineering constructions (hydroelectric power stations, sewage ponds, etc.). The total number of wintering birds ranged 4000–9000 individuals. [Ukrainian].

Key words: number, distribution, count, rare species, weather.

Протягом двох зимових сезонів проведено 19 обліків. Всього зареєстровано 31 вид птахів. Домінував крижень, субдомінантами були гоголь, великий крохаль і сивий мартин. Жовтоногий мартин та орлан-білохвіст також регулярно зимували, але в меншій кількості. Загальна чисельність птахів коливалась у межах 4–9 тис. особин.

Ключові слова: чисельність, поширення, облік, рідкісний вид, погода.

Середній Дніпро є одним із важливих місць зимівлі водно-болотних птахів в Україні. Вони концентруються тут біля незамерзаючих ділянок – у нижніх б'єфах ГЕС, на очисних спорудах, у місцях скидання теплих вод. Регулярні обліки птахів біля Канівської ГЕС проводяться вже більше 25

років (Грищенко та ін., 1997, 2004; Грищенко, Яблоновская-Грищенко, 2012; Грищенко и др., 2013), на очисних спорудах м. Черкаси – понад 10 років, спостереження біля Кременчуцької ГЕС – з 2008 р. (Гаврилюк и др., 2007, 2009; Гаврилюк та ін., 2009, 2011). Мета наших досліджень – моніторинг чисельності та видового складу зимуючих птахів.

Матеріал і методика

Всього протягом двох зимових сезонів проведено 19 обліків (8 – взимку 2010/2011 рр. та 11 – взимку 2011/2012 рр.), результати ще двох (22.01.2011 р. та 4.02.2011 р.) для аналізу не були використані через погані погодні умови, які призвели до недообліку птахів.

Дослідженнями були охоплені вільні від льодоставу ділянки в районі Кременчуцького водосховища в межах Черкаської, Полтавської та Кіровоградської областей. У залежності від стану льодового покриву, обстежували різні райони.

Відомості про погодні умови були отримані з метеостанції Канівського природного заповідника.

Погодні умови зими 2010/2011 рр. були наступними. Середньодобова температура опустилася нижче 0 °С в останні дні листопада. У грудні 2010 р. вона становила –3,1 °С; зниження температури чергувалися з відлигами, тому суцільний льодовий покрив на водосховищі не сформувався. Птахи не утворювали зимових скупчень, за таких умов обліки були проведені в місці осінньої концентрації – в районі Липівського орнітологічного заказника на Кременчуцькому водосховищі. Середньодобова температура січня 2011 р. становила –3,1 °С. У цьому місяці спостереження були здійснені на ділянках русла Дніпра, які були вільні від льоду: від Канівської ГЕС до гирла р. Рось та від с. Сокирно (Черкаський район) до м. Черкаси; на ополонках нижче за течією, останні з яких були біля с. Червона Слобода Черкаського району; на промоїні в районі Липівського заказника; а також на очисних спорудах м. Черкаси (околиці с. Червона Слобода Черкаського району). У районі Кременчуцької ГЕС вільним від льоду було русло Дніпра не менше ніж на 15 км вниз за течією. Обліки проведені від греблі водосховища до моста в м. Кременчук (Полтавська область). Середньодобова температура лютого 2011 р. становила –5,6 °С. За умов існування суцільного льодового покриву на водосховищі були обстежені незамерзлі ділянки русла Дніпра в нижніх б'єфах Канівської ГЕС та Кременчуцької ГЕС, а також на очисні споруди м. Черкаси.

Перша половина зими 2011/2012 рр. видалася теплою. Середньодобова температура грудня 2011 р. становила 1,9 °С. Стійкі морози, які призвели до замерзання акваторії водосховища, розпочалися з середини січня 2012 р., вони

посилилися до кінця місяця. Середньодобова температура січня становила $-3,8^{\circ}\text{C}$. Морози трималися до кінця другої декади лютого, тому отримані в цей період результати характеризують зимову орнітофауну. Середньодобова температура лютого становила $-9,9^{\circ}\text{C}$.

Під час обліків використовували біноклі та підзорні труби (30×60 ; $25-100 \times 100$). З метою найбільш повного обстеження досліджуваної акваторії застосовували серію точкових обліків або пішохідні маршрути вздовж берега водойми. Для пересування між точками обліків використовували автомобіль.

Результати та їх обговорення

Отримані результати свідчать, що видовий склад та чисельність водоплавних і навколоводних птахів у зимовий період прямо залежать від температурного режиму та площі льодового покриву. Різкі зміни чисельності та видового складу птахів спостерігалися лише на початку зими при формуванні льодового покриву і, відповідно, зменшенні вільної від льоду акваторії. Протягом усього зимового періоду нами були відмічені міграційні переміщення птахів гідрофільного комплексу, але після замерзання водосховища вони не носили масового характеру.

Зима 2010/2011 рр.

Розподіл та чисельність птахів були подібними до попередніх років. Через морози на початку грудня 2010 р. понад 80% мілководної акваторії Липівського заказника, де концентруються водоплавні птахи, були вкриті льодом. Тому кінець першої декади грудня, коли був проведений облік, припав на період початку формування зимового угруповання. Чисельність водоплавних птахів та їх видове різноманіття в Липівському заказнику у грудні суттєво скоротилися в порівнянні з попереднім місяцем – близько 18 800 особин 18 видів 28.11 (Гаврилюк та ін., 2012) проти близько 240 особин 6 видів 9.12 (табл. 1).

У січні 2011 р. водосховище замерзло практично повністю. Було відмічено 14 видів водно-болотних та навколоводних птахів. Серед них 5 спостерігали тільки в районі водоочисних споруд, причому 4 з них у наступні обліки там не виявили: малий норець (*Tachybaptus ruficollis*), чайка (*Vanellus vanellus*), голубий рибалочка (*Alcedo atthis*) та біла плиска (*Motacilla alba*). На незамерзлих ділянках водосховища в Черкаському районі виявлені скупчення крижня (*Anas platyrhynchos*) та великого крохаля (*Mergus merganser*), обліковано 22 особини орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*), з яких 18 трималися в межах Липівського заказника. На незамерзлій ділянці Дніпра нижче греблі

Таблиця 1

Результати обліків птахів у зимовий період 2010/2011 рр.
Results of bird counts during winter period 2010/2011

Вид / Дата	9.12	3.01	22– 23.01	24.01	25.01	17.02	20.02	22.02
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	–	1	–	–	–	–	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	–	–	–	–	–	–	1
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	–	–	9*	–	–
<i>C. olor</i>	8	–	–	–	2	6	–	–
<i>Anas crecca</i>	–	–	–	–	–	1	1	–
<i>A. platyrhynchos</i>	–	700 (150)	970	200	770	920	930	100
<i>A. strepera</i>	–	–	–	–	–	2	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	–	–	–	1	3	1	–	–
<i>A. ferina</i>	–	–	–	–	–	1	–	–
<i>Vicephala clangula</i>	90	8	50	1110	360	580	5	160
<i>Mergus merganser</i>	18	3	140	860	800	750	27	36
<i>M. albellus</i>	–	–	–	–	–	–	1	–
Водоплавні, не визначені	70	–	–	–	–	–	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	3	1	24	11	16	24	1	8
<i>Vanellus vanellus</i>	–	1	–	–	–	–	–	–
<i>Tringa ochropus</i>	–	3	1	–	–	–	–	–
<i>Larus ridibundus</i>	46	2	–	60	21	–	–	15
<i>L. cachinnans</i>	4	–	85	190	62	25	3	25
<i>L. canus</i>	–	–	3	1750	15	2	3	600
<i>Alcedo atthis</i>	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Motacilla alba</i>	–	1	–	–	–	–	–	–
Всього**:	240	870	1270	4180	2050	2320	960	940
Кількість видів:	6	10	7	8	9	12	8	8

Примітки. Місяця обліків: 9.12 – Липівський заказник; 22–23.01 – Дніпро від с. Сокирно до с. Червона Слобода (Черкаський район), Липівський заказник, очисні споруди м. Черкаси; 3.01, 20.02 – очисні споруди м. Черкаси та ополонка на водосховищі (в дужках); 24.01, 22.02 – район Кременчуцької ГЕС; 25.01, 17.02 – район Канівської ГЕС; * – птахів спостерігали 18.02; ** – чисельність округлена до десятків.

Кременчуцької ГЕС у січні 2011 р. була відмічена найбільша концентрація водно-болотних птахів цієї зими (понад 4 тис. особин). Наймасовішими ви-

дами тут були гоголь (*Bucephala clangula*), великий крохаль, крижень та сивий мартин (*Larus canus*). Для гоголя та великого крохаля це найбільша кількість птахів, облікованих нами в цьому місці за період досліджень (2006–2012 рр.). Висока чисельність сивого мартина була характерною і в попередні зими (Гаврилюк и др., 2009; Гаврилюк та ін., 2011), що відрізняє район Кременчуцької ГЕС від інших відомих нам місць зимівлі водно-болотяних птахів на Середньому Дніпрі. Так, наприклад, біля Канева сивий мартин зустрічається в невеликій кількості (Грищенко и др., 2013). У нижньому б'єфі Канівської ГЕС зустріли понад 2000 птахів, серед яких домінували великий крохаль та крижень. Таким чином, у січні в районі Кременчуцького водосховища нараховано близько 7500 водно-болотяних птахів; переважали за чисельністю крижень, великий крохаль, сивий мартин та гоголь.

У лютому 2011 р. Кременчуцьке водосховище було повністю покрите льодом. Було відмічено 15 видів водоплавних та навколоводних птахів, з яких 6 спостерігали тільки цього місяця: велика біла чапля (*Egretta alba*), лебідь-кликун (*Cygnus cygnus*), чирок-свистунець (*Anas crecca*), нерозень (*A. strepera*), червоноголова чернь (*Aythya ferina*) та луток (*Mergus albellus*). У порівнянні із січнем у районі Кременчуцької ГЕС суттєво скоротилася загальна чисельність птахів, у першу чергу за рахунок зменшення кількості мартинів, гоголя та великого крохаля. На очисних спорудах м. Черкаси чисельність птахів залишалася стабільною, проте їх видове різноманіття зменшилося. У нижньому б'єфі Канівської ГЕС загальна кількість птахів майже не змінилася – збільшилася чисельність гоголя та крижня, проте зменшилась у мартинів. Виявлена велика кількість орланів-білохвостів – 24 особини, що ми пов'язуємо з концентрацією птахів біля незамерзаючої ділянки в результаті сильних морозів. За рахунок зустрічей декількох рідкісних зимуючих видів у районі Канівської ГЕС відмічено найбільше видове різноманіття серед усіх місць спостережень протягом зими (12 видів). У цілому в лютому було нараховано близько 4220 особин водно-болотних птахів.

Таким чином, протягом зими 2010/2011 рр. нами було відмічено лише 20 видів водоплавних та навколоводних птахів, що значно менше в порівнянні із зимовими періодами попередніх років: 2006/2007 рр. – 26 видів (Гаврилюк и др., 2007), 2007/2008 рр. – 26 (Гаврилюк и др., 2009), 2008/2009 рр. – 36 (Гаврилюк та ін., 2009) та 2009/2010 рр. – 28 (Гаврилюк та ін., 2011). Це можна пояснити температурним режимом зими 2010/2011 рр., котрий сприяв утворенню льодоставу вже в першій декаді грудня та швидкому формуванню зимового складу угруповання птахів.

За умов подібних зим найбільша кількість та видова різноманітність водоплавних птахів спостерігається в місцях активного впливу людської діяльності (ГЕС, стави біологічної очистки), як єдиних ділянках у районі водосховища, вільних від льоду.

Зима 2011/2012 рр.

Початок зими видався теплим, тому у грудні навколоводні та водоплавні птахи продовжували триматися в місцях осінньої концентрації – на мілко-водних ділянках водосховища та риборозплідних ставках (табл. 2). Характерними рисами цього періоду були: наявність видів, які в умовах суворих зим практично повністю відлітають (сіра чапля (*Ardea cinerea*), велика білолоба гуска (*Anser albifrons*), чайка, великий кроншнеп (*Numenius arquata*)); висока чисельність птахів, які як правило зимують у невеликій кількості (лебеді, звичайний мартин (*Larus ridibundus*)); а також невелика кількість гоголя та великого крохаля. Чисельність лебедів у Липівському заказнику в порівнянні з листопадом (Гаврилюк та ін., 2012) навіть збільшилася та була максимальною за весь період наших досліджень на цій акваторії (1995–2012 рр.) – тут трималося близько 900 птахів. У той же час у порівнянні з попереднім місяцем чисельність крижня в заказнику зменшилася вдвічі.

Зимовий склад населення птахів сформувався лише в середині січня 2012 р. Домінантом був крижень – його сумарна чисельність становила близько 4300 особин. Кількість жовтоногих мартинів (*Larus cachinnans*) залишалася досить високою – близько 610 птахів. Гоголів та великих крохалів було відносно небагато – 560 та 520 птахів відповідно. Практично повністю зникли лебеді. Сумарна кількість водно-болотяних птахів у районі водосховища була досить високою – нараховано близько 8550 особин. Проте населення водоплавних птахів у третій декаді січня внаслідок настання сильних морозів (до -18°C вночі) швидко змінювалося. У цьому плані показовими є два обліки, проведені в районі Канівської ГЕС із проміжком у 4 дні (23.01 та 27.01) – чисельність крижня за ці дні скоротилася у 5 разів, жовтоногі та сиві мартини зникли повністю, проте зросла кількість орланів-білохвостів (майже вдвічі), гоголів (у півтора рази) та великого крохаля (на 20%). Відмічена чисельність орлана-білохвоста є найвищою для району Канівської ГЕС за весь період існування цієї зимівлі – з 1970-х рр. (Грищенко, Гаврилюк, 2012). У цілому видове різноманіття в січні залишалось достатньо високим (16 видів) за рахунок зустрічей поодиноких особин рідкісних зимуючих видів – великого норця (*Podiceps cristatus*), чубатої черні (*Aythya fuligula*), голубого рибалочки та гірської пліски (*Motacilla cinerea*).

У лютому 2012 р. внаслідок збереження морозної погоди чисельність домінуючих видів птахів зменшилася. Видове різноманіття знизилося в незначній мірі через те, що були відмічені види, не виявлені в попередні місяці: малий норець, чирок-свистунець, пастушок (*Rallus aquaticus*), лиска (*Fulica atra*), перевізник (*Actitis hypoleucos*) – на очисних спорудах м. Черкаси та лісовий коловодник – поблизу Канева.

Всього протягом зими 2011/2012 рр. спостерігали 28 видів водоплавних і навколоводних птахів.

Таблиця 2

Результати обліків птахів у зимовий період 2011/2012 рр.
Results of bird counts during winter period 2011/2012

Вид / Дата	10.12	18.12	19.12	25.12	21.01	22.01	23.01	23.01*	28.01	5.02	15.02
<i>Podiceps ruficollis</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
<i>P. cristatus</i>	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–
<i>Phalacrocorax carbo</i>	–	16	–	–	–	–	–	6	–	–	–
<i>Ardea cinerea</i>	–	39	46	–	–	–	–	1	–	–	–
<i>Anser albifrons</i>	–	27	(8)	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Cygnus olor</i>	222	–	(8)	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>C. cygnus</i>	–	–	(66)	–	–	1	–	–	–	–	–
<i>Cygnus sp.</i>	681	–	(53)	–	4	–	–	–	–	–	–
<i>Tadorna tadorna</i>	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	7780	550	(95)	450	1320	560	75	2350	460	670	240
<i>A. crecca</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
<i>A. strepera</i>	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	10	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–
<i>Bucephala clangula</i>	20	–	–	50	1	–	142	420	670	20	590
<i>Mergus merganser</i>	–	–	–	30	7	–	1	520	630	34	480
<i>M. albellus</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	3	–	6
<i>Haliaeetus albicilla</i>	10	7	15 (4)	3	7	2	5	15	29	2	25
<i>Rallus aquaticus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
<i>Fulica atra</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
<i>Pluvialis squatarola</i>	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Vanellus vanellus</i>	–	–	6	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Tringa ochropus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
<i>Actitis hypoleucos</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–
<i>Numenius arquata</i>	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Larus ridibundus</i>	390	35	16 (510)	75	8	3	–	8	2	–	–
<i>L. cachinnans</i>	100	246	23 (33)	45	14	19	47	530	–	–	–
<i>L. canus</i>	32	132	146 (95)	6	14	13	2290	15	–	7	–
<i>Alcedo atthis</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–
<i>Motacilla cinerea</i>	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–
Всього**:	9260	1050	1120	660	1380	600	2560	3870	1800	740	1340
Кількість видів:	9	9	11	7	9	10	6	9	6	12	6

Примітки. Місця обліків: 10.12 – Липівський заказник та прилегла акваторія; 18.12 – ставки біля сіл Червона Слобода – Сагунівка та прилеглі ділянки водосховища; 19.12 – ставки біля смт Іркліїв та прилеглі ділянки водосховища (в дужках); 21.01 – ділянка Дніпра від гирла р. Рось до м. Черкаси; 22.01 – Дніпро біля м. Черкаси та очисні споруди; 23.01 – район Кременчуцької ГЕС; 25.12, 23.01*, 28.01, 15.02 – район Канівської ГЕС; 5.02 – очисні споруди м. Черкаси; ** – чисельність округлена до десятків.

Загалом протягом двох зимових періодів у районі Кременчуцького водосховища відмічений 31 вид водоплавних і водно-болотяних птахів. Їх сумарна чисельність за різних умов зимівлі становила 4–9 тис. особин. Домінантом був крижень, субдомінантами – гоголь, великий крохаль та сивий мартин. До регулярно зимуючих (відмічені протягом усіх місяців спостережень) відносяться також орлан-білохвіст і жовтоногий мартин. Вперше для регіону досліджень у зимовий період виявлені нерозень та морська сивка.

Отримані результати підтверджують провідну роль незамерзаючих ділянок русла Дніпра нижче гребель ГЕС та очисних споруд для зимівлі водоплавних та навколводних птахів на Середньому Дніпрі.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилюк М.Н., Домашевский С.В., Грищенко В.Н. (2007): Особенности зимовки птиц в 2006–2007 гг. в районе Кременчугского водохранилища. - Биология XXI ст.: теория, практика, викладання. Мат-ли міжнар. наук. конф. (1–4 квітня 2007 р., м. Черкаси – м. Канів). Київ: Фітосоціоцентр. 429–431.
- Гаврилюк М.Н., Домашевский С.В., Ілюха І.В., Борисенко Н.Н., Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2009): О зимовке водоплавающих и околоводных птиц в 2007–2008 гг. в районе Кременчугского водохранилища. - Сохранение разнообразия животных и охотничье хозяйство России. Мат-лы 3 Междунар. научно-практич. конфер. М. 572-576.
- Гаврилюк М.Н., Домашевський С.В., Грищенко В.М., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2009): Зимівля водоплавних та навколводних птахів у 2008–2009 роках в районі Кременчуцького водосховища. - Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Біол. науки. 156: 21-26.
- Гаврилюк М.Н., Ілюха О.В., Борисенко М.М. (2012): Моніторинг орнітофауни Липівського орнітологічного заказника в осінні періоди 2009–2011 рр. - Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Біол. науки. 252: 40-47.
- Гаврилюк М.Н., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2011): Зимівля водоплавних та навколводних птахів у 2009–2010 рр. у районі Кременчуцького водосховища. - Природничий альманах. Сер. Біол. науки. Херсон. 15: 26-32.
- Грищенко В.Н., Гаврилюк М.Н. (2012): Орлан-білохвіст в Каневському заповіднику і його окрестностях. - Хищные птицы в динамической среде третьего тысячелетия. Тр. VI Междунар. конф. по соколообразным и совам Северной Евразии, г. Кривой Рог, 27–30 сентября 2012 г. Кривой Рог. 335-340.
- Грищенко В.М., Гаврилюк М.Н., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (1997): Зимівля водоплавних та навколводних птахів на Дніпрі в районі Канівського заповідника у 1987–1997 рр. - Запов. справа в Україні. 3 (1): 41-44.
- Грищенко В.М., Гаврилюк М.Н., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2004): Зимівля водоплавних та навколводних птахів на Дніпрі в районі Канівського заповідника у 1998–2004 рр. - Запов. справа в Україні. 10 (1-2): 62-65.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2012): Зимовка орлана-білохвоста на Дніпрі в Каневі в 2011/2012 гг. - Хищные птицы в динамич. среде третьего тысячелетия: состояние и перспективы. Тр. VI Междунар. конфер. по соколообразным и совам Северной Евразии, г. Кривой Рог, 27–30 сентября 2012 г. Кривой Рог. 474-478.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д., Гаврилюк М.Н. (2013): Видовой состав и структура населения водоплавающих и околоводных птиц, зимующих на Дніпрі в районе Каневской ГЭС. - Беркут. 22 (1): 1-13.

ГНІЗДУВАННЯ ПТАХІВ НА ОПОРАХ ЛІНІЙ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧІ В ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОМУ РАЙОНІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.О. Шевцов

Українське товариство охорони птахів; вул. Героїв Сталінграду, 19, кв. 26, м. Олександрія, Кіровоградська обл., 28008, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Heroyiv Stalingradu str. 19/26, Olexandriya, Kirovograd region, 28008, Ukraine
✉ shevcov_anatolii@mail.ru

Nesting of birds on supports of power lines in Olexandriya district of Kirovograd region.
- A.O. Shevtsov. - *Avifauna of Ukraine*. 5. 2014. - Data were collected in 1994–2010. Nesting of 7 bird species were registered. Power lines are the main breeding site for the Hobby and the Raven. About 90% of pairs nested on electric pillars. White Storks nested mainly on street poles in villages and towns (37.3% of all nests). Jackdaws often used cavities in upper parts of concrete poles. Saker Falcons, Kestrels and Rooks nested on power lines only occasionally. [Ukrainian].

Key words: breeding, nest, occurrence.

У 1994–2010 рр. виявлене гніздування на опорах ЛЕП 7 видів птахів. Вони вже стали основним місцем гніздування великого підсокола і крука. Білі лелеки також часто влаштовують гнізда на електричних стовпах. Галки охоче використовують порожнини у верхній частині бетонних стовпів. Балабан, боривітер і грак гніздяться на ЛЕП лише випадково.

Ключові слова: розмноження, гніздо, зустрічальність.

Створена в 1950–1970 рр. мережа високовольтних ліній електропередачі (ЛЕП) у центральній частині України стала причиною переходу деяких видів птахів до гніздування на її опорах. У вітчизняній літературі до останнього часу більше уваги приділялося проблемі загибелі птахів на ЛЕП (Галинская, Габер, 1992; Архипов, 2000; Прокопенко, 2000). Інформації по гніздовій фауні птахів високовольтних опор ЛЕП мало, а для території Кіровоградської області вона взагалі відсутня.

Адаптація птахів до гніздування на опорах ЛЕП дає деякі переваги в порівнянні з їх природними місцями оселення. Перш за все, зводиться до мінімуму фактор турбування птахів, а руйнування гнізд, загибель кладок і виводків від хижаків, вилучення браконьєрами яєць і пташенят рідкісних хижих птахів практично неможливі (Пилюга, Тилле, 1991). Винятками можуть бути ремонтні роботи на ЛЕП, загибель гніздових птахів від ураження струмом і несприятливих метеорологічних умов.

У цілому використання птахами стовпів ЛЕП для гніздування набуває останнім часом масового характеру (Дугинцов, Панькин, 1991; Бундзяк, 1993; Грищенко, Яблоновская-Грищенко, 2004; Грищенко, 2007а; Гаврилук, 2009; Волошин, 2010; Панченко, 2011 та ін.), що може спричинити в деяких ви-

падках і негативні наслідки. По-перше, забруднення проводів продуктами метаболізму призводить до швидкого псування електромережі. По-друге, деякі птахи в якості будівельного матеріалу нерідко використовують довгі (до 1,5 м) шматки дроту, які можуть викликати коротке замикання й аварії ЛЕП із серйозними наслідками.

Матеріал і методика

Матеріали для даного повідомлення зібрані нами на території Олександрійського району в 1994–2010 рр. Детальні моніторингові роботи проведені в західній його частині, де на пробній ділянці площею 1 тис. км² проводилися щорічні обліки гніздових видів. Досліджувана територія знаходиться в басейні р. Інгулець на межі степової і лісостепової природних зон України.

Збір даних проводили шляхом візуального обстеження високовольтних опор ЛЕП на пішохідних, велосипедних і автомобільних маршрутах з використанням 10^x бінокля і топографічних карт (1:100 000), на які наносили всі знайдені гнізда. Під постійним контролем знаходилося 180 км високовольтних ЛЕП.

Результати та обговорення

Всього на гніздуванні виявлені 7 видів птахів, що належать до 3 рядів: Лелекоподібні представлені 1 видом, Соколоподібні і Горобцеподібні – по 3. У зв'язку з відсутністю подібних досліджень для Кіровоградської області, нижче наводиться характеристика гніздування кожного виду.

Білий лелека (*Ciconia ciconia*). На території Олександрійського району стовпи ЛЕП є одним з основних місць гніздування виду. За результатами проведеного нами у 2000 р. обліку було встановлено, що із 67 виявлених гнізд 25 (37,3%) розміщені на стовпах ЛЕП, з них одне, в с. Морозівка, знаходиться на старій дерев'яній П-подібній високовольтній опорі (Шевцов, 2002). Це гніздо побудоване птахами самостійно в 1992 р. З тих пір воно використовується лелеками кожного сезону. Загибелі птахів, кладок або виводків не відмічено. Кількість пташенят перед вильотом – 3–4, в середньому – 3,2 (n = 12). Частка гнізд білого лелеки на опорах ЛЕП неухильно збільшується по всьому ареалу (Грищенко, 2007б).

Балабан (*Falco cherrug*). Надзвичайно рідкісний вид регіону. Одна невдала спроба гніздування зафіксована навесні 1995 р. в околицях с. Андріївка. Пара дорослих птахів із явною шлюбною поведінкою трималася біля минулорічного гнізда крука (*Corvus corax*) близько 10 днів. Гніздо розміщувалося у верхній частині металевої пірамідальної опори на висоті близько 20 м. Причиною невдалого гніздування пари можливо є інтенсивний

рух автотранспорту на автодорозі Київ – Дніпропетровськ, яка проходила на відстані 40 м від гнізда.

Великий підсоколик (*F. subbuteo*). Малочисельний вид регіону. Відмічено гніздування 4 пар. Зустрічальність становить 1 пару на 45 км ЛЕП. Займають гнізда круків на металевих пірамідальних ($n = 3$) і П-подібних ($n = 1$) опорах. Відмічений один випадок вигнання з гнізда пари звичайного боривітра (*F. tinnunculus*).

Усі знайдені гнізда розміщувалися у відкритому ландшафті: 3 – серед полів і одне – на схилі цілинної балки. Висота гнізд від землі 15–25 м, в середньому – 20,0 м ($n = 4$). У виводках перед вильотом 2–3, в середньому – 2,6 пташеняти ($n = 7$). За період досліджень чисельність виду залишалася стабільною.

Звичайний боривітер (*F. tinnunculus*). Звичайний вид регіону. Високовольтні опори ЛЕП не відносяться до основних місць гніздування в даній місцевості. Відмічено гніздування 3 пар. Зустрічальність – 1 пара на 60 км ЛЕП. Займає гнізда круків на металевих пірамідальних опорах ($n = 2$) або порожнини на верхівках залізобетонних стовпів ($n = 1$).

Галка (*Corvus monedula*). Для гніздування на високовольтних ЛЕП використовує виключно порожнини у верхніх частинах залізобетонних опор. Оселяється невеликими «лінійними» колоніями по 3–7 пар. Так, на ділянці ЛЕП між м. Олександрія і с. Куколівка довжиною 13 км відмічені 3 колонії по 4, 5 і 7 гніздових пар. Кожна з пар займала нішу в окремій опорі.

Зустрічальність становить 1 пару на 1,2 км ЛЕП. Враховуючи те, що залізобетонні опори становлять приблизно 30% всіх високовольтних ЛЕП району, загальну чисельність галок, що гніздяться на них, можна оцінити в 40–45 гніздових пар.

Грак (*C. frugilegus*). Єдине колоніальне поселення відмічене в м. Олександрії на одній металевій пірамідальній опорі. У 1999 р. на ній було 2 жилих гнізда, у 2000 р. – 11. Незважаючи на те, що колонія розміщувалася поруч із прохідною Рудоремонтного заводу з інтенсивним рухом пішоходів і автотранспорту, в усіх гніздах розмноження було успішним. Гнізда були побудовані на висоті від 8 до 20 м.

Крук (*C. corax*). На території Степової зони України гніздування крука на високовольтних опорах ЛЕП відмічається з початку 1980-х рр. (Пилюга, Тилле, 1991). У теперішній час вони є основним місцем гніздування виду в регіоні досліджень (Шевцов, 2004). Із 28 зареєстрованих гнізд 22 (78,5%) розміщувалися на високовольтних опорах. Зустрічальність становить 1 пару на 8,2 км ЛЕП. 19 гнізд (86,3%) побудовані на пірамідальних металевих опорах, 2 (9,0%) – на металевих конструкціях залізобетонних стовпів і 1 (4,5%) – на П-подібній металевій опорі. Висота розміщення гнізд над землею – 10–30 м, в середньому – 19,2 м ($n = 17$).

За нашими спостереженнями, з середини 1990-х рр. відбувається збільшення чисельності виду. Причиною цього можливо є високий ступінь успішності розмноження. У виводках перед вильотом буває по 2–4, в середньому – 3,1 пташеняти ($n = 12$). Невдале гніздування на ЛЕП відмічене лише одного разу. Гніздо з кладкою впало з опори під час бурі.

Більшість гніздових пар круків використовують гнізда декілька років підряд. Відмічено 4 випадки будівництва нових гнізд на місці повністю зруйнованих у зимовий період минулорічних.

* * *

Таким чином, на території Олександрійського району високовольтні опори ЛЕП є основним місцем гніздування для великого підсоколика і крука. Близько 90% гніздової популяції кожного з цих видів влаштовують гнізда саме на них. У населених пунктах білі лелеки гніздяться переважно на вуличних стовпах ЛЕП. На них розміщено 37,3% всієї гніздової популяції виду в Олександрійському районі. Гніздування на високовольтних опорах балабана, борівітра і грака носить випадковий характер.

ЛІТЕРАТУРА

- Архипов А.М. (2000): О гибели птиц на линиях электропередачи в Одесской области. - Беркут. 9 (1-2): 126-127.
- Бундзяк П.В. (1993): Гніздування сороки на електролінії. - Беркут. 2: 33.
- Волошин В.А. (2010): Про гніздування підсоколика великого в гніздах круків на опорах ЛЕП. - Птахи степового Придніпров'я: минуле, сучасне, майбутнє. Дніпропетровськ. 32-33.
- Гаврилюк М.Н. (2009): Гнездование клинтуха в бетонных столбах в Черкасской области. - Беркут. 18 (1-2): 209-210.
- Галинская И.А., Габер Н.А. (1992): Белый аист и ЛЕП: проблемы и пути решения. - Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і тэхніка. 36-45.
- Грищенко В.Н. (2007а): Гнездование дрозда-рябинника на столбе электролинии. - Беркут. 16 (1): 6.
- Грищенко В.Н. (2007б): Изменения в выборе мест гнездования белым аистом в Украине. - Беркут. 16 (1): 52-74.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2004): Гнездование большой синицы в бетонных столбах контактной сети железной дороги. - Беркут. 13 (1): 12.
- Дугинцов В.А., Панькин Н.С. (1991): Гнездование врановых на металлических опорах линий электропередач. - Мат-лы 10-й Всес. орнит. конф. Минск: Наука і тэхніка. 2 (1): 203.
- Панченко П.С. (2011): О гнездовании сизоворонки в железобетонной опоре уличного освещения. - Беркут. 20 (1-2): 175-176.
- Пилюга В.И., Тилле А.А. (1991): Адаптация балабана к антропогенной среде в Северо-Западном Причерноморье. - Мат-лы 10-й Всес. орнит. конф. Минск: Наука і тэхніка. 2 (2): 147-148.
- Прокопенко С.П. (2000): Гибель дроф на Керченском полуострове. - Беркут. 9 (1-2): 123-124.
- Шевцов А.О. (2002): Чисельність і деякі особливості екології білого лелеки в Олександрійському районі Кіровоградської області. - Беркут. 11 (2): 154-157.
- Шевцов А.О. (2004): Матеріали до екології крука в Кіровоградській області. - Беркут. 13 (1): 93-97.

О ЗАМЕТКЕ Г. ЛИТВИНЕНКО «РЯБЧИК В СУМСКОМ ОКРУГЕ», ОБНАРУЖЕННОЙ В АРХИВЕ ПРОФЕССОРА В.Г. АВЕРИНА

Н.П. Кныш¹, А.Н. Гудина²

¹ Гетманский национальный природный парк, г. Тростянец, 42600, Сумская обл., Украина
Hetmansky National Park, Trostyanets, 42600, Sumy region, Ukraine

² Воронинский заповедник, пгт Инжавино, 393310, Тамбовская область, Россия
Voroninsky Nature Reserve, Inzhavino, 393310, Tambov region, Russia

✉ Н.П. Кныш (N.P. Knysh), e-mail: knysh.sumy@email.ua

About a note of G. Litvinenko «Hazel Grouse in Sumy district» discovered in archives of professor V.G. Averin. - N.P. Knysh, A.N. Gudina. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - A short manuscript found in archives clarified the origin of primary data about a case of shooting of a Hazel Grouse near Sumy (NE Ukraine) in October of 1926. [Russian].

Key words: *Tetrastes bonasia*, Sumy region, fauna, distribution.

В обнаруженной в архиве короткой рукописи говорится о случае добычи рябчика возле г. Сумы в октябре 1926 г.

Ключевые слова: *Tetrastes bonasia*, Сумская область, фауна, распространение.

В сравнительно давней литературе фигурирует упоминание о добыче рябчика (*Tetrastes bonasia*) в конце октября 1925 г. в 25 км к северо-востоку от г. Сумы – в лесах Иволжанского лесничества, что весьма интересно в плане изучения прошлого распространения вида на Левобережье Украины. Насколько известно, впервые об этом случае сообщает А.Б. Кистяковский (Кістяківський, 1952), затем эти же сведения вошли в один из томов серии «Фауна Украины» («В кінці жовтня 1925 р. рябчика здобули в Іволжанському лісництві (25 км від м. Суми)» – Кістяківський, 1957, с. 48), а также в «Визначник птахів УРСР» (Воїнственський, Кістяківський, 1952, 1962). Далее они, уже со ссылкой на А.Б. Кистяковского, повторяются другими исследователями (Жежерін, 1965; Кириков, 1975 и др.), а также нашли отражение на зоогеографической карте Украины (1962). Однако ни в одной из перечисленных печатных работ первоначальный источник важной информации не был указан.

Загадку происхождения первичных данных удалось разгадать изучая дневники видного зоолога и деятеля охраны природы, профессора Харьковского сельскохозяйственного института Виктора Григорьевича Аверина, которые находятся на хранении у А.Н. Гудины. В одном из них мы обнаружили письмо некоего Г. Литвиненко, адресованное в свое время В.Г. Аверину. Судя по всему, этот рукописный документ, озаглавленный «Рябчик в Сумском округе» и датированный 12.03.1927 г., был задуман в качестве заметки для

одного из охотничьих или природоведческих изданий, которые в то время (1920-е гг.) в Харькове редактировал В.Г. Аверин. По какой-то причине это интересное сообщение не было опубликовано, однако В.Г. Аверин оценил его значение и оставил в своем архиве. В дальнейшем он, видимо, поделился данной информацией с А.Б. Кистяковским, который использовал ее в своих публикациях. Заметим, что при этом была искажена дата добычи рябчика – на самом деле это случилось в конце октября 1926 (а не 1925-го) г., что прямо следует из текста заметки Г. Литвиненко.

Несколько слов об авторе письма. Очевидно, Г. Литвиненко был человеком образованным, интересовавшимся природой, к тому же он, вероятно, занимал какую-то важную должность в Сумском окружном отделе Всеукраинского общества охотников и рыболовов (ВУСОП). Об этом свидетельствует ряд заметок Г. Литвиненко (1925а, 1925б, 1925в, 1925г, 1925д, 1925е) по вопросам охотничьего хозяйства, сохранения дичи и пр. на территории Сумского округа, опубликованных в журнале «Украинский охотник и рыболов».

Еще об одном. Как указывает Г. Литвиненко, в те послевоенные годы рябчик в Сумском округе *«не водился и никто его не видел»*. И в дальнейшем, вплоть до настоящего времени, эту птицу здесь не находили. Возможно, за исключением В.П. Жежерина (1965), который во второй половине июня 1962 г. производил орнитологические сборы в окрестностях сел Никольское, Могрица (Сумской район) и Барилровка (Краснопольский район) – в пределах лесного массива, где был добыт рябчик (Пекло, 1997, 2002, 2008). Однако его утверждение о гнездовании рябчика в этих местах не подтверждено никакими конкретными данными и вызывает, по крайней мере, недоумение. Позже В.П. Жежерин (1968) поправился, предположив, что рябчики исчезли и здесь. Поэтому мы считаем, что факт добычи этой птицы осенью 1926 г. в бывшем Иволжанском (теперь Песчанском) лесничестве Сумского района следует рассматривать как последнее достоверное свидетельство пребывания рябчика в лесостепных (южнее р. Сейм) дубравах и суборях Сумской области (возможно – как редкий случай его осеннего залета, когда птицы начинают вести более бродячую жизнь). А ведь за несколько десятилетий до этого (в последней четверти XIX ст.), рябчики здесь встречались на 85 км южнее – в Ахтырском лесничестве (Силантьев, 1898). Ныне на Сумщине они сохранились лишь в полесских районах (в основном в Середино-Будском), а южная граница ареала вида, по нашим данным, пролегает по р. Шостка.

Иначе смотрит на этот случай сумской историк И.Н. Скворцов. По его мнению, добытый в 1925 г. рябчик – из числа тех всевозможных зверей и птиц, которых ранее заводили в своих лесах землевладельцы и предприниматели Харитоненки и Лещинские, заядлые охотники и лесоустроители. Кияницкие леса и местный сахарный завод (о нем упоминается в заметке)

примерно до 1910 г. принадлежали семье Харитоненко, пока связанные с ними родственно Лещинские окончательно их не выкупили.

Конечно, гипотеза И.Н. Скворцова достойна внимания. Отметим лишь, что, насколько нам известно из орнитологической, охотоведческой и краеведческой литературы, рябчик никогда не был объектом разведения, интродукции или реаклиматизации ни здесь, ни где-либо еще.

Ниже представлен текст заметки Г. Литвиненко. Мы полностью сохранили ее оригинальный стиль, однако пришлось немного поправить пунктуацию.

Рябчик в Сумском округе

В расстоянии 25 верст от г. Сум находятся леса Иволжанского лесничества, почти непрерывно связывающиеся с массивом лесов других лесничеств Украины и переходящими к лесам России – Брянским.

По большей части леса Иволжанского л-ва лиственной породы, кустарниковые и строевые, состоящие из: дуба, липы, березы, клена, ясена, осины, орешника и проч. и частично искусственного насаждения в виде: сосны, ели, лиственницы. В довоенное время здесь велось правильное лесное хозяйство и обитало много зверей: зайцев, лисиц, коз, отчасти куниц.

Козы во время империалистической и гражданской войны выбиты, остальные же звери сохранились еще в достаточном количестве.

Из охотничьих птиц во время пролета останавливается вальдшнеп и даже в небольшом количестве гнездился, так что в мае и июне месяце можно было наблюдать вальдшнепиную тягу. Рябчик здесь не водился и никто его не видел.

В истекшем 1926 г., в конце октября мес., один из членов ВУСОРа, служащий Кияницкого сах-завода Ф-н, сам уроженец Сибири, в промежутке своей смены пошел поискать и пострелять вальдшнепов в березняке, расположенном недалеко от завода. Проходя березняком заметил характерный взлет рябчика, чему не мало был поражен. Заметив направление полета птицы к хвойному лесу и идя туда, Ф-н заметил рябчика, которого и убил.

Полагая, что эта редкая у нас птица не одна, он начал искать еще, но больше не нашел.

Убитого рябчика Ф-н предполагал показать своим товарищам по страсти, а затем отослать в окружной отдел [ВУСОРа] для изготовления чучела в окружной музей. Но «не так склалось, как гадалось». Т. Ф-н редкую птицу оставил на столе своей квартиры, не предупредив о своем намерении служанку, а сам отправился на смену [в завод].

Не в меру услужливая служанка ободрала рябчика и зажарила его к ужину своему хозяину. Так трагически погиб редкий у нас рябчик, попав, вместо музея, в желудок т. Ф-на.

12/III 1927 г.

Г. Литвиненко [подпись]

Благодарности

Считаем своей приятной обязанностью поблагодарить И.Н. Скворцова за продуктивную дискуссию по изучаемому вопросу и В.И. Кочубея – за просмотр рукописи и полезные советы по ее улучшению.

ЛИТЕРАТУРА

- Воїнственський М.А., Кістяківський О.Б. (1952): Визначник птахів УРСР. Київ: Рад. школа. 1-351.
- Воїнственський М.А., Кістяківський О.Б. (1962): Визначник птахів УРСР. Київ: Рад. школа. 1-371.
- Жежерін В.П. (1965): Особливості орнітофауни Українського Полісся залежно від ландшафтних умов. - Наземні хребетні України. (Екологія, поширення, історія фауни). Київ: Наук. думка. 69-81.
- Жежерін В.П. (1968): Глухарь, рябчик и тетерев на Украине (вне Карпат) и перспективы их охотничьего использования. - Первая научн. конфер. по развитию охот. хозяйства Укр. ССР. Тез. докл. Киев. 71-74.
- Зоогеографическая карта. Г. Птицы. - Атлас Украинской ССР и Молдавской ССР. М.: Глав. упр. геодезии и картографии Мин. геологии и охраны недр СССР, 1962. 34.
- Кириков С.В. (1975): Лесостепь. - Тетеревиные птицы: Размещение запасов, экология, использование и охрана. М.: Наука. 259-307.
- Кістяківський О.Б. (1952): Фауна промислових птахів Полісся УРСР. - Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. Київ. 25: 11-34.
- Кістяківський О.Б. (1957): Фауна України. Т. 4. Птахи. Київ: АН УРСР. 1-432.
- Литвиненко Г. (1925а): Облага на волков в Низовском заказнике Сумского округа. - Укр. охотник и рыбовол. 1: 13.
- Литвиненко Г. (1925б): Крупные сомы в реке Псел Сумского округа. - Укр. охотник и рыбовол. 1: 34.
- Литвиненко Г. (1925в): Сумская охотничья выставка. - Укр. охотник и рыбовол. 1: 37-38.
- Литвиненко Г. (1925г): О пользе краткосрочных заказников. - Укр. охотник и рыбовол. 2: 14-15.
- Литвиненко Г. (1925д): Кружок волчатников. - Укр. охотник и рыбовол. 3: 37.
- Литвиненко Г. (1925е): Птицы альбиносы. - Укр. охотник и рыбовол. 9: 29.
- Пекло А.М. (1997): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып. 2. Неворобьиные Non-Passeriformes (Ржанкообразные Charadriiformes – Дятлообразные Piciformes). Киев. 1-236.
- Пекло А.М. (2002): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып. 3. Воробьинообразные – Passeriformes (Tyrannidae, Hirundinidae, Dicruridae, Oriolidae, Corvidae, Cracticidae, Paradoxornithidae, Timaliidae, Campephagidae, Pycnonotidae, Cinclidae, Troglodytidae, Mimidae, Muscicapidae, Bombycillidae, Ptilonotidae, Laniidae, Sturnidae, Meliphagidae, Zosteropidae, Vireonidae, Caerebidae, Parulidae, Ploceidae, Viduidae, Estrildidae, Icteridae, Thraupidae, Fringillidae). Киев. 1-312.
- Пекло А.М. (2008): Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Птицы. Вып. 4. Воробьинообразные – Passeriformes (Alaudidae, Motacillidae, Prunellidae, Sylviidae, Regulidae, Paridae, Remizidae, Sittidae, Tichodromadidae, Certhiidae, Aegithalidae, Passeridae, Emberrizidae). Киев. 1-410.
- Силантьев А.А. (1898): Обзор промысловых охот в России. СПб: Тип. В. Киршбаума. 1-619.

ГНІЗДУВАННЯ ХАТНІХ ГОРОБЦІВ (*PASSER DOMESTICUS*) У КУЛЕПОДІБНИХ ГНІЗДАХ НА ДЕРЕВАХ У РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В.П. Ільчук

Українське товариство охорони птахів; вул. Басівкутська, 25, м. Рівне, 33025, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Basivkutska str. 25, Rivne, 33025, Ukraine
✉ v.ilchuk@ukr.net

Breeding of House Sparrows (*Passer domesticus*) in globular nests in trees in Rivne region (West Ukraine). - V.P. Ilchuk. - *Avifauna of Ukraine*. 5. 2014. - Open located globular nests of sparrows are very rare in Ukraine. Several cases of such nesting in villages of Rivne region are described. Majority of the nests were built in crones of wild pears and pyramidal poplars. [Ukrainian].

Key words: nest location, measurements, colony.

Відкрито збудовані кулеподібні гнізда горобців зустрічаються в Україні рідко. Описано кілька випадків такого гніздування в селах Рівненської області. Більшість гнізд були збудовані на грушах-дичках і пірамідальних тополях.

Ключові слова: розміщення гнізда, розміри, колонія.

Гніздування хатнього (*Passer domesticus*) та польового (*P. montanus*) горобців у природних кулеподібних гніздах на деревах стало дуже рідкісним явищем. Знахідки таких гнізд трапляються нечасто (Бокотей, 1996). Бракує про такий спосіб гніздування й інформації в науковій літературі. У даній роботі наведені дані про знахідки кулеподібних гнізд на території Дубровицького та частково інших районів Рівненської області. Матеріал зібрано протягом 1995–2013 рр. Використані також неопубліковані спостереження В.О. Новака на території Рівненської області з 1980 р. до середини 1990-х рр.

Знайдені кулеподібні гнізда хатніх горобців мали округлу форму і зовні виглядали неохайними. Діаметр гнізда в середньому становив 28 см, діаметр льотка – 3 см. Для будівництва гнізд птахи здебільшого використовували кореневища пирію, а також стебла трав, мотузки, целофан. Гніздова камера була добре утеплена пташиним пір'ям та пухом. Стінки гнізда досить товсті та щільні. Навіть після тривалих холодних дощів у них було тепло й сухо.

Найбільша кількість гнізд хатніх горобців на деревах була відмічена в с. Осова. У 1995–1997 рр. тут існувало кілька колоній. У 1996 р. така колонія знаходилася на груші-дичці, що росла перед порогом хати одного з господарств за 200 м від краю села. Навесні під час першої кладки на дереві було три заселених гнізда. Перше гніздо птахи почали будувати у другій половині квітня. 8.05 у ньому було відмічено повну кладку з 4 яєць, а 15.05 у гнізді вже були дводенні пташенята. У цей час ще кілька пар хатніх горобців мали гнізда під стріхою будинку. Птахи почали будувати їх у кінці березня,

а 20.04 вони вже вигодовували пташенят. У липні того ж року на груші налічувалося 5 гнізд. 4.07 у трьох гніздах були яйця, четверте було повністю збудоване, але без кладки, а п'яте лише будувалося. Збільшення кількості гнізд у колонії напевно відбулося за рахунок пар, які припинили гніздитися під стріхою та перемістилися на дерево. Гнізда на дереві були розташовані хаотично, окремо одне від одного, на висоті 6–10 м. Вони розміщувалися на бокових скелетних гілках на відстані 1–3 м від стовбура. У 1997 р. на цій груші загніздилася лише одна пара горобців. Вперше птахи почали будувати гніздо 9.04, та майже одразу припинили будівництво. 18.05 пара горобців знову приступила до будівництва гнізда, цього разу птахи добудували його і відклали яйця. Протягом гніздового періоду на дереві було почато будівництво ще кількох гнізд, але вони так і залишилися не завершеними. У 1998 р. господарі садиби обрізали верхівку дерева та підкоротили гілля, після чого горобці припинили гніздитися на груші. Під стріхою вони продовжували селитися і в наступні роки.

За 100 м від цієї колонії по інший бік вулиці росла вільхово-березова посадка довжиною 150 м, що простягалася до кінця села. У ній у 1995–1996 рр. на чотирьох пірамідальних тополях гніздилося до 5 пар горобців. У 1997 р. ці дерева були зрізані.

На вулиці, де існували описані вище колонії, в 1995–2013 рр. щороку відмічалося гніздування окремих пар хатніх горобців у фруктових садах. Здебільшого з року в рік птахи трималися на одній території, будуючи гнізда виключно на грушах-дичках. На ділянці вулиці довжиною 500 м гніздилися 1–3 пари. У 2011 р. на одній із таких груш утворилася колонія з 3 гнізд, а у 2013 р. 3 гнізда було на іншому дереві, в усі інші роки спостережень на цих деревах зустрічалися лише поодинокі гнізда. У колоніях гнізда розташовувались переважно на краях бічних гілок за 3–5 м від стовбура на висоті 6–12 м.

У 1995–2013 рр. гніздування горобців на деревах реєструвалося також у центрі села. Тут навколо Будинку культури росло кілька рядів пірамідальних тополь, на яких іноді зустрічалися кулеподібні гнізда. Вони були виявлені вже після закінчення гніздового періоду, тому залишилося невідомим, якому виду горобців ці гнізда належали.

В інших селах Дубровицького району було відмічено два випадки гніздівлі горобців на деревах. 27.05.2006 р. в с. Лютинськ виявлене гніздо хатнього горобця на звичайній сосні на подвір'ї школи. Воно було розташоване в лапах бокової гілки за 3 м від стовбура на висоті близько 6 м. На час виявлення у гнізді були пташенята, яких активно годували батьки. Восени 2006 р. кулеподібне гніздо на дереві було знайдене в с. Бережниця. Воно знаходилося на груші-дичці, що росла біля контори лісництва, на висоті 7 м. Вид птаха залишився невідомим.

4.04.2010 р. в с. Тараканів Дубенського району спостерігалось будівництво гнізда хатніми горобцями на аличі. Воно було наполовину збудоване,

птахи активно носили будівельний матеріал. Розміщувалося гніздо в розвилці вертикально ростучої гілки на висоті 7–8 м.

29.10.2011 р. в с. Кідри Володимирецького району та 7.10.2012 р. у с. Рідкодуби Дубенського району було знайдено по одному кулеподібному гнізду. У с. Кідри гніздо розміщувалося в розвилці верхівки крони сливи, в с. Рідкодуби – на краю бічної гілки груші на висоті близько 10 м. В обох випадках вид птаха залишився невідомим.

За даними В.О. Новака (особ. повід.), з 1980 р. до середини 1990-х рр. колонія хатніх горобців знаходилася на старій груші-дичці в с. Мальована Млинівського району. Кількість гнізд у колонії коливалася в різні роки від 2 до 5. Птахи гніздилися на груші до того часу, поки дерево не зрізали. А 5.05.1990 р. в с. Мальована В.О. Новаком було знайдено гніздо хатнього горобця з кладкою на чорній тополі в лісосмузі, що росла навколо тваринницької ферми. Гніздо розміщувалося на висоті 6 м.

Як показують спостереження, при виборі дерев для гніздування хатні горобці віддають перевагу грушам-дичкам і пірамідальним тополям. За даними А.А. Бокотея (1996), вони розташовували свої кулеподібні гнізда також на цих деревах. Рідше горобці оселяються на аличі, сливі, звичайній сосні, чорній тополі. Пов'язано це, очевидно, з тим, що крони цих дерев є найбільш зручними для розташування досить громіздких горобиних гнізд. У кронах тополь гнізда розміщені так, що вертикально ростучі гілки огороджують їх із кількох боків, не дозволяючи хилитися чи падати. На грушах гнізда розміщуються в гушавині товстих скелетних гілок та майстерно переплітаються з короткими плодовими гілочками і листям, що відростає від них. Горобці використовували одне й те ж гніздо протягом усього гніздового сезону, лише дещо його ремонтуючи. Причому птахи могли використовувати гніздо повторно навіть у випадку загибелі пташенят. В одному з гнізд у пари горобців через невідоме захворювання загинув весь виводок. Тоді птахи викинули мертвих пташенят із гнізда та зробили нову кладку.

Спостереження за ходом гніздування горобців показали, що птахи, які оселялися на деревах, починали будувати гнізда дещо пізніше від тих, що займали ніші. Коли лише починалося будівництво гнізд на деревах, у пар під стріхами часто вже були пташенята. Така затримка строків гніздування може бути пов'язана з вегетативним розвитком рослин – птахи чекали, коли на деревах почне з'являтися листя.

Причиною того, що горобці стали будувати відкриті гнізда, може бути нестача придатних для гніздування місць на будівлях та в дуплах.

Подяки

Автор щиро вдячний В.О Новаку за можливість використання його неопублікованих спостережень.

ЛІТЕРАТУРА

Бокотей А. А. (1996): Про способи гніздування хатнього горобця. - Беркут 5 (2): 173.

НОВИЙ ВИПАДОК МАСОВОЇ МІГРАЦІЇ ЗВИЧАЙНОГО КАНЮКА (*BUTEO BUTEO*) НА ПІВДНІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.І. Статива

Українське товариство охорони птахів; вул. Гагаріна, 29, с. Підставки, Липоводолинський р-н, Сумська обл., 42535, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Gagarin str., 29, Pidstavky, Lypova Dolyna district, Sumy region, 42535, Ukraine
✉ astat70@mail.ru

New case of mass migration of Buzzards (*Buteo buteo*) in the south of Sumy region. - A.I. Stativa. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - 468 migrating Buzzards were registered during 3 hours and 15 minutes near the village of Pidstavky (50.51 N, 34.09 E) on 15.10.2011. 87.4% of birds used for flight upward flows near zone of cumulus clouds. [Ukrainian].

Key words: weather, number, flock, height of migration.

15.10.2011 р. внаслідок зміни погодних умов зареєстрована незвичайно активна міграція канюків. протягом 3 год. 15 хв. спостережень пролетіло 468 птахів.

Ключові слова: погода, чисельність, зграя, висота міграції.

Уперше масовий проліт звичайного канюка (*Buteo buteo*) на півдні Сумщини спостерігався нами 21.10.2007 р. біля с. Підставки Липоводолинського району (50.51 N, 34.09 E), коли за 8 год. і 10 хв. спостережень тут пролетіло 472 птахи (Статива та ін., 2008). Ще один такий випадок зафіксовано в цьому ж пункті 15.10.2011 р.

Вранішня погода того дня не сприяла міграції: була щільна низька хмарність, часом мряка. Однак близько 12-ї год. зі слабким північним вітром почалося швидке прояснення і незабаром, о 12¹⁵, з'явилася перша партія мігрантів. Канюки рухалися фронтом поодинокі або групами з 5 і 8 особин слідом за суцільною хмарністю, що віддалялася в південному напрямку. Висота польоту становила 50–150 м. Інтенсивність міграції поступово спадала. Всього за першу годину спостережень відмічено 20 пролітних канюків.

Друга хвиля міграції розпочалася о 14²⁰ прольотом групи з 34 птахів на висоті 250–350 м. У цей час із заходу почала поширюватися зона купчастої хмарності. Вздовж східного краю цих хмар протягом наступної години відбувався інтенсивний рух мігруючих канюків. Спочатку пролетіла щільна зграя з 67 птахів. Наступні мігранти летіли поодинокі чи групами по 3–5 особин на

відстані 50–200 м один за одним зі значним розкидом висот майже суцільним вузьким потоком, розтягнутим на кілька кілометрів і розділеним короткими проміжками на 3 частини. У першій з них обліковано 71 особину, у другій – 146, у третій – 125. Деяких птахів не було видно неозброєним оком через значну висоту польоту. Поза межами цього потоку пролетіло лише 4 птахи. Усі канюки рухалися в південному напрямку без значних відхилень. Мігранти поступово зміщувалися на схід разом із поширенням купчастих хмар, поки о 15³⁰ потік не зник із поля зору. Вірогідно, проліт тривав іще деякий час.

Всього в день спостережень за 195 хвилин пролетіло 468 канюків. У погодинному вимірі динаміка міграції мала такий вигляд: 12¹⁵–13⁰⁰ – пролетіло 20 птахів, 13⁰¹–14⁰⁰ – 1, 14⁰¹–15⁰⁰ – 272, 15⁰¹–15³⁰ – 175. Інтенсивність переміщення мігрантів сягнула піку близько 15-ї год., коли вона складала приблизно 7 птахів за хвилину спостережень.

Без сумніву, активізація міграції канюків була зумовлена зміною синоптичної обстановки, наступаючим похолоданням. Сильні висхідні потоки, які утворилися поблизу купчастих хмар, та попутний вітер давали змогу канюкам набирати значну висоту і планувати в напрямку міграції без зайвих енергозатрат, що також сприяло масовому прольоту цього дня. Переважна більшість (87,4%) зареєстрованих цього дня мігрантів рухалася вздовж фронту купчастих хмар.

ЛІТЕРАТУРА

Статива А.І., Статива С.А., Книш М.П. (2008): Випадок масової міграції звичайних канюків у Сумській області восени 2007 р. - Авіфауна України. 4: 63-65.

НОВІ МАТЕРІАЛИ ПО ФЕНОЛОГІЇ МІГРАЦІЙ ПТАХІВ НА ПОДІЛЛІ. 1. NON-PASSERIFORMES

В.О. Новак¹, В.В. Новак²

¹ Українське товариство охорони птахів; вул. Перемоги, 38, с. Голосків, Летичівський р-н, Хмельницька обл., 31535, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Peremogy str., 38, Goloskiv, Letychiv district, Kmelnitsky region, 31535, Ukraine

² Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України; вул. Б. Хмельницького, 15, м. Київ, 01601, Україна
Schmalhausen Institute of Zoology; Bohdan Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01601, Ukraine

✉ В.О. Новак (V.O. Novak), e-mail: vovanovak@rambler.ru

New materials on phenology of bird migrations in Podolia. 1. Non-Passeriformes. - V.O. Novak, V.V. Novak. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - Data were collected mainly in

Letychiv district of Kmelnitsky region. They cover timing of spring and autumn migrations in 2003–2012. [Ukrainian].

Key words: Khmelnitsky region, migration, phenology.

Наводяться дані по строках весняної та осінньої міграції негоробиних птахів у центральних та східних районах Хмельницької області у 2003–2012 рр.

Ключові слова: Хмельницька область, міграція, фенологія.

З 1990 р. нами проводиться збір фенологічних матеріалів по весняному прильоту та осінньому відльоту птахів у центрально-східних районах (Летичівському, Хмельницькому, Деражнянському, Старосинявському) Хмельницької області. Основна частина даних зібрана в західній частині Летичівського району (околиці сіл Голосків, Русанівці, Волосівці, Митківці, Ставниця, Меджибіж) – це регіон Подільського Побужжя. З 1996 р. допомогу у зборі даних надають члени Подільського клубу любителів птахів «Aves», за що ми їм дуже вдячні. За 24 роки досліджень зібрані дані по фенології 206 видів, з них для 186 видів є інформація по осінній міграції та для 191 – по весняній. Частина матеріалів опублікована раніше (Новак, 2002, 2006). У цьому повідомленні наводяться фенологічні дані за 2003–2012 рр. по негоробиних птахам.

Gavia arctica остання зустріч

26.10.03 – 01.10.04 – 16.11.05 – 14.11.08 – 12.11.09 – 04.11.10 – 27.10.11 – 02.12.12

G. stellata остання зустріч

02.12.12

*Podiceps ruficollis** приліт

16.04.06 – 25.03.12

остання зустріч

09.09.07 – 05.11.09 – 20.10.10 – 04.11.12

P. nigricollis приліт

30.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 05.04.06 – 09.04.10

остання зустріч

27.08.03 – 09.08.06 – 05.08.07 – 13.08.09 – 19.08.11 – 11.08.12

P. grisegeana приліт

29.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 05.04.06 – 05.04.10

остання зустріч

11.08.05 – 03.09.07 – 13.08.09 – 03.10.10 – 10.08.11 – 09.08.12

*P. cristatus** приліт

29.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 02.04.06 – 27.03.07 – 19.04.08 – 02.04.09 – 05.04.10 – 25.03.11 – 29.03.12

остання зустріч

16.09.04 – 02.10.05 – 29.08.06 – 03.09.07 – 06.09.08 – 12.11.09 – 04.11.10 – 10.11.11 – 19.11.12

Phalacrocorax carbo приліт

25.03.05 – 31.03.06 – 09.04.07 – 16.04.09 – 21.03.10 – 18.04.12

остання зустріч

03.09.05 – 09.08.06 – 15.10.07 – 06.10.08 – 21.10.10 – 28.08.11 – 02.11.12

*Botaurus stellaris** приліт

11.04.04 – 07.04.05 – 16.04.06 – 02.04.07 – 27.04.08

остання зустріч

11.08.05 – 14.08.06 – 12.08.07 – 09.08.12

Ixobrychus minutus приліт

07.06.05 – 21.04.10

остання зустріч

31.08.03 – 09.08.06 – 05.09.09 – 10.08.11 – 09.08.12

*Nycticorax nycticorax** приліт

29.05.03 – 11.04.04 – 07.06.05 – 30.05.08 – 10.05.09 – 05.04.10 – 05.05.11 – 18.05.12

остання зустріч

24.08.03 – 19.08.06 – 26.08.07 – 23.08.09 – 05.09.10 – 10.08.11 – 14.09.12

*Egretta alba** приліт

25.03.03 – 28.03.04 – 25.03.05 – 22.03.06 – 03.03.07 – 08.03.08 – 22.03.09 – 03.03.10 – 13.03.11 – 11.03.12

остання зустріч

26.10.03 – 15.09.04 – 03.10.05 – 08.10.06 – 22.12.07 – 12.10.08 – 01.11.09 – 01.12.10 – 15.10.11 – 06.11.12

E. garzetta остання зустріч

28.08.08 – 12.08.09 – 19.08.11 – 19.08.12

Ardeola ralloides приліт

05.04.10

*Ardea cinerea** приліт

24.03.03 – 21.03.04 – 23.03.05 – 11.03.06 – 10.03.07 – 10.03.08 – 03.03.09 – 03.03.10 – 13.03.11 – 12.03.12

остання зустріч

28.10.03 – 17.09.04 – 05.10.05 – 23.09.06 – 06.10.07 – 12.10.08 – 04.10.09 – 20.10.10 – 08.10.11 – 08.10.12

A. purpurea приліт

16.04.06 – 09.04.07 – 24.04.08 – 05.04.10 – 18.05.11 – 19.04.12

остання зустріч

13.09.03 – 24.08.04 – 11.08.05 – 09.08.06 – 28.08.07 – 19.09.09 – 05.09.10 – 11.09.11 – 11.09.12

Platalea leucorodia остання зустріч

30.07.11 – 05.08.12

*Ciconia ciconia** приліт

20.03.03 – 24.03.04 – 23.03.05 – 22.03.06 – 19.03.07 – 15.03.08 – 16.03.09 – 19.03.10 – 16.03.11 – 16.03.12

остання зустріч

28.08.03 – 03.09.04 – 01.09.05 – 15.09.06 – 14.09.07 – 21.08.08 – 17.09.09 – 08.09.10 – 28.08.11 – 16.09.12

C. nigra приліт

21.03.04 – 26.03.05 – 28.03.06 – 08.04.07 – 07.05.08 – 28.03.09 – 21.03.10 – 26.03.11 – 24.03.12

остання зустріч

24.08.04 – 02.09.06 – 22.09.08 – 14.09.09 – 05.08.10 – 06.09.11 – 26.09.12

*Anser anser** приліт

13.03.03 – 08.03.04 – 17.03.05 – 22.03.06 – 08.03.07 – 28.02.08 – 03.03.09 – 20.02.10 – 15.03.11 – 08.03.12

остання зустріч

16.09.03 – 26.11.04 – 04.10.05 – 23.10.06 – 15.11.07 – 11.11.08 – 15.11.09 – 28.11.10 – 22.11.11 – 11.11.12

A. albifrons початок прольоту

25.03.03 – 01.04.05 – 31.03.06 – 21.03.10 – 26.03.11 – 15.03.12

остання зустріч

15.10.11 – 22.11.12

A. erythropus початок прольоту

29.03.03 – 02.04.06 – 29.03

A. fabalis початок прольоту

31.03.06 – 19.03.12

остання зустріч

01.10.11

*Cygnus olor*** приліт

01.03.04 – 01.03.07 – 14.03.08 – 28.03.09 – 25.03.11 – 10.03.12

остання зустріч

03.10.04 – 10.09.08 – 29.10.09 – 28.11.10 – 27.11.11 – 24.11.12

*C. cygnus** остання зустріч

22.11.03

Tadorna tadorna остання зустріч

04.11.10

*Anas platyrhynchos*** приліт (визначити важко, щорічно багато особин зимує)

18.03.04 – 24.03.05

*A. crecca** приліт

29.03.03 – 25.03.05 – 31.03.06 – 03.03.07 – 07.04.08 – 20.03.10 – 26.03.11 – 22.03.12

остання зустріч

03.11.07 – 25.10.09 – 10.12.12

A. strepera приліт

11.04.04

остання зустріч

05.08.07 – 03.10.10 – 17.12.11

A. penelope приліт

29.03.03 – 18.03.04 – 25.03.05 – 29.03.06 – 03.03.07 – 29.03.09 – 20.03.10 – 13.03.11 – 17.03.12

A. acuta приліт

29.03.03 – 25.03.05 – 31.03.06 – 03.03.07 – 20.03.10 – 22.03.11

остання зустріч

08.11.08 – 25.10.09 – 27.10.10

A. querquedula приліт

25.03.03 – 11.04.04 – 25.03.05 – 31.03.06 – 10.03.07 – 07.04.08 – 14.03.09 – 20.03.10 – 27.03.11 – 18.03.12

остання зустріч

15.09.03 – 15.09.06 – 06.10.07 – 20.09.08 – 15.11.09 – 16.10.10 – 26.11.11 – 09.09.12

A. cyreata приліт

29.03.03 – 31.03.06 – 09.04.07 – 25.03.11 – 17.04.12

*Aythya ferina** приліт

30.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 31.03.06 – 08.04.07 – 19.04.08 – 01.05.09 – 20.03.10 – 25.03.11 – 20.04.12

остання зустріч

16.09.04 – 20.09.08 – 03.10.10 – 10.11.11 – 19.11.12

A. nyroca приліт

05.04.10

остання зустріч

05.08.07 – 13.08.09 – 10.08.11 – 09.08.12

A. fuligula приліт

29.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 02.04.06 – 09.04.07 – 05.04.10 – 25.03.11 – 29.03.12

остання зустріч

02.11.06 – 09.11.07 – 21.11.08 – 20.10.11

*Viccephala clangula** приліт

29.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 05.04.06 – 08.03.07 – 02.03.10 – 22.03.11 – 20.03.12

остання зустріч

06.12.08 – 05.12.09 – 10.11.11 – 02.12.12

Mergus albellus приліт

29.03.03

M. serrator приліт

20.03.12

M. merganser приліт

29.03.12

Pandion haliaetus приліт

06.04.03 – 08.04.04 – 10.05.05 – 09.04.07

остання зустріч

30.08.03 – 25.08.05 – 23.08.09 – 02.10.10 – 10.09.11 – 23.09.12

Pernis apivorus остання зустріч

12.09.10 – 23.09.12

Milvus migrans приліт

30.04.03 – 10.04.04 – 05.05.05 – 15.04.06 – 30.04.07 – 07.05.08 – 15.04.11 – 05.04.12

остання зустріч

17.08.03 – 15.08.06 – 26.08.08 – 10.08.09 – 18.08.11

*Circus cyaneus*** приліт

16.03.03 – 27.03.05 – 28.03.06 – 01.04.07 – 19.04.08 – 09.03.09 – 27.04.10 – 22.03.11 – 29.03.12

остання зустріч

03.11.03 – 30.09.04 – 09.10.05 – 08.11.06 – 19.11.07 – 18.11.08 – 20.11.09 – 10.11.10 – 12.11.11 – 30.11.12

C. pygargus приліт

29.05.03 – 23.04.06 – 18.05.08 – 27.04.11 – 20.04.12

остання зустріч

05.10.04 – 01.09.06 – 06.10.07 – 26.08.08 – 19.08.09

*C. aeruginosus** приліт

30.03.03 – 28.03.04 – 07.04.05 – 29.03.06 – 01.04.07 – 07.04.08 – 27.03.09 – 24.03.10 – 25.03.11 – 30.03.12

остання зустріч

12.09.03 – 03.10.04 – 19.09.05 – 15.09.06 – 01.10.07 – 04.10.08 – 06.09.09 – 03.10.10 – 02.10.11 – 22.09.12

*Buteo lagopus*** остання зустріч

16.03.03 – 27.03.05 – 21.01.07 – 15.03.08 – 14.03.09 – 19.03.10 – 05.03.11 – 01.04.12
приліт

11.11.03 – 20.11.04 – 16.10.05 – 02.09.06 – 01.10.07 – 08.11.08 – 29.10.09 – 28.10.10 – 29.10.11 – 11.11.12

*B. buteo*** приліт (визначити важко, бо немало зимує)

10.04.04 – 23.03.05 – 16.03.12

остання зустріч

24.10.04 – 12.11.09 – 28.10.10 – 06.11.11 – 11.11.12

Circaetus gallicus приліт

28.03.06 – 04.04.10

остання зустріч

28.09.03 – 27.09.08 – 06.09.09

Hieraaetus pennatus приліт

29.05.03 – 07.06.05 – 23.04.06 – 04.04.10 – 25.03.12

остання зустріч

17.08.03 – 02.09.06 – 17.10.11

Aquila clanga приліт

06.04.12

A. pomarina приліт

10.04.03 – 24.04.04 – 16.05.05 – 28.03.06 – 01.04.07 – 06.04.08 – 30.04.09 – 03.04.10 – 07.04.11 – 30.03.12

остання зустріч

28.09.03 – 18.09.04 – 19.09.05 – 15.09.06 – 06.10.07 – 04.10.08 – 20.09.09 – 03.10.10 – 25.09.11 – 14.09.12

*A. chrysaetos** приліт

20.04.03 – 28.03.06

остання зустріч

08.10.06 – 04.11.07

*Haliaeetus albicilla** приліт

23.04.06

остання зустріч

05.12.04 – 18.11.12

Falco cherrug остання зустріч

16.09.12

F. subbuteo приліт

22.04.03 – 09.05.04 – 23.04.05 – 24.04.06 – 08.04.07 – 25.05.08 – 20.05.09 – 28.04.11 – 25.05.12

остання зустріч

13.09.03 – 03.10.04 – 22.09.05 – 04.08.06 – 27.09.07 – 21.09.08 – 05.09.09 – 13.10.10 – 03.09.11 – 17.08.12

*F. columbarius*** остання зустріч

25.03.05 – 28.03.06 – 04.03.07 – 14.03.09 – 04.03.10 – 27.02.11 – 19.03.12

приліт

29.10.04 – 12.11.06 – 31.10.09 – 01.01.11 – 07.01.12 – 30.11.12

F. vespertinus приліт

28.04.03 – 15.05.11

остання зустріч

14.08.05 – 27.09.07 – 12.08.09

*F. tinnunculus** приліт

11.04.03 – 28.03.04 – 16.05.05 – 08.05.07 – 23.02.08 – 21.03.09 – 08.05.10 – 26.03.11 – 02.04.12

остання зустріч

23.09.03 – 16.10.05 – 15.09.06 – 24.11.07 – 04.10.09 – 29.10.10 – 10.09.11 – 31.10.12

Coturnix coturnix приліт

11.05.03 – 07.05.04 – 26.05.05 – 23.04.06 – 19.05.07 – 05.05.08 – 22.05.09 – 08.05.10 – 12.05.11

остання зустріч

24.08.03 – 14.09.04 – 14.08.05 – 27.08.07 – 26.08.08 – 12.08.09 – 16.08.10 – 06.08.11 – 08.08.12

Grus grus початок прольоту

24.03.05 – 28.03.06 – 02.03.07 – 30.03.09 – 20.03.10 – 12.03.12

остання зустріч

22.10.05 – 06.10.07 – 09.10.08 – 08.10.09 – 20.09.10 – 22.10.12

*Rallus aquaticus** остання зустріч

19.09.09 – 07.10.11 – 18.11.12

Porzana parva приліт

05.04.12

остання зустріч

05.08.07

Crex crex приліт

04.05.04 – 13.05.06 – 18.05.11

остання зустріч

02.08.11

*Gallinula chloropus** приліт

06.05.03 – 14.04.04 – 07.04.05 – 18.04.06 – 17.05.07 – 08.04.08 – 21.04.09 – 10.05.10 – 15.05.11 – 10.04.12

остання зустріч

30.08.03 – 16.09.04 – 19.08.06 – 07.10.07 – 14.09.08 – 04.10.09 – 23.10.10 – 18.09.11 – 16.10.12

*Fulica atra** приліт

21.03.03 – 11.04.04 – 07.04.05 – 31.03.06 – 08.04.07 – 27.03.08 – 02.04.09 – 20.03.10 – 02.04.11 – 20.03.12

остання зустріч

26.10.03 – 02.11.06 – 07.10.07 – 14.11.08 – 13.09.09 – 28.11.10 – 10.11.11 – 02.12.12

Pluvialis squatarola остання зустріч

25.10.09

P. apricaria приліт

30.03.03 – 01.04.05 – 26.03.08 – 20.03.10

остання зустріч

07.10.11 – 09.09.12

Charadrius dubius приліт

08.04.03 – 16.05.05 – 09.04.07 – 05.04.10

остання зустріч

26.08.05 – 19.08.09 – 09.08.12

*Vanellus vanellus** приліт

13.03.03 – 18.03.04 – 20.03.05 – 26.03.06 – 02.03.07 – 10.03.08 – 14.03.09 – 01.03.10 – 12.03.11 – 12.03.12

остання зустріч

26.10.03 – 21.11.04 – 16.10.05 – 04.11.06 – 07.10.07 – 08.11.08 – 31.10.09 – 22.10.10 – 23.10.11 – 18.11.12

*Tringa ochropus** приліт

28.03.03 – 11.04.04 – 25.03.05 – 29.03.06 – 07.04.07 – 05.04.08 – 02.04.09 – 28.03.10 – 26.03.11 – 24.03.12

остання зустріч

30.08.03 – 24.08.04 – 11.08.05 – 04.08.06 – 27.09.07 – 13.08.09 – 11.09.10 – 01.09.11 – 15.09.12

T. glareola приліт

30.03.03 – 07.04.05 – 31.03.06 – 19.04.08 – 05.04.10

остання зустріч

21.08.06 – 05.08.07 – 19.08.11 – 19.08.12

T. nebularia приліт

07.04.05 – 05.04.10 – 30.03.12

остання зустріч

05.08.05 – 11.08.07 – 09.08.12

T. totanus приліт

29.03.03 – 11.04.04 – 25.03.05 – 31.03.06 – 07.04.07 – 02.04.09 – 21.03.10 – 26.03.11 – 30.03.12

остання зустріч

12.08.07 – 03.10.10 – 10.09.11 – 09.08.12

T. erythropus приліт

02.04.05

остання зустріч

19.08.12

Actitis hypoleucos приліт

06.04.03 – 11.04.04 – 06.05.05 – 31.03.06 – 27.04.08 – 28.03.10 – 19.04.12

остання зустріч

17.08.03 – 05.08.05 – 09.08.06 – 13.08.09

Philomachus pugnax приліт

29.03.03 – 07.04.05 – 28.03.06 – 03.03.07 – 02.04.09 – 21.03.10 – 15.03.11 – 20.03.12

остання зустріч

04.10.04 – 24.08.05 – 09.08.12

Calidris alpina остання зустріч

09.08.12

Gallinago gallinago приліт

29.03.03 – 03.05.05 – 29.03.06 – 07.04.08 – 20.03.10 – 26.03.11 – 17.03.12

остання зустріч

17.08.03 – 15.09.04 – 06.10.07 – 31.10.08 – 20.11.09 – 23.10.10 – 15.10.11 – 14.10.12

G. media приліт

05.04.06 – 22.03.10

Scolopax rusticola остання зустріч

14.11.10 – 03.11.12

Numenius arquata приліт

09.04.07 – 21.04.08 – 26.03.11 – 10.04.12

остання зустріч

19.08.12

N. phaeopus приліт

09.04.07 – 10.04.12

Limosa limosa приліт

30.03.03 – 07.04.05 – 09.04.07 – 05.04.10 – 02.04.11 – 30.03.12

остання зустріч

09.08.12

*Larus ridibundus** приліт

19.03.03 – 19.03.04 – 19.03.05 – 06.03.06 – 03.03.07 – 02.03.08 – 14.03.09 – 28.02.10 –

08.03.11 – 20.03.12

остання зустріч

27.11.03 – 22.10.05 – 05.11.06 – 09.11.07 – 14.11.08 – 22.11.09 – 27.11.10 – 17.10.11 –

06.11.12

*L. fuscus** приліт

29.03.03 – 01.04.05 – 31.03.06 – 17.04.11 – 18.04.12

остання зустріч

23.10.08 – 18.10.09 – 19.11.12

*L. argentatus** / *cachinans** приліт

28.03.03 – 18.03.04 – 22.03.05 – 19.03.06 – 08.03.07 – 14.03.08 – 04.03.09 – 14.03.10 –

15.03.11 – 15.03.12

остання зустріч

09.12.03 – 05.12.04 – 30.10.05 – 04.11.06 – 23.11.07 – 21.11.08 – 12.11.09 – 27.11.10 –

19.11.11 – 2.12.12

*L. canus** приліт

29.03.03 – 10.03.04 – 25.03.05 – 29.03.06 – 04.04.07 – 02.03.08 – 22.03.09 – 03.04.11 –

08.04.12

остання зустріч

14.11.03 – 05.12.04 – 04.09.05 – 30.10.06 – 24.11.07 – 20.10.08 – 12.11.09 – 10.11.11 – 09.10.12

L. minutus приліт

27.04.12

остання зустріч

24.09.06 – 03.10.10 – 04.10.11 – 05.10.12

Chlidonias niger приліт

06.05.03 – 29.04.05 – 16.04.06 – 03.05.08 – 14.05.09 – 25.04.12

остання зустріч

16.09.04 – 16.09.05 – 30.08.06 – 04.08.07 – 20.10.08 – 27.10.11 – 19.10.12

Ch. hybrida приліт

06.05.03 – 29.04.05 – 24.04.06 – 10.05.07 – 27.04.08 – 01.05.09 – 07.05.10 – 15.05.11 – 25.04.12

остання зустріч

28.08.03 – 26.08.04 – 08.09.05 – 30.08.06 – 03.09.07 – 24.08.08 – 27.08.09 – 12.09.10 – 26.08.11 – 12.08.12

Hydroprogne caspia приліт

09.04.06

Sterna hirundo приліт

25.05.03 – 26.05.04 – 29.04.05 – 16.04.06 – 08.05.07 – 27.04.08 – 06.05.09 – 14.05.10 – 15.05.11 – 20.04.12

остання зустріч

11.08.04 – 26.08.05 – 01.09.06 – 05.08.07 – 27.08.09 – 24.08.10 – 19.08.11 – 17.08.12

S. albifrons остання зустріч

07.08.06 – 05.08.07

Columba palumbus приліт

25.03.03 – 25.03.04 – 28.03.05 – 28.03.06 – 11.03.07 – 15.03.08 – 14.03.09 – 02.03.10 – 15.03.11 – 14.03.12

остання зустріч

07.10.03 – 18.09.04 – 04.10.05 – 24.09.06 – 06.10.07 – 12.10.08 – 25.10.09 – 03.10.10 – 11.10.11 – 13.10.12

*C. oenas** приліт

25.03.06 – 03.03.07 – 04.03.10 – 13.03.11 – 17.03.12

остання зустріч

13.11.05 – 22.12.07 – 31.10.08 – 23.10.11 – 06.10.12

Streptopelia turtur приліт

09.05.03 – 22.05.04 – 28.04.05 – 30.04.07 – 30.05.08 – 10.05.09 – 23.05.10 – 28.04.11 – 20.05.12

остання зустріч

08.09.03 – 15.08.04 – 02.09.05 – 03.09.06 – 31.08.07 – 27.08.08 – 12.09.09 – 21.09.10 – 22.09.11 – 15.09.12

Cuculus canorus приліт

28.04.03 – 24.04.04 – 26.04.05 – 22.04.06 – 29.04.07 – 27.04.08 – 29.04.09 – 28.04.10 – 27.04.11 – 24.04.12

остання зустріч

28.09.03 – 15.09.06 – 28.08.07 – 02.08.08 – 19.08.09 – 09.08.10 – 28.08.11 – 23.09.12

Caprimulgus europaeus остання зустріч

27.09.04 – 05.09.06

*Asio flammeus** остання зустріч

20.11.11

Arus arus приліт

29.05.03 – 09.05.04 – 18.05.05 – 20.05.06 – 07.05.07 – 07.05.08 – 10.05.09 – 14.05.10 – 12.05.11 – 04.05.12

остання зустріч

17.08.03 – 27.08.04 – 25.08.05 – 02.09.06 – 11.08.07 – 10.08.09 – 05.09.09 – 11.08.10 – 10.09.11 – 17.08.12

*Alcedo atthis** приліт

16.04.06 – 25.03.07 – 18.04.08 – 06.04.09 – 11.04.10 – 13.03.11 – 20.04.12

остання зустріч

15.09.04 – 06.10.07 – 08.11.08 – 12.11.09 – 03.10.10 – 27.10.11 – 28.10.12

Merops apiaster приліт

08.05.03 – 10.05.04 – 03.05.05 – 17.05.06 – 10.05.07 – 04.05.08 – 13.05.09 – 14.05.10 – 12.05.11 – 09.05.12

остання зустріч

31.08.04 – 06.09.05 – 15.09.06 – 19.09.07 – 10.09.08 – 25.08.09 – 22.09.10 – 10.09.11 – 15.09.12

Upupa epops приліт

10.04.03 – 23.04.04 – 07.04.05 – 31.03.06 – 14.04.07 – 09.04.08 – 17.04.09 – 28.03.10 – 20.03.11 – 04.04.12

остання зустріч

17.08.03 – 12.08.04 – 09.08.06 – 05.08.07 – 07.09.08 – 09.08.10 – 27.08.11 – 08.08.12

Lynx torquilla приліт

28.04.03 – 11.04.04 – 16.04.05 – 15.04.06 – 07.04.07 – 13.04.08 – 14.04.09 – 28.03.10 – 20.03.11 – 04.04.12

остання зустріч

02.09.03 – 13.08.04 – 05.09.05 – 19.08.06 – 26.08.07 – 05.09.09 – 31.08.10 – 10.08.11

* – Окремі особини чи групи птахів даного виду інколи спостерігалися на зимівлі.

** – Представники даного виду останніми роками регулярно зимують.

ЛІТЕРАТУРА

- Новак В.О. (2002): Матеріали по фенології міграцій птахів на Поділлі. 1. Non-Passeriformes. - Авіфауна України. 2: 73-86.
- Новак В.О. (2006): Матеріали по фенології міграцій птахів на Поділлі. 2. Passeriformes. - Авіфауна України. 3: 92-102.

СТРОКИ СЕЗОННИХ МІГРАЦІЙ ПТАХІВ У РАЙОНІ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА У 2003–2012 рр.

М.Н. Гаврилюк¹, О.В. Ілюха², М.М. Борисенко³

¹ Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, каф. екології та агробіології; бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, Україна

Cherkasy National University, dep. of ecology and agrobiolology; Shevchenko str., 81, Cherkasy, 18031, Ukraine

² Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України; вул. Б. Хмельницького, 15, м. Київ, 01601, Україна

Schmalhausen Institute of Zoology; Bohdan Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01601, Ukraine

³ Канівський природний заповідник, м. Канів, 19000, Черкаська обл., Україна

Kaniv Nature Reserve, Kaniv, 19000, Ukraine

✉ М.Н. Гаврилюк (M.N. Gavrilyuk), e-mail: gavrilyuk.m@gmail.com

Timing of bird migrations in the area of Kremenchuk reservoir in 2003–2012 (Central Ukraine). - M.N. Gavrilyuk, O.V. Pukha, M.M. Borysenko. - *Avifauna of Ukraine*. 5. 2013. - Data were collected in 6 districts of Cherkasy region and in Globino district of Poltava region. 907 dates are presented. [Ukrainian].

Key words: Cherkasy region, Poltava region, migration, phenology.

Спостереження проводилися в 6 районах Черкаської області та у Глобинському районі Полтавської області. Наводиться 907 фенодат.

Ключові слова: Черкаська область, Полтавська область, міграція, фенологія.

Матеріал для даного повідомлення був зібраний протягом десяти років. Дослідження проводилися переважно на території Черкаської області (Золотоніський, Канівський, Смілянський, Черкаський, Чорнобаївський та Чигиринський райони), а також Полтавської області (Глобинський район). Нижче перераховані місця спостережень та їх умовні позначення в тексті (у дужках).

Черкаська область. Золотоніський район: с. Антипівка, с. Бакаївка, с. Броварки, с. Гельмязів, с. Деньги, м. Золотоноша, с. Кедина Гора (К. Гора), с. Кропивна, с. Нова Гребля (Н. Гребля), залізничний роз'їзд «Панське» Одеської залізниці (Панське), с. Скориківка, с. Хвилево-Сорочин (Хв.-Сорочин), с. Чапаївка, с. Шабельники; Канівський район: с. Гамарня, с. Межиріч; Смілянський район: с. Велика Яблунівка (В. Яблунівка); Черкаський район: с. Білозір'я, с. Будище, с. Вергуни, с. Геронимівка, с. Дубіївка, смт Ірдинь, с. Леськи, с. Лозівок, с. Мошни, с. Сагунівка, с. Свидівок, с. Софіївка, с. Станіславчик, с. Руська Поляна (Р. Поляна), с. Червона Слобода (Ч. Слобода), с. Хрещатик, с. Хацьки, с. Худяки, с. Хутори, м. Черкаси; Чигиринський район: с. Голоківка, с. Мельники, с. Медведівка, с. Стецівка, с. Худолівка, с. Чернече; Чорнобаївський район: с. Жовнино, смт Іркліїв, с. Малі Канівці, с. Москаленки, с. Придніпровське, с. Чехівка. **Полтавська область.** Глобинський район: с. Бугаївка, с. Васьківка, смт Градизьк, с. Липове, с. Святилівка.

Усього було зібрано 907 фенодат, у тому числі – 433 у весняний період та 474 – в осінній. Крім власних спостережень, використані окремі повідомлення любителів птахів О.В. Гараніна, С.В. Надточія, за надання інформації ми висловлюємо їм щире подяку.

Даний матеріал доповнює раніше отримані нами результати (Гаврилук, 2002).

Весняний період

Egretta alba приліт

16.03.05 (Ч. Слобода) – 20.03.04 (Панське)

Ardea cinerea приліт

16.03.05 (Ч. Слобода) – 14.03.03 (Ірдинь)

A. purpurea приліт

15.04.12 (Золотоноша) – 16.04.06 (Ч. Слобода)

Botaurus stellaris приліт

22.03.09 (Золотоноша) – 16.03.08 (Ч. Слобода) – 27.03.04 (Ч. Слобода)

Ciconia ciconia приліт

23.03.12 – 25.03.11 – 21.03.10 – 24.03.09 – 16.03.08 – 23.03.06 – 24.03.05 – 20.03.04 – 30.03.03

закінчення прольоту

18.04.04 (Станіславчик)

Ciconia nigra приліт

27.03.05 (Ч. Слобода)

Anser anser початок прольоту

13.03.11 (Панське) – 23.04.05 (Ч. Слобода)

A. fabalis початок прольоту

24.02.08 (Золотоноша) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

Anser sp. початок прольоту

15.03.12 (Черкаси) – 10.03.11 (Сагунівка) – 28.02.10 (Черкаси) – 04.03.07 (Сагунівка) – 07.03.04 (Москаленки) – 13.03.03 (Черкаси)

закінчення прольоту

13.04.07 (Медведівка) – 14.04.04 (Черкаси) – 12.04.03 (Черкаси)

Sygnis sygnis початок прольоту

16.03.05 (Ч. Слобода)

C. olor приліт

16.03.05 (Ч. Слобода) – 10.03.04 (Панське) – 15.03.03 (Дубіївка)

Anas crecca приліт

16.03.08 (Ч. Слобода) – 27.03.05 (Ч. Слобода)

A. querquedula приліт

16.03.12 (Ч. Слобода) – 20.03.11 (Панське) – 16.03.09 (Панське) – 15.03.08 (Панське) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

A. penelope приліт

16.03.12 (Ч. Слобода) – 20.03.11 (Панське) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

остання зустріч

26.04.09 (Чернече) – 30.04.06 (Лозівок)

A. cyreata приліт

24.03.12 (Стецівка) – 23.03.11 (Сагунівка) – 27.03.04 (Ч. Слобода)

остання зустріч

26.04.09 (Ч. Слобода)

A. acuta приліт

24.03.12 (Панське) – 20.03.11 (Панське) – 16.03.09 (Панське) – 27.03.05 (Ч. Слобода)

Aythya fuligula приліт

16.03.05 (Ч. Слобода)

A. ferina приліт

20.03.11 (Панське) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

Viscephala clangula остання зустріч

06.04.11 (Сагунівка) – 13.04.09 (Панське)

Mergus merganser остання зустріч

31.03.12 (Панське) – 02.04.11 (Панське) – 13.04.09 (Панське) – 29.03.08 (Панське)

M. albellus остання зустріч

31.03.12 (Панське) – 02.04.11 (Панське) – 13.04.09 (Панське) – 12.04.08 (Панське) –

18.03.07 (Ч. Слобода) – 27.03.05 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Pandion haliaetus приліт

11.04.03 (Ч. Слобода)

остання зустріч

26.04.09 (Чернече)

Pernis apivorus приліт

02.05.11 (Лозівок) – 26.04.09 (Чернече)

Milvus migrans приліт

03.04.10 (Золотоноша)

Circus cyaneus остання зустріч

07.04.12 (Золотоноша) – 17.03.11 (Сагунівка) – 18.04.09 (Золотоноша) – 30.03.08

(Золотоноша) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

C. aeruginosus приліт

26.03.11 (Панське) – 21.03.10 (Панське) – 29.03.09 (Білозір'я) – 23.03.08 (Золотоноша) –

30.03.07 (Золотоноша) – 27.03.05 (Ч. Слобода) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 28.03.03

(Медведівка)

Buteo lagopus остання зустріч

17.03.12 (Мошни) – 29.03.11 (Сагунівка) – 18.03.07 (Ч. Слобода) – 27.03.05 (Ч. Слобода) –

28.03.03 (Мельники)

B. buteo приліт

11.03.04 (Мельники) – 15.03.03 (Ірдинь)

Circaetus gallicus приліт

01.04.05 (Мельники) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Falco subbuteo приліт

20.04.09 (Межиріч) – 20.04.08 (Р. Поляна) – 16.04.07 (Черкаси) – 16.04.06 (Ч. Слобода)

F. tinnunculus приліт

19.03.12 (Черкаси) – 13.03.09 (Ч. Слобода) – 16.03.05 (Ч. Слобода) – 07.04.03 (Черкаси)

Grus grus початок прольоту

16.03.12 (Ч. Слобода) – 13.03.11 (Сагунівка) – 21.03.10 (Мошни) – 13.03.09 (Черкаси) – 16.03.08 (Ч. Слобода) – 18.03.07 (Ч. Слобода) – 24.03.06 (Хв.-Сорочин) – 24.03.05 (Черкаси) – 14.03.04 (Мельники) – 27.03.03 (Медведівка)

закінчення прольоту

16.04.05 (Черкаси) – 19.04.03 (Черкаси)

Porzana parva приліт

15.04.12 (Золотоноша)

Fulica atra приліт

16.03.05 (Ч. Слобода)

Gallinula chloropus приліт

15.04.12 (Золотоноша)

Haematopus ostralegus приліт

24.03.12 (Стецівка) – 26.03.11 (Панське) – 04.04.10 (Панське) – 29.03.09 (Панське) – 22.03.08 (Панське) – 04.04.07 (Панське) – 27.03.04 (Ч. Слобода)

Charadrius dubius приліт

14.04.12 (Панське) – 06.04.11 (Сагунівка) – 10.04.10 (Панське) – 12.04.09 (Іркліїв)

Vanellus vanellus приліт

17.03.12 (Мошни) – 16.03.11 (Сагунівка) – 25.03.05 (Черкаси) – 28.03.03 (Медведівка)

Tringa ochropus приліт

27.03.10 (Ч. Слобода) – 16.03.08 (Ч. Слобода) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

T. totanus приліт

25.03.11 (Сагунівка) – 27.03.05 (Ч. Слобода) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

T. nebularia приліт

02.04.11 (Панське) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Actitis hypoleucos приліт

14.04.12 (Панське) – 10.04.10 (Панське)

Philomachus pugnax приліт

24.03.12 (Панське) – 23.03.09 (Панське) – 16.03.08 (Ч. Слобода)

Scolopax rusticola приліт

04.04.09 (Черкаси) – 31.03.03 (Мельники)

Limosa limosa приліт

08.04.12 (Іркліїв) – 02.04.11 (Панське) – 12.04.09 (Іркліїв) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Larus ridibundus приліт

16.03.12 (Ч. Слобода) – 13.03.11 (Панське) – 20.03.10 (Панське) – 22.03.06 (Панське) – 16.03.05 (Ч. Слобода)

L. ichthyaetus приліт

18.03.07 (Ч. Слобода)

L. fuscus приліт

21.03.10 (Панське)

Chlidonias hybrida приліт

29.04.12 (Кропивна)

Ch. niger приліт

29.04.12 (Кропивна)

Ch. leucopterus приліт

30.04.12 (Скориківка)

Sterna hirundo приліт

16.04.12 (Свидівок) – 28.04.06 (Панське) – 28.04.05 (Панське)

S. albifrons приліт

02.05.11 (Лозівок) – 01.05.08 (Панське)

Columba palumbus приліт

23.03.05 (Черкаси) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 31.03.03 (Мельники)

C. oenas приліт

17.03.12 (Мошни) – 07.03.10 (Софіївка)

Streptopelia turtur приліт

02.05.12 (Лозівок) – 28.05.11 (Свидівок) – 28.04.08 (Мошни) – 30.04.06 (Лозівок)

Cuculus canorus приліт

21.04.09 (Геронимівка) – 15.04.08 (Хв.-Сорочин) – 15.04.05 (Мельники) – 24.04.04 (Хв.-Сорочин) – 29.04.03 (Ірдинь)

Apus apus приліт

22.04.12 (Черкаси) – 28.04.11 (Черкаси) – 24.04.09 (Черкаси) – 15.04.08 (Броварки) – 24.04.07 (Черкаси) – 30.04.06 (Черкаси) – 25.04.05 (Черкаси) – 28.04.04 (Черкаси) – 01.05.03 (Черкаси)

Upupa epops приліт

07.04.12 (Золотоноша) – 02.04.11 (Панське) – 03.04.10 (Золотоноша) – 12.04.09 (Деньги) – 06.04.08 (Ірдинь) – 12.04.07 (Черкаси) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Alcedo atthis приліт

07.04.12 (Золотоноша) – 12.04.08 (Черкаси) – 16.04.06 (Ч. Слобода)

Merops apiaster приліт

11.05.12 (Антипівка) – 15.05.11 (Станіславчик) – 14.05.10 (Броварки) – 03.05.04 (Свидівок)

Jynx torquilla приліт

12.04.09 (Іркліїв) – 06.04.08 (Ірдинь) – 16.04.06 (Ч. Слобода) – 10.04.05 (Мельники) – 18.04.04 (Станіславчик)

Riparia riparia приліт

21.04.12 (Бакаївка) – 29.04.11 (Черкаси) – 23.04.09 (Бакаївка) – 16.04.06 (Ч. Слобода) – 29.04.03 (Ірдинь)

Hirundo rustica приліт

08.04.12 (Іркліїв) – 10.04.10 (Панське) – 12.04.09 (Іркліїв) – 11.04.08 (М. Канівці) – 10.04.07 (Черкаси) – 06.04.06 (Сагунівка) – 10.04.05 (Мельники) – 11.04.04 (Черкаси) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Delichon urbica приліт

13.04.12 (Черкаси) – 18.04.11 (Р. Поляна) – 11.04.10 (Іркліїв) – 12.04.09 (Іркліїв) – 12.04.08 (Панське) – 13.04.07 (Медведівка) – 16.04.06 (Золотоноша) – 19.04.05 (Черкаси) – 19.04.04 (Черкаси) – 18.04.03 (Черкаси)

Alda arvensis приліт

13.03.12 (Черкаси) – 10.03.11 (Сагунівка) – 02.03.10 (Черкаси) – 08.03.09 (Мошни) – 04.03.07 (Медведівка) – 16.03.05 (Ч. Слобода) – 17.03.03 (Черкаси)

Lullula arborea приліт

05.03.07 (Черкаси) – 25.03.05 (Черкаси)

Anthus trivialis приліт

16.04.07 (Черкаси) – 10.04.05 (Мельники) – 18.04.04 (Станіславчик)

A. pratensis приліт

11.04.03 (Ч. Слобода)

Motacilla flava приліт

24.03.12 (Стецівка) – 17.04.10 (Чапаївка) – 12.04.09 (Іркліїв) – 19.04.08 (К. Гора) –

16.04.06 (Ч. Слобода) – 09.04.05 (Р. Поляна)

M. citreola приліт

15.04.12 (Золотоноша) – 16.04.11 (Золотоноша) – 18.04.09 (Золотоноша) – 14.04.08

(Золотоноша) – 25.04.07 (Золотоноша) – 23.04.05 (Золотоноша)

M. alba приліт

23.03.12 (Стецівка) – 16.03.11 (Сагунівка) – 20.03.10 (Золотоноша) – 13.03.09 (Ч.

Слобода) – 10.03.08 (Золотоноша) – 20.03.07 (Золотоноша) – 19.03.06 (Золотоноша) –

16.03.05 (Ч. Слобода)

Lanius collurio приліт

05.05.12 (Антипівка) – 05.05.08 (Антипівка) – 08.05.07 (Золотоноша) – 07.05.05

(Софіївка) – 03.05.04 (Свидівок)

L. excubitor остання зустріч

01.04.12 (Н. Гребля) – 02.04.09 (Броварки) – 22.03.08 (Золотоноша) – 18.03.06 (Ч.

Слобода) – 01.04.03 (Мельники)

L. minor приліт

04.05.04 (Хутори)

Oriolus oriolus приліт

30.04.12 (Черкаси) – 08.05.11 (К. Гора) – 01.05.08 (К. Гора) – 27.04.07 (Черкаси) –

28.04.05 (Мошни) – 03.05.04 (Свидівок) – 03.05.03 (Хутори)

Sturnus vulgaris приліт

17.03.12 (Мошни) – 11.03.11 (Сагунівка) – 06.03.10 (Гамарня) – 08.03.09 (Мошни) –

24.02.08 (Золотоноша) – 28.02.07 (Худоліївка) – 18.03.06 (Ч. Слобода) – 15.03.05

(Черкаси) – 02.03.04 (Медведівка) – 25.03.03 (Черкаси)

Corvus frugilegus початок прольоту

13.03.12 (Черкаси) – 23.02.08 (Черкаси) – 07.03.07 (Черкаси) – 08.03.05 (Черкаси) –

05.03.04 (Черкаси) – 06.03.03 (Черкаси)

закінчення прольоту

27.03.05 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Bombus garrulus остання зустріч

13.04.11 (Черкаси) – 20.04.09 (Черкаси) – 22.04.07 (Черкаси) – 23.04.06 (Станіславчик) –

22.04.05 (Черкаси)

Prunella modularis приліт

27.03.05 (Ч. Слобода)

Locustella luscinioides приліт

07.04.12 (Золотоноша)

L. fluviatilis приліт

30.04.06 (Лозівок)

Acrocephalus scirpaceus приліт

30.04.06 (Лозівок)

A. palustris приліт

03.05.11 (Лозівок)

A. aerundinaceus приліт

15.04.12 (Золотоноша) – 02.05.11 (Лозівок) – 25.04.09 (К. Гора) – 19.04.08 (К. Гора) – 30.04.06 (Лозівок)

Sylvia atricapilla приліт

07.04.12 (Золотоноша) – 15.04.05 (Мельники)

S. borin приліт

01.05.08 (К. Гора) – 03.05.05 (Будище)

S. curruca приліт

18.04.08 (М. Канівці) – 25.04.07 (Черкаси) – 27.04.06 (Черкаси) – 22.04.04 (Черкаси)

Phylloscopus collybita приліт

04.04.12 (Черкаси) – 02.04.11 (Р. Поляна) – 21.03.10 (Панське) – 26.03.06 (Золотоноша) – 27.03.05 (Ч. Слобода) – 27.03.04 (Ч. Слобода) – 11.04.03 (Ч. Слобода)

Ph. trochilus приліт

17.04.09 (Черкаси) – 04.04.05 (Черкаси)

Ph. sibilatrix приліт

18.04.10 (Сокирно) – 20.04.08 (Р. Поляна) – 22.04.07 (Станіславчик) – 15.04.05 (Мельники) – 18.04.04 (Станіславчик)

Regulus regulus остання зустріч

18.03.07 (Ч. Слобода)

Ficedula parva приліт

03.05.05 (Будище)

F. hypoleuca приліт

15.04.08 (Черкаси) – 16.04.07 (Черкаси) – 16.04.06 (Ч. Слобода)

F. albicollis приліт

09.04.10 (Сокирно) – 20.04.09 (Мошни) – 15.04.05 (Мельники) – 18.04.04 (Станіславчик)

Saxicola rubetra приліт

18.04.09 (Золотоноша)

S. torquata приліт

21.03.10 (Мошни) – 17.03.09 (Медведівка) – 28.03.07 (Золотоноша) – 25.03.05 (Черкаси) – 27.03.04 (Ч. Слобода)

Oenanthe oenanthe приліт

12.04.09 (Іркліїв) – 12.04.08 (Панське) – 15.04.03 (Черкаси)

Phoenicurus ochruros приліт

24.03.12 (Чапаївка) – 30.03.11 (Черкаси) – 27.03.10 (Ч. Слобода) – 01.04.09 (Черкаси) – 19.03.08 (Черкаси) – 20.03.07 (Черкаси) – 26.03.06 (Черкаси) – 25.03.05 (Черкаси) – 24.03.04 (Черкаси) – 31.03.03 (Мельники)

Erithacus rubecula приліт

24.03.12 (Чапаївка) – 30.03.05 (Мельники) – 29.03.03 (Мельники)

Luscinia luscinia приліт

20.04.08 (Р. Поляна) – 25.04.07 (Золотоноша) – 28.04.05 (Геронимівка) – 27.04.04 (Черкаси) – 03.05.03 (Хутори)

L. svecica приліт

05.04.12 (Золотоноша) – 03.04.10 (Золотоноша) – 26.03.05 (Черкаси)

Turdus merula приліт

17.03.12 (Мошни) – 18.03.11 (Сагунівка) – 11.03.04 (Мельники) – 28.03.03 (Мельники)

T. philomelos приліт

19.03.12 (Черкаси) – 15.03.08 (Чапаївка) – 17.03.05 (Черкаси) – 29.03.03 (Мельники)

Remiz pendulinus приліт

16.03.08 (Ч. Слобода)

Fringilla coelebs приліт

26.02.12 (Золотоноша) – 05.03.11 (Сагунівка) – 06.03.10 (Гамарня) – 09.03.08 (Мельники) – 16.03.05 (Ч. Слобода) – 11.03.04 (Мельники) – 28.03.03 (Мельники)

F. montifringilla приліт

26.02.12 (Золотоноша) – 06.03.10 (Гамарня) – 17.03.05 (Черкаси) – 29.03.03 (Мельники)
остання зустріч

02.04.11 (Р. Поляна) – 11.04.05 (Мельники)

Serinus serinus приліт

07.04.12 (Черкаси) – 31.03.09 (Черкаси) – 05.04.08 (Черкаси) – 09.04.07 (Черкаси) – 16.04.06 (Ч. Слобода) – 23.03.05 (Черкаси) – 04.04.04 (Р. Поляна)

Spinus spinus остання зустріч

16.04.06 (Ч. Слобода) – 11.04.05 (Мельники) – 18.04.03 (Черкаси)

Acanthis cannabina приліт

16.03.05 (Ч. Слобода)

A. flammea остання зустріч

25.03.05 (Черкаси)

Pyrhula pyrrhula остання зустріч

27.03.11 (Черкаси) – 28.03.09 (Мельники) – 09.03.08 (Мельники) – 18.03.07 (Ч. Слобода) – 01.04.06 (Мельники) – 05.04.05 (Мельники) – 14.03.04 (Мельники) – 01.04.03 (Мельники)

Осінній період

Gavia arctica початок прольоту

29.10.11 (Панське) – 18.10.09 (Панське) – 20.10.07 (Панське) – 29.10.06 (Панське) – 16.10.05 (Панське)

остання зустріч

08.12.12 (Панське) – 28.11.10 (Панське) – 22.11.07 (Панське)

Podiceps cristatus остання зустріч

08.12.12 (Панське) – 14.12.08 (Сагунівка) – 13.12.08 (Липове) – 07.11.04 (Панське) – 28.11.03 (Панське)

P. nigricollis остання зустріч

16.11.08 (Панське)

Tachybaptus ruficollis остання зустріч

13.10.12 (Бугаївка) – 10.10.09 (Ірклів)

Phalacrocorax carbo остання зустріч

18.12.11 (Сагунівка) – 28.11.10 (Панське) – 14.12.08 (Сагунівка) – 13.12.08 (Ли-

пове) – 15.12.07 (Святилівка) – 29.10.06 (Панське) – 13.11.05 (Панське) – 07.11.04 (Панське)

Egretta garzetta остання зустріч

25.09.11 (Бугаївка) – 18.09.10 (Бугаївка) – 06.09.09 (Іркліїв) – 17.09.05 (Ч. Слобода)

E. alba остання зустріч

17.11.12 (Іркліїв) – 17.11.12 (Бугаївка) – 19.11.11 (Сагунівка) – 28.11.10 (Панське) – 13.12.09 (Липове) – 13.12.08 (Бугаївка) – 20.11.07 (Бугаївка) – 07.11.07 (Чапаївка) – 05.11.05 (Панське) – 07.11.04 (Панське)

Ardea cinerea остання зустріч

17.11.12 (Іркліїв) – 17.11.12 (Бугаївка) – 19.12.11 (Іркліїв) – 13.12.09 (Липове) – 13.12.08 (Бугаївка) – 29.10.07 (Ч. Слобода) – 21.10.06 (Лозівок) – 02.11.05 (Сагунівка) – 11.10.04 (Чапаївка) – 19.10.03 (Чапаївка)

A. purpurea остання зустріч

09.09.12 (Бугаївка) – 03.09.11 (Чапаївка) – 18.09.10 (Бугаївка) – 06.09.09 (Іркліїв) – 31.08.08 (Ч. Слобода) – 09.09.06 (Золотоноша) – 29.08.05 (Ч. Слобода) – 21.09.04 (Чапаївка)

Ixobrychus minutus остання зустріч

01.09.12 (Чапаївка) – 18.09.11 (Придніпровське) – 12.09.10 (Чапаївка) – 21.09.09 (Чапаївка) – 26.08.04 (Ч. Слобода)

Nycticorax nycticorax остання зустріч

29.10.07 (Ч. Слобода)

Ciconia ciconia остання зустріч

09.09.12 (Іркліїв) – 13.09.03 (В. Яблунівка)

C. nigra остання зустріч

26.09.11 (Чапаївка) – 29.09.07 (К. Гора)

Anser anser початок прольоту

22.09.06 (Головківка) – 21.09.04 (Чапаївка)

остання зустріч

06.12.08 (Панське) – 28.11.03 (Панське)

A. albifrons початок прольоту

13.10.12 (Бугаївка) – 29.10.11 (Панське) – 10.10.07 (Леськи)

остання зустріч

19.12.11 (Панське) – 13.12.09 (Бугаївка) – 13.12.08 (Бугаївка)

Sygnis sygnis початок прольоту

22.10.12 (Панське) – 18.10.11 (Панське) – 18.10.09 (Панське) – 19.10.08 (Чапаївка) – 17.10.07 (Панське) – 22.10.06 (Чапаївка) – 05.11.05 (Чапаївка) – 19.10.03 (Чапаївка)

C. olor остання зустріч

27.11.05 (Хутори) – 13.12.03 (Панське)

Anas crecca остання зустріч

12.11.11 (Святилівка) – 14.11.10 (Бугаївка) – 03.11.09 (Бугаївка) – 29.10.06 (Панське) – 19.10.03 (Чапаївка)

A. querquedula остання зустріч

13.10.12 (Бугаївка) – 10.10.09 (Іркліїв)

A. penelope початок прольоту

17.10.07 (Панське)

остання зустріч

14.11.11 (Панське) – 13.12.08 (Святилівка) – 06.12.08 (Панське) – 16.12.07 (Панське) – 19.10.03 (Чапаївка)

A. cyreata остання зустріч

27.10.12 (Панське) – 22.11.09 (Панське) – 16.12.07 (Панське) – 07.11.04 (Панське)

Aythya fuligula – початок прольоту

23.09.06 (Чапаївка) – 17.09.05 (Ч. Слобода)

остання зустріч

08.12.2012 (Панське) – 19.12.11 (Панське) – 21.11.07 (Панське) – 28.11.03 (Панське)

A. ferina початок прольоту

12.09.09 (Панське) – 23.09.06 (Чапаївка)

остання зустріч

27.10.12 (Панське) – 14.11.11 (Панське) – 28.11.10 (Панське) – 21.11.07 (Панське) –

22.11.09 (Панське) – 09.11.08 (Ч. Слобода) – 29.10.06 (Панське) – 05.11.05 (Панське)

Vicerephala clangula приліт

12.09.09 (Панське) – 03.10.07 (Панське) – 02.10.05 (Панське) – 03.10.04 (Чапаївка) –

30.09.03 (Панське)

Mergus serrator приліт

17.10.07 (Панське) – 07.11.04 (Панське) – 16.11.03 (Панське)

M. merganser приліт

13.10.12 (Бугаївка) – 13.10.12 (Іркліїв) – 05.11.05 (Панське) – 07.11.04 (Панське) –

16.11.03 (Панське)

M. albellus приліт

13.10.12 (Бугаївка) – 05.10.09 (Панське) – 07.09.08 (Панське) – 24.10.07 (Панське) –

22.10.06 (Чапаївка) – 23.10.05 (Чапаївка) – 07.11.04 (Панське) – 16.11.03 (Панське)

Pandion haliaetus остання зустріч

10.10.12 (Іркліїв) – 26.09.11 (Чапаївка) – 28.09.08 (Чапаївка)

Pernis apivorus остання зустріч

04.10.12 (Чапаївка) – 18.09.11 (Придніпровське) – 07.10.07 (Чапаївка) – 02.10.06 (Чапаївка)

Milvus migrans остання зустріч

06.10.12 (Чапаївка) – 16.10.11 (Іркліїв)

Circus cyaneus початок прольоту

01.10.11 (Чапаївка) – 02.10.06 (Чапаївка)

C. aeruginosus остання зустріч

13.10.12 (Бугаївка) – 13.10.12 (Іркліїв) – 25.09.11 (Бугаївка) – 26.09.10 (Чапаївка) –

03.10.09 (Ч. Слобода) – 29.09.07 (Чапаївка) – 04.10.03 (Свидівок)

Accipiter nisus початок прольоту

08.09.05 (Свидівок) – 07.09.04 (Свидівок)

Buteo lagopus приліт

10.10.12 (Іркліїв) – 01.10.11 (Чапаївка) – 08.10.10 (Антипівка) – 18.10.09 (Панське) –

07.10.07 (Чапаївка) – 01.10.06 (Ч. Слобода)

Circus gallicus остання зустріч

01.10.11 (Чапаївка) – 28.09.09 (Чапаївка) – 28.09.08 (Чапаївка) – 03.10.04 (Чапаївка)

Hieraaetus pennatus початок прольоту

26.08.04 (Ч. Слобода)

- Falco vespertinus* остання зустріч
06.09.09 (Іркліїв)
- F. subbuteo* початок прольоту
08.09.05 (Черкаси) – 30.08.04 (Черкаси)
- F. subbuteo* остання зустріч
05.10.12 (Н. Гребля) – 01.10.11 (Чапаївка) – 07.10.07 (Чапаївка) – 01.10.06 (Ч. Слобода) – 03.10.04 (Чапаївка) – 17.10.03 (Хрещатик)
- F. tinnunculus* остання зустріч
27.10.12 (Панське) – 21.10.11 (Ч. Слобода) – 07.10.05 (Гельмязів) – 02.10.04 (Черкаси)
- Grus grus* початок прольоту
23.09.11 (Черкаси) – 10.09.05 (Чапаївка) – 14.09.03 (Хв.-Сорочин)
остання зустріч
19.10.09 (Черкаси) – 11.10.04 (Черкаси)
- Porzana parva* остання зустріч
07.10.12 (Чапаївка) – 29.09.08 (Чапаївка) – 03.10.04 (Чапаївка)
- Fulica atra* остання зустріч
24.11.12 (Панське) – 13.12.08 (Липове) – 06.12.08 (Панське) – 16.12.07 (Панське)
- Gallinula chloropus* остання зустріч
13.10.12 (Бугаївка) – 26.09.11 (Чапаївка) – 20.09.09 (Чапаївка) – 19.10.08 (Чапаївка) – 22.10.06 (Чапаївка) – 03.10.04 (Чапаївка)
- Pluvialis squatarola* остання зустріч
12.11.11 (Іркліїв) – 07.11.10 (Іркліїв)
- Charadrius hiaticula* остання зустріч
13.10.12 (Іркліїв) – 25.09.11 (Бугаївка) – 10.10.10 (Іркліїв)
- Arenaria interpres* остання зустріч
19.10.10 (Панське) – 11.10.07 (Панське)
- Vanellus vanellus* остання зустріч
19.12.11 (Іркліїв) – 13.12.09 (Липове) – 12.12.09 (Іркліїв) – 13.12.08 (Святилівка) – 28.10.03 (Черкаси)
- Tringa ochropus* остання зустріч
12.11.11 (Святилівка) – 29.10.07 (Ч. Слобода)
- T. glareola* остання зустріч
09.09.12 (Іркліїв) – 25.09.11 (Бугаївка) – 18.09.10 (Бугаївка) – 18.09.09 (Кропивна)
- T. totanus* остання зустріч
06.09.09 (Іркліїв)
- T. erythropus* остання зустріч
14.11.10 (Бугаївка) – 25.09.11 (Бугаївка)
- T. nebularia* остання зустріч
13.10.12 (Іркліїв) – 13.10.12 (Бугаївка) – 10.10.09 (Іркліїв)
- Actitis hypoleucos* остання зустріч
25.09.11 (Бугаївка) – 06.09.09 (Іркліїв)
- Philomachus pugnax* остання зустріч
16.10.11 (Іркліїв) – 10.10.10 (Іркліїв) – 31.10.09 (Іркліїв) – 01.10.06 (Ч. Слобода) – 03.10.04 (Чапаївка)
- Calidris minuta* остання зустріч
12.11.11 (Іркліїв) – 03.11.09 (Бугаївка)

- C. alpina* остання зустріч
13.10.12 (Іркліїв) – 13.10.12 (Бугаївка) – 16.10.11 (Іркліїв) – 07.11.10 (Іркліїв) – 10.10.09 (Іркліїв) – 03.10.07 (Панське)
- C. alba* остання зустріч
04.10.08 (Панське)
- Gallinago gallinago* остання зустріч
7.11.10 (Іркліїв) – 04.11.08 (Ч. Слобода) – 22.10.06 (Чапаївка)
- Numenius arquata* остання зустріч
19.12.11 (Іркліїв) – 12.12.09 (Іркліїв) – 12.12.08 (Іркліїв) – 24.11.07 (Іркліїв)
- Limosa limosa* остання зустріч
13.10.12 (Іркліїв) – 27.09.09 (Бугаївка)
- Larus ridibundus* остання зустріч
16.12.07 (Панське) – 29.11.03 (Панське)
- L. minutus* початок прольоту
01.08.08 (Ч. Слобода)
остання зустріч
03.11.09 (Бугаївка)
- L. ichthyaetus* остання зустріч
14.11.10 (Липове) – 13.12.08 (Липове) – 24.11.07 (Жовнино)
- L. fuscus* початок прольоту
26.07.09 (Ч. Слобода)
остання зустріч
17.11.12 (Липове) – 24.11.07 (Бугаївка)
- L. canus* остання зустріч
29.11.03 (Панське)
- Chlidonias hybrida* остання зустріч
18.09.10 (Бугаївка) – 12.09.09 (Чапаївка) – 28.09.08 (Чапаївка)
- Ch. niger* остання зустріч
06.09.09 (Іркліїв) – 30.09.03 (Панське)
- Hydroprogne caspia* остання зустріч
10.10.09 (Іркліїв) – 01.10.06 (Ч. Слобода)
- Sterna hirundo* остання зустріч
02.10.12 (Чапаївка) – 25.09.11 (Бугаївка) – 27.09.10 (Чапаївка) – 03.10.09 (Ч. Слобода) – 14.09.08 (Ч. Слобода) – 12.09.07 (Чапаївка) – 01.10.06 (Ч. Слобода) – 17.09.05 (Ч. Слобода) – 18.09.04 (Сокирно) – 21.09.03 (Черкаси)
- S. albifrons* остання зустріч
31.08.08 (Ч. Слобода)
- Columba palumbus* остання зустріч
29.10.07 (Чапаївка) – 30.10.04 (Чапаївка)
- C. oenas* остання зустріч
05.11.05 (Чапаївка)
- Streptopelia turtur* остання зустріч
08.09.12 (Деньги)
- Cuculus canorus* остання зустріч
24.08.12 (Чапаївка) – 28.08.11 (Іркліїв) – 31.08.08 (Ч. Слобода) – 13.09.03 (К. Гора)

Apus apus остання зустріч

12.08.10 (Черкаси) – 02.09.09 (Броварки) – 29.08.08 (Черкаси) – 02.09.07 (Черкаси) – 10.09.06 (Чапаївка) – 30.08.05 (Черкаси) – 19.08.04 (Черкаси) – 20.08.03 (Черкаси)

Upupa epops остання зустріч

09.09.12 (Іркліїв) – 28.08.11 (Іркліїв) – 07.09.04 (Черкаси)

Alcedo atthis остання зустріч

13.10.12 (Бугаївка) – 05.11.05 (Чапаївка) – 11.10.04 (Чапаївка) – 18.10.03 (Свидівок)

Merops apiaster остання зустріч

22.09.12 (Градизьк) – 25.09.11 (Васьківка) – 12.09.09 (Чапаївка) – 22.09.08 (Броварки) – 16.09.07 (Хв.-Сорочин) – 14.09.06 (Черкаси) – 17.09.04 (Черкаси) – 14.09.03 (Хв.-Сорочин)

Jynx torquilla остання зустріч

12.09.09 (Чапаївка)

Riparia riparia остання зустріч

12.09.12 (Градизьк) – 25.09.11 (Васьківка) – 12.09.10 (Чапаївка) – 12.09.09 (Чапаївка) – 14.09.08 (Чапаївка) – 09.09.07 (Вергуни) – 17.09.05 (Ч. Слобода) – 17.09.03 (Ірдинь)

Hirundo rustica остання зустріч

27.09.12 (Шабельники) – 28.10.11 (Жовнино) – 12.10.10 (Чапаївка) – 07.10.07 (Чапаївка) – 02.10.06 (Чапаївка) – 02.10.05 (Чапаївка) – 05.10.04 (К. Гора) – 30.09.03 (Чапаївка)

Delichon urbica остання зустріч

22.09.12 (Градизьк) – 09.09.07 (Вергуни) – 12.09.06 (Черкаси) – 11.09.05 (Черкаси) – 17.09.04 (Черкаси) – 08.09.03 (Черкаси)

Alauda arvensis початок прольоту

12.09.09 (Чапаївка) – 23.09.06 (Чапаївка) – 14.09.05 (Геронимівка)

остання зустріч

30.10.04 (Чапаївка)

Lullula arborea початок прольоту

12.09.09 (Чапаївка) – 10.09.06 (Чапаївка)

Anthus trivialis остання зустріч

15.09.05 (Геронимівка)

A. pratensis початок прольоту

10.09.05 (Чапаївка)

остання зустріч

29.10.11 (Чапаївка) – 22.10.06 (Чапаївка) – 23.10.05 (Чапаївка) – 30.10.04 (Чапаївка) – 19.10.03 (Чапаївка)

Motacilla flava остання зустріч

24.09.11 (Васьківка) – 07.09.08 (Чапаївка) – 23.09.06 (Чапаївка) – 10.09.05 (Чапаївка)

M. alba остання зустріч

13.10.12 (Іркліїв) – 21.10.11 (Сагунівка) – 19.10.10 (Чапаївка) – 23.10.05 (Чапаївка) – 11.10.04 (Чапаївка)

Lanius collurio остання зустріч

03.09.12 (Градизьк) – 10.09.11 (Кропивна) – 10.09.09 (Золотоноша) – 10.09.06 (Чапаївка) – 17.09.05 (Ч. Слобода) – 29.08.04 (Хв.-Сорочин) – 13.09.03 (К. Гора)

L. excubitor приліт

07.10.12 (Чапаївка) – 20.09.09 (Чапаївка) – 10.10.07 (Золотоноша) – 23.10.05 (Чапаївка) – 11.10.04 (Чапаївка)

Oriolus oriolus остання зустріч

28.08.11 (Іркліїв) – 31.08.09 (Золотоноша) – 31.08.07 (Золотоноша) – 27.08.06 (Чапаївка) – 29.08.05 (Ч. Слобода) – 24.08.03 (Хв.-Сорочин) – 24.08.03 (Чапаївка)

Sturnus vulgaris остання зустріч

17.11.12 (Бугаївка) – 18.12.11 (Ч. Слобода) – 13.12.09 (Бугаївка) – 13.12.08 (Бугаївка) – 16.11.08 (Ірдинь) – 05.11.07 (Черкаси) – 22.10.06 (Чапаївка) – 27.10.05 (Чапаївка) – 22.10.04 (Черкаси) – 30.10.03 (Черкаси)

Nucifraga caryocatactes приліт

28.09.08 (Чапаївка)

Corvus frugilegus початок прольоту

18.10.12 (Черкаси) – 16.10.11 (Іркліїв) – 19.10.08 (Чапаївка) – 22.10.07 (Черкаси) – 16.10.06 (Черкаси) – 12.10.05 (Черкаси) – 15.10.04 (Черкаси) – 19.10.03 (Черкаси)

кінець прольоту

18.11.03 (Черкаси)

Bombus cilia garrulus приліт

09.11.12 (Черкаси) – 27.12.10 (Черкаси) – 04.12.07 (Черкаси) – 25.11.05 (Черкаси) – 26.10.04 (Черкаси) – 29.01.04 (Черкаси)

Acrocephalus schoenobaenus – остання зустріч

10.09.06 (Чапаївка) – 13.09.03 (К. Гора)

A. scirpaceus остання зустріч

21.09.04 (Чапаївка)

A. arundinaceus остання зустріч

12.09.10 (Чапаївка) – 03.10.04 (Чапаївка)

Sylvia communis остання зустріч

12.09.09 (Чапаївка)

Phylloscopus collybita остання зустріч

21.10.11 (Сагунівка) – 19.10.08 (Чапаївка) – 22.10.06 (Чапаївка) – 23.10.05 (Чапаївка) – 15.10.04 (Черкаси) – 14.10.03 (Худяки)

Ficedula parva остання зустріч

16.09.06 (Золотоноша)

Regulus regulus приліт

07.10.12 (Чапаївка) – 28.09.10 (Черкаси) – 03.10.09 (Ч. Слобода) – 10.09.05 (Чапаївка)

Saxicola rubetra остання зустріч

27.09.10 (Чапаївка) – 07.10.07 (Чапаївка) – 30.09.06 (Геронимівка) – 05.10.04 (К. Гора)

S. torquata остання зустріч

07.10.12 (Чапаївка) – 16.10.11 (Іркліїв) – 03.10.10 (Золотоноша) – 03.10.09 (Ч. Слобода) – 19.10.08 (Чапаївка)

Phoenicurus ochruros остання зустріч

21.10.12 (Черкаси) – 27.10.09 (Панське) – 4.11.08 (Панське) – 24.10.07 (Черкаси) – 23.10.06 (Черкаси) – 23.10.05 (Черкаси) – 19.10.04 (Черкаси) – 26.10.03 (Черкаси)

Erithacus rubecula остання зустріч

14.11.10 (Бугаївка) – 28.10.09 (Черкаси) – 29.10.07 (Чапаївка) – 19.10.03 (Мельники) – 19.10.03 (Чапаївка)

Luscinia svecica остання зустріч

15.09.12 (Чапаївка)

- Turdus pilaris* початок прольоту
20.09.09 (Чапаївка) – 14.09.08 (Ч. Слобода)
- T. merula* остання зустріч
30.10.04 (Чапаївка) – 11.11.03 (Черкаси)
- T. philomelis* остання зустріч
05.11.05 (Чапаївка)
- T. viscivorus* початок прольоту
20.09.09 (Чапаївка) – 23.09.06 (Чапаївка)
- Remiz pendulinus* остання зустріч
14.11.10 (Бугаївка)
- Fringilla coelebs* початок прольоту
10.09.06 (Чапаївка) – 13.09.03 (К. Гора)
остання зустріч
02.12.05 (Черкаси) – 16.11.03 (Черкаси)
- F. montifringilla* початок прольоту
28.09.09 (Чапаївка)
остання зустріч
02.12.05 (Черкаси) – 30.10.04 (Чапаївка)
- Spinus spinus* приліт
07.10.12 (Чапаївка) – 23.09.06 (Чапаївка)
- Chloris chloris* остання зустріч
30.12.03 (Черкаси)
- Acanthis cannabina* остання зустріч
02.12.05 (Черкаси) – 21.12.03 (Черкаси)
- Acanthis flammea* приліт
06.11.07 (Черкаси) – 19.11.05 (Черкаси)
- Loxia curvirostra* приліт
14.09.08 (Чапаївка) – 10.09.05 (Чапаївка)
- Pyrhula pyrrhula* приліт
20.10.12 (Р. Поляна) – 31.10.10 (Чапаївка) – 31.10.09 (Чеховка) – 19.10.08 (Чапаївка) –
27.10.07 (Ірдинь) – 14.10.06 (Черкаси) – 15.10.05 (Ірдинь) – 11.10.04 (Чапаївка) –
06.11.03 (Черкаси)
- Coccothraustes coccothraustes* початок прольоту
12.09.09 (Чапаївка) – 14.09.08 (Чапаївка) – 23.09.06 (Чапаївка)
- Plectrophenax nivalis* приліт
27.10.12 (Панське) – 07.11.07 (Панське)

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилук М.Н. (2002): Строки сезонних міграцій птахів у Черкаському Подніпров'ї в 1991–2002 рр. - Авіфауна України. 2: 86-96.

ВИПАДОК ВИКРАДАННЯ ПТАШЕНЯТ ВЕЛИКИМ ЯСТРУБОМ (*ACCIPITER GENTILIS*) ІЗ ГНІЗДА СОРОКИ (*PICA PICA*)

Описані в літературі способи полювання великого яструба (*Accipiter gentilis*) зводяться до підстерігання здобичі із засідки, несподіваного нападу з укриття, переслідування жертви тощо (Дементьев, 1951; Галушин, 1980). Про випадок викрадання хижаком пташеняти із залишеного без нагляду гнізда сірої чаплі (*Ardea cinerea*) пише В.М. Зубаровський (1977). Імовірно, подібне трапляється частіше. Так, 22.05.2011 р. нами спостерігалось викрадання самцем великого яструба пташеняти з гнізда сороки (*Pica pica*). Гніздо розміщувалося в кущі верби попелястої на дні балки за 2 км південніше с. Синівка (Липоводолинський р-н Сумської обл.). Яструб з'явився тут о 19³⁰. Його відразу з тривожними криками почали супроводжувати сороки. Хижак, сидючи на одній із верб, 2–3 хвилини спостерігав за балкою, після чого цілеспрямовано полетів до куща з гніздом (місцезнаходження якого йому, певно, було вже відоме). Близько хвилини з гушавини куща чулися удари крил та крики сорок, а потім звідти вилетів яструб із добутим невеликим, ще голим, пташеням у лапі й полетів геть. При огляді гнізда 29.05.2011 р. у ньому виявилось всього одне напівоперене пташеня. Отже, цілком вірогідно, що згаданий напад хижака на гніздовий виводок сороки був не єдиним.

ЛІТЕРАТУРА

- Галушин В.М. (1980): Хищные птицы леса. М.: Лесная пром-сть. 1-158.
Дементьев Г. П. (1951): Отряд хищные птицы. - Птицы Советского Союза. М.: Сов. наука. 1: 70-341.
Зубаровський В.М. (1977): Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 2. Хижі птахи. Київ: Наук. думка. 1-332.

А.І. Статива

*вул. Гагаріна, 29, с. Підставки, Липоводолинський р-н,
Сумська область, 42535, Україна (Ukraine). E-mail: astat70@mail.ru*

СЛУЧАЙ КООПЕРАЦИИ У ОБЫКНОВЕННОЙ ПУСТЕЛЬГИ (*FALCO TINNUNCULUS*) ВО ВРЕМЯ ОХОТЫ

В июле 2008 г. нами был отмечен интересный случай кооперативной охоты 2 особей обыкновенной пустельги (*Falco tinnunculus*) около здания Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского в Киеве. Помимо

использования свойственного виду зависания с высматриванием жертвы, птицы облетали по спирали верхнюю часть здания библиотеки, вспугивая голубей и воробьев, сидящих на карнизах в оконных углублениях. Периодически одна пустельга зависала в воздухе над зданием, а вторая делала облет вдоль окон. Вспугнутый объект охоты ловила та птица, которая находилась ближе к нему. Были отмечены броски пустельги и на сизого голубя (*Columba livia*), но завершились они безрезультатно.

Т.В. Шупова

*Институт эволюционной экологии НАН Украины,
ул. акад. Лебедева, 37, г. Киев, 03143, Украина (Ukraine).
E-mail: tv.raksha@gmail.com*

ЗНАХІДКА СРІБЛЯСТОГО МАРТИНА (*LARUS ARGENTATUS*) НА СЕРЕДНЬОМУ ДНІПРІ

Великі білоголові мартини – складна в систематичному відношенні група. Їх то об'єднують в один вид *Larus argentatus sensu lato*, то розділяють на кілька окремих. Останнім часом накопичується все більше свідчень про те, що форми, які раніше розглядалися як підвиди, є хоч і близькими, але самостійними видами. Через те виникає значна складність у трактуванні даних, отриманих в «об'єднавчий» період. Зокрема постає питання про включення сріблястого мартина (*L. argentatus sensu stricto*) у фауну тих чи інших регіонів.

Великі білоголові мартини з ознаками *L. argentatus* час від часу зустрічаються на Дніпрі під час міграцій, але через складність визначення в польових умовах достовірність таких реєстрацій може викликати сумніви. Наявність сріблястого мартина у фауні Канівського Придніпров'я була підтверджена завдяки кільцюванню. У першій половині квітня 2012 р. одним із місцевих рибалок на березі оз. Лимарка на околиці м. Канева (49.46 N, 31.27 E) знайдений мертвий мартин із кольоровим (жовте PZBC) і металевим (Moskva ES-17528) кільцями. Як виявилось, це був сріблястий мартин, за кільцюваний на південному сході Іванівської області Росії. Доросла самка за кільцювана 27.05.2009 р. на колонії біля с. Велике Болото на південний схід від м. Южа (56.30 N, 42.15 E).

В.М. Грищенко

*Канівський природний заповідник,
м. Канів, 19000, Черкаська обл., Україна (Ukraine).
E-mail: vgrishchenko@mail.ru*

CONTENTS

Skilsky I.V., Godovanets B.I., Buchko V.V., Smirnov N.A., Atamanyuk M.S., Meleshchuk L.I. Records of birds from the Ukrainian Red Book in Chernivtsi region and adjacent territories (West Ukraine). Part 1	1
Shevtsov A.O. To ornithofauna of the upper part of the Ingulets river (Central Ukraine).....	5
Grishchenko V.N., Yablonovska-Grishchenko E.D. Avifaunistic observations in the south of Ukraine in 2013.....	9
Valuyev V.A. To the ornithofauna of Chishmy district of Bashkortostan (Russia).....	13
Ilchuk V.P. Winter ornithofauna of the reservoir of Khmelnytsky Nuclear Power Station in 2007–2010	25
Kostyushin V.A. Wintering of waterbirds on Kyiv and Kaniv reservoirs in 2011–2012.....	31
Gavrilyuk M.N., Ilukha O.V., Borysenko M.M., Grishchenko V.N., Yablonovska-Grishchenko E.D. Wintering of waterbirds in the area of Kremenchuk reservoir in winter seasons 2010–2011 and 2011–2012.....	36
Shevtsov A.O. Nesting of birds on supports of power lines in Olexandriya district of Kirovograd region.....	44
Knysch N.P., Gudina A.N. About a note of G. Litvinenko «Hazel Grouse in Sumy district» discovered in archives of professor V.G. Averin.....	48
Ilchuk V.P. Breeding of House Sparrows (<i>Passer domesticus</i>) in globular nests in trees in Rivne region (West Ukraine).....	52
Stativa A.I. New case of mass migration of Buzzards (<i>Buteo buteo</i>) in the south of Sumy region	55
Novak V.O., Novak V.V. New materials on phenology of bird migrations in Podolia. 1. Non-Passeriformes	56
Gavrilyuk M.N., Ilukha O.V., Borysenko M.M. Timing of bird migrations in the area of Kremenchuk reservoir in 2003–2012 (Central Ukraine).....	67
Stativa A.I. A case of prey of Magpie's (<i>Pica pica</i>) nestlings by a Goshawk (<i>Accipiter gentilis</i>).....	82
Shupova T.V. A case of cooperation in Kestrel (<i>Falco tinnunculus</i>) during hunt.....	82
Grishchenko V.N. A find of Herring Gull (<i>Larus argentatus</i>) on the Middle Dnieper	83

Редактори В.М. Грищенко, І.В. Скільський
Технічний редактор В.М. Грищенко
Коректор Є.Д. Яблоновська-Грищенко
Відповідальний за випуск І.В. Скільський

Підписано до друку 14.02.2014.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 5,2. Тираж 150 прим.
Зам. 36.

Видавець і виготовлювач ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Головна, 198А, к. 5,
т/ф 585-432

*Ліцензія про державну реєстрацію
ДК № 2741 від 15.01.2007 р.*

ЗМІСТ

Скільський І.В., Годованець Б.Й., Бучко В.В., Смірнов Н.А., Атаманюк М.С., Мелешук Л.І. Знахідки птахів із Червоної книги України в Чернівецькій області та на прилеглих територіях. Повідомлення 1	1
Шевцов А.О. До орнітофауни верхньої течії р. Інгулець	5
Грищенко В.М., Яблонівська-Грищенко Є.Д. Авіфауністичні спостереження на півдні України у 2013 р.	9
Валуев В.А. К орнітофауне Чишминского району Республики Башкортостан	13
Ільчук В.П. Зимов орнітофауна водосховища Хмельницької АЕС у 2007–2010 рр.	25
Костюшин В.А. Зимовки водоплаваючих птахів на Киевском и Каневском водохранилищах в 2011–2012 гг.	31
Гаврилюк М.Н., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Грищенко В.М., Яблонівська-Грищенко Є.Д. Зимівля водоплавних і навколородних птахів у районі Кременчуцького водосховища в зимові сезони 2010/2011 та 2011/2012 рр.	36
Шевцов А.О. Гніздування птахів на опорах ліній електропередачі в Олександрійському районі Кіровоградської області	44
Кныш Н.П., Гудина А.Н. О заметке Г. Литвиненко «Рябчик в Сумском округе», обнаруженной в архиве профессора В.Г. Аверина	48
Ільчук В.П. Гніздування хатніх горобців (<i>Passer domesticus</i>) у кулеподібних гніздах на деревах у Рівненській області	52
Статива А.І. Новий випадок масової міграції звичайного канюка (<i>Buteo buteo</i>) на півдні Сумської області	55
Новак В.О., Новак В.В. Нові матеріали по фенології міграцій птахів на Поділлі. 1. Non-Passeriformes	56
Гаврилюк М.Н., Ілюха О.В., Борисенко М.М. Строки сезонних міграцій птахів у районі Кременчуцького водосховища у 2003–2012 рр.	67
Статива А.І. Випадок викрадання пташенят великим яструбом (<i>Accipiter gentilis</i>) із гнізда сороки (<i>Pica pica</i>)	82
Шупова Т.В. Случай кооперации у обыкновенной пустельги (<i>Falco tinnunculus</i>) во время охоты	82
Грищенко В.М. Знахідка сріблястого мартина (<i>Larus argentatus</i>) на середньому Дніпрі	83